

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

PLANLAMANNIN KENT KİMLİĞİ VE DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MERSİN ÖRNEĞİ

Ali Mete Taşdemir

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

PLANLAMANIN KENT KİMLİĞİ VE DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MERSİN
ÖRNEĞİ

Ali Mete TAŞDEMİR

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

ÖZET

TAŞDEMİR, Ali Mete. *Planlamanın Kentsel Kimliği ve Dönüşümü Üzerindeki Etkisi: Mersin Örneği*, Yüksek Lisans, Nevşehir, 2022.

Sanayileşmeyle birlikte kentlere göç hareketinin hız kazanması sonucunda, kentsel-kırsal alan ayrımı iyice netleşmiş ve küreselleşme sürecinde, kapitalizmin üretim tarzına ayak uydurmaya çalışan kentler kimliklerinden uzak değişim ve dönüşümler yaşamışlar. Kontrolsüz kentsel büyüme sonucunda, fiziksel, sosyal ve çevresel olmak üzere kentler birçok sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Bu aşamada, sağlıklı kentsel gelişmeyi sağlayan ve çarpık kentleşmeyi önleyen imar planları önem kazanmıştır. Ancak, kentsel sorunları çözmek ve düzgün bir şekilde gelişmesini sağlamak amaçlı, alınan kararlar ve ortaya konulan stratejiler kent kimliğini göz ardı edecek nitelikte olmamalıdır. Bu çalışmada, kentsel kimliğin oluşumu ve dönüşümünde, şehircilik faaliyetleri kapsamında, kent planlarının etkisi, Mersin ili üzerinden incelenmiştir. Yüksek tarım potansiyelinin yanı sıra, sahip olduğu liman ve iskele avantajından ötürü, sürekli bir gelişme gösteren Mersin’de nüfus artışına paralel olarak kentsel planlama uygulamalarına ihtiyaç duymuştur. Çalışmada, Mersin’in kentsel kimliği irdelenmiş ve Mersin’in planlama süreci, 1938 tarihli Jansen Planı ile başlayarak günümüze kadar incelenmiştir. İncelemeler sonucunda, Mersin ilinde uygulanan kentsel planların; kent kimliğiyle uyumlu, mekânsal kaliteye dikkat eden, fiziki kavramları gözetken çalışmalar olmadığı; yeter düzeyde imarlı arsa üretilmemesinin, kentsel rantın yüksekliğinin Mersin ilinin plansız büyümesine neden olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, kent planlarının öncelikli hedefleri arasında, elzem bir koşul olarak, kentsel kimliğin korunmasına yönelik stratejilerin yer alması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler

Kent Kimliği, Küreselleşme, Göç, Kent Planları, Mersin

ABSTRACT

TAŞDEMİR, Ali Mete. *The Effect of Planning on Urban Identity and Transformation: The Example of Mersin*, Master's Thesis, Nevşehir, 2022.

As a result of the acceleration of the migration to the cities with industrialization, the distinction between urban and rural areas became clear and in the globalization process, cities that tried to keep up with the production style of capitalism experienced changes and transformations far from their identities. As a result of uncontrolled urban growth, cities have faced many physical, social and environmental problems. At this stage, city development plans that ensure healthy urban development and prevent unplanned urbanization have gained importance. However, the decisions taken and the strategies put forward in order to solve the urban problems and ensure their proper development should not ignore the urban identity. In this study, the effect of city plans on the formation and transformation of urban identity, within the scope of urban activities, was examined over the province of Mersin. In addition to its high agricultural potential, due to the advantage of its port and pier, Mersin, which shows a continuous development, needed urban planning applications in parallel with the population increase. In the study, the urban identity of Mersin was examined and the planning process of Mersin was examined, starting with the Jansen Plan of 1938, until today. As a result of the examinations, the urban plans implemented in Mersin; there are no implementations that are compatible with the urban identity, pay attention to spatial quality, and observe physical concepts; It has been determined that the inability to produce enough zoned lands and the high level of urban rent have caused the unplanned growth of Mersin province. As a result, strategies for the preservation of urban identity should be included as an essential condition among the primary objectives of city plans.

Key words

Urban Identity, Globalization, Migration, City Plans, Mersin

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KENTSEL KİMLİK.....	5
1.1. KİMLİK TANIMI VE BİLEŞENLERİ.....	5
1.2. KÜLTÜREL KİMLİK	8
1.3. KENTSEL KİMLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	9
1.3.1. Sanayileşme	9
1.3.2. Kentleşme ve Göç	11
1.3.2.1. Çevresel Etkiler	15
1.3.2.2. Fiziksel Sorunlar	17
1.3.2.3. Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Sorunlar	18
1.3.3. Küreselleşme	19
2. BÖLÜM: KENTSEL PLANLAR.....	23
2.1. PLAN TANIMI.....	23
2.2. PLAN HİYERARŞİSİ	24
2.2.1.Sosyo - Ekonomik Planlar	25
2.2.2. Mekansal - Fiziksel Planlar	26
2.3.3. İmar Planları	28
2.3.3.1. Nazım İmar Planları.....	31
2.3.3.2. Uygulama İmar Planları.....	32

2.3.4. Planlamanın Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi	34
3. BÖLÜM: MERSİN ÖRNEĞİ.....	43
3.1. TARİHÇESİ	43
3.2. DEMOGRAFİK YAPISI.....	46
3.3. DOĞAL KOŞULLARI.....	47
3.4. SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ.....	53
3.5. KENTSEL SORUNLARI.....	55
3.5.1. Çevresel Sorunlar	56
3.5.2. Fiziksel Sorunlar	58
3.5.3. Sosyo-Ekonomik Sorunlar	59
3.6. ARAZİ KULLANIMI	60
3.7. İMAR PLANLARI	62
3.7.1. 1938 Tarihli Herman Jansen Planı	64
3.7.2. 1963 İller İdaresi Planı.....	69
3.7.3. 1965 634 Kat Mülkiyeti Kanunu.....	72
3.7.4. 1985 Tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu	73
3.7.5. 1985 Sonrası İmar Planları.....	77
3.7.6. Mersin İl Gelişme Planı.....	80
3.7.7. Çukurova Bölge Planı (2010-2013) ve Çukurova Bölge Planı Taslağı (2014-2023):.....	87
3.7.8. Sektörel Master ve RIS-Mersin Planlar.....	89
3.7.9. Mersin’de Fiziksel/Mekânsal Planlama.....	89
3.7.10. Mersin Büyükşehir Belediyesi Akdeniz-Toroslar-Yenişehir-Mezitli İlçeleri 1/5000 Ölçekli İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı.....	91
3.7.10.1. Mersin Kent Merkezi 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu 1. Kısım Alan Kullanımı Örneği	99
3.7.11. 2020 - 2024 Mersin Stratejik Plan.....	107
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA	113
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	123

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Yetki kurallarına göre planlar, yetkili idareler ve ilgili kanunlar (Taşmektepligil ve Polat, 2021).....	25
Şekil 2: Mersin tarihi kent dokusu (MBB, 2022)	44
Şekil 3: Yıllara Göre Mersin Nüfusu Artış Grafiği (“Mersin Nüfusu”, 2021).	47
Şekil 4: Mersin ilinin Türkiye ve Akdeniz bölgesindeki konumu.	48
Şekil 5: Mersin Limanı.....	51
Şekil 6: Türkiye’de ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan.	55
Şekil 7: Planlama bakımından Mersin kentsel gelişim süreci.....	64
Şekil 8: XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başındaki Mersin kenti fiziksel gelişimi (Ünlü, 2007).	65
Şekil 9: XIX. Yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başındaki Mersin genel görünümüleri (Hayri Ergün Arşivi’nden akt. Ünlü, 2007).	66
Şekil 10: Jansen tarafından önerilen Mersin genel arazi kullanımı (Beyhan ve Uğuz, 2012).	67
Şekil 11: Hermann Jansen’in hazırladığı 1938 tarihli Mersin İmar Planı (Ünlü, 2007).....	69
Şekil 12: 1964’te yürürlüğe giren İller Bankası Planı (Akçura, 1981).	71
Şekil 13: Mersin’de 1986 ve 2003 yılları arasındaki süreçte onanan planlar.....	75
Şekil 14: Yenişehir, Akdeniz ve Toroslar bölgelerinde 1985-2003 yılları arasındaki süreçte yapılan plan değişiklikleri (Ünlü, 2006).	76
Şekil 15: TR62 Bölgesi Enerji Santralleri Haritası (Adana-Mersin- Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, 2013).....	90
Şekil 16: Planlama Alanı Arazi Kullanım Analiz	92
Şekil 17: Akdeniz-Toroslar-Yenişehir-Mezitli İlçeleri 1/5000 Ölçekli İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2018).....	93
Şekil 18: Mersin kentinden görseller.	98
Şekil 19: 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Alan Kullanımı (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).	99
Şekil 20: Çalışma Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).	100
Şekil 21: dari Hizmet Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).	101
Şekil 22: Kentsel Sosyal Donatı Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).	102
Şekil 23: Açık ve Yeşil Alanlar (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).....	103
Şekil 24: Mersin kentinden görseller.	104
Şekil 25: Teknik Altyapı Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).....	105
Şekil 26: Mersin kentinden görseller.	106

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: Kent kimliğini oluşturan bileşenlerin karşılıklı etkileşimi	7
Tablo 2: Göçün sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak etkileri (Çakır,2011) 19	
Tablo 3: Türkiye’de Kentleşmenin Zamana Göre Seyri (1980-2018).	40
Tablo 4: Yıllara Göre Mersin Nüfus Yoğunluğu (Mersin Nüfusu, 2021).	47
Tablo 5: 2018 Mersin İli Bölgesel Raporu Arazi Kullanım Verileri	60
Tablo 6: 2020-2024 Mersin Stratejik Plan’nın amaçları (MBB, 2022).....	107

KISALTMALAR DİZİNİ

GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
RG	: Resmi Gazete
MPYY	: Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği
GSYİH	: Gayri Safi Yırt İçi Hasıla
TDK	: Türk Dil Kurumu
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BM	: Birleşmiş Milletler
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
MÖ	: Milattan önce
İGP	: İl Gelişme Planı
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
RIS	: Regional Innovation Strategy-Bölgesel İnovasyon Sistemleri
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

GİRİŞ

Teknolojik alanda yaşanan hızlı ilerleme, ulusal ekonomilerin her geçen gün birbirine daha fazla bağımlı duruma gelmeleri ve dünya ekonomisinde çokuluslu şirketlerin ağırlıklı bir yere sahip olması küreselleşme adı verilen yeni bir oluşum sürecini, XXI. yüzyıldaki en önemli olgularından biri haline getirmiştir (Kaya, 2009: 1). Küreselleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bilginin kültürel anlamda birbirlerinden farklı insanlar arasında değiş tokuş edilmesi olarak tanımlanan kültürlerarası iletişim kavramı, bireylerin, toplumların, kültürlerin ve doğal olarak kentlerin değişmesinin en önemli nedeni haline gelmiştir (Üçegöz, 2003: 31). Küreselleşme süreciyle birlikte, kentlerin değişim ve dönüşümünde büyük ölçüde etkili olan diğer bir konu ise göçler olmuştur.

Çağımızda küreselleşmenin ulaştığı boyut ve kentler üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Bu süreçte, kapitalizmin üretim tarzına ayak uydurmaya çalışan kentler ve sanayi sektörünün kentlerde gelişmesiyle birlikte, değişen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı ve bunu tetikleyen kırdan kente doğru göçler, kentlerin olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmuştur. Kentlerin kontrolsüz bir şekilde gelişmesi, fiziksel, sosyal ve çevresel olmak üzere çeşitli kentsel sorunları ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Kentsel sorunların sistematik ve entegre bir şekilde çözülmesinde kullanılan en etkili araç kent planlarıdır. Kentsel düzeyde imar planları kapsamında tanımlanan bu plan türleri, çeşitli alan kullanım yöntemleri arasında en uygun kentsel gelişim tarzını tespit eden ve uygulamaya dönük ayrıntıları içeren bir plan türüdür. Ancak, tarihsel belirli bir oluşum olan ve zamanla gelişen kent, kendine özgü niteliklere sahiptir ve kentsel gelişmenin yönünü ve tarzını belirten plan kararları, kentlerin özgünlüğü ve kimliğini koruyacak nitelikte olmalıdır.

Kentsel planlama ve tasarım sürecinde, kentin kendine has özelliklerini korumak ve bu doğrultuda doğru kararlar almak büyük önem taşımaktadır. Bu benzersiz özellikler kent kimliğini temsil etmektedir. Doğal, yapay ve toplumsal

değişkenleri içinde barındıran ve tarihsel bir süreçte şekillenen kentlerin kimliği çok boyutlu bir kavramdır. Bu bağlamda, kentlerin planlanmasında tüm bu boyutlar ve değişkenlerin dikkate alınması ve planlama sürecinde değişkenler arası etkileşimin göz önünde bulundurulması, başarılı bir planın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Problem

Son yıllarda, yapılan kent planlarında küresel etmenlerin yanı sıra, ülkenin ve bölgenin iç dinamikleri ve planın yapıldığı dönemde mevcut koşullar sonucunda, plan kararları ve kentsel gelişme stratejileri kent kimliğini göz ardı edecek nitelikte olmuştur.

Amaç

Kentin özgün kimliği ve kent planları karşılıklı bir ilişki içerisinde olmalıdır. Bu çalışmada, Mersin kenti örneği üzerinden, farklı dönemlerde yapılan imar planları incelenmiş, planların olumlu ve olumsuz yönleri ve kent kimliği üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada, imar planlarının kent kimliği üzerindeki önemi ve kentin özgün niteliklerinin korunmasının imar planlarının öncelikli hedefleri arasında yer alması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çalışma, planlama sürecinde, kent kimliğinin tüm bileşenleri ile birlikte uygun bir şekilde tanımlanması ve bileşenler arasında entegrasyonun sağlanması gerekliliğini vurgulamayı amaçlamıştır.

Hipotez / Sorular

İmar planları kentlerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayan ve kentsel sorunların çözülmesine yardımcı olan önemli araçlardır. Ancak, son yıllarda alınan yanlış plan kararları neticesinde, bir kentin kendine özgü niteliklere sahip olduğu dönemin plansız dönem olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, yapılan planların kent kimliğini nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü sorgulanmıştır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın arkasındaki soru, imar planları ne düzeyde kentsel kimliği dikkate alıp koruyabilmektedir olmuştur. Bu açıdan, bu çalışma, planlama

aşamasında, kimlik ve özgünlük kavramlarına dikkat çekmektedir. Yirmi birinci yüzyılın kritik kavramlarından olan sürdürülebilirliğin en önemli boyutu, bir toplumun ve yerleşimin kimliğinin sürdürülebilirliğidir. Bu bağlamda, çalışmanın yapılacak olan kentsel planlara, kimliğin korunması kapsamında katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, imar planlarıyla gelişen kentlerin kimlik sorunları değerlendirilmiştir. Bu amaçla, 1900'lerin başlarından itibaren hızlı bir gelişme gösteren Mersin'in kimliği, kentsel sorunları ve mekânsal biçimlenmesine yön veren kent planları günümüze kadar incelenmiştir. İki yüzyıla yakın bir süredir bir kentleşme süreci yaşayan Mersin, hızlı büyüme gösteren, özellikle 1990'lardan itibaren yoğun göç alması ve Büyükşehir Belediyesi sınırlarının genişlemesiyle nüfusu neredeyse iki milyona olan bir kenttir. Kentin sözü edilen hızlı değişimi, doğal olarak birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kent, hizmetlerinin yeterli ve adil olarak arz edilememesi, yerel yönetimlerin yeterli maddi güce ve yetenekli, eğitilmiş güçlü kadrolara sahip olamaması veya bunları verimli kullanma noktasında başarısız olması, kentin kurumlarının işbirliği ya da eşgüdüm içinde çalışma kültürünün yeterince gelişmemesi ve daha birçok sorunla yüz yüze kalmasına neden olmaktadır. Bütün bu sorunların asıl kaynağı, kent sakinlerinin henüz bir kent kimliği kabulü noktasında uzlaşmaya varmamış ve ortak yaşama kültürünü idrak edememiş olması yatmaktadır. Ancak tarihi boyunca birçok ulusal ve yerel kurum ve kuruluşun çeşitli projelerle bu alanda yöneldiği bilinmektedir. Mersin'in tarihsel süreçte taşıdığı kent kimliği ve zengin kültürel birikimiyle dikkatleri üzerine çekmesi, ekonomisiyle, kültürüyle, coğrafyasıyla hak ettiği noktaya gelebilmesi için yapılan çalışmalar, bu kentle ilgili büyük ümitler oluşturmaktadır. Kentin ortak geçmişine, barış içinde bir arada yaşama kültürüne, tarihi, doğal ve mimari değerlerine vurgu yapılarak ortak bir kent kültürünün tesisi edilmesi mümkün görünmektedir. Bir Akdeniz liman kenti olan Mersin'in Akdenizli bir kent kimliğine sahip yapıları, yaşam tarzı, iskeleleri, sokakları, meydanları, caddeleri, parkları, mesire alanları, camileri, kiliseleri, bitki örtüsü ve üretim alanlarıyla birçok insanın

ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda bu kentin kent kimliğinin önemli unsurlarından biri olan planlama sürecinin incelenmesi Mersin'i kent kimliği açısından daha iyi anlamaya yararlı olacağı düşünülmektedir. Mersin özelinde elde edilen veriler, karşılaştırılıp analiz edildikten sonra yorumlanmıştır. Son aşamada ise, hipotez değerlendirilip öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kavramsal çerçevesini, kentsel planlama ve kent kimliği oluşturmaktadır. Bu amaçla, ilk olarak kentsel planlar üst başlığı altında plan, imar planları (nazım imar planları ve uygulama imar planları) hakkında bilgi verilmiş; daha sonra kentsel kimlik kavramı üzerinde durularak bu bağlamda kimlik, kültürel kimlik, kimliği etkileyen faktörler, göç olgusu ve imar planlarının kent kimliğine etkisi açıklanmıştır. İkinci olarak, imar planlarının kentsel kimlik üzerindeki etkisi Mersin kenti özelinde incelenmiştir. Çalışmada 1938 Tarihli Herman Jansen Planı, 1963 İller İdaresi Planı, 1965 634 Kat Mülkiyeti Kanunu, 1985 Tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu, 1985 Sonrası İmar Planları, Mersin İl Gelişme Planı, Çukurova Bölge Planı (2010-2013) ve Çukurova Bölge Planı Taslağı (2014-2023), 4.6.7. Sektörel Master ve RIS-Mersin Planlar, 2014 tarihli Adana-Mersin planı ve 2013 tarihli 1/5000 ölçekli Mersin Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Planı incelenmiştir.

1. BÖLÜM

KENTSEL KİMLİK

1.1. KİMLİK TANIMI VE BİLEŞENLERİ

Kentin de insanlar gibi kendine has özellikleri, kimliği ve kişiliği vardır. Kent kimliği, bir kenti diğerlerinden ayırmaya yardımcı olan nitelikler ve kente özgü unsurlardır. Kentin tüm değerleri o kentin kimliğini oluşturur. Lynch'e (1981) göre kentsel kimlik, her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine has özellikleri olan ve fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihi ve biçimsel faktörlerle şekillenen kent imajıdır. Kentsel kimlik, sürekli gelişen ve geçmişten günümüze tarihi bir sürecin yarattığı bir bütünlük olarak ifade edilmektedir (Lynch, 1981). Kent kimliği günün her anında kenti dolaylı olarak kullanan insanların oluşturduğu algıda ortaya çıkmaktadır (Castells, 2009). Kent kimliğinin oluşması için bir sürece ihtiyaç vardır. Kentin kendisi gibi kimliğinin de tarihsel bir boyutu vardır. Kent kimliğinin oluşumu tarihsel bir olgu olarak görülmekte ve kentsel kimliğin zaman içinde farklı katmanlarda uyumlu ve anlamlı bir bütünün oluşmasıyla gerçekleştiği belirtilmektedir (Tekeli, 1991). Kent kimliği, uzun bir zaman diliminde şekillenen coğrafi içerik, kültürel düzey, mimari, yerel gelenekler, yaşam tarzı ve sosyo-ekonomik yapı olarak tanımlanmaktadır (Littlefield, 2021).

Kent kimliği kavramını Keleş (1998: 78); "Bir kentin özgün, çağdaş, bilimsel ve kültürel birikimi; bölgesel, ulusal ve küresel yerleşim dizgeleri içindeki kültürel ekonomik ve toplumsal işlevleri ile bunların, o yerleşim yerlerinin uzamsal örgütlenmesine yansımından kaynaklı ayırt edici niteliklerinin ve özelliklerinin tümü" şeklinde açıklamaktadır (Keleş,1998). Bir kenti diğer kentlerden farklı kılan ayırıcı nitelikleri ise, doğal ortamın koşullarına ya da tarihi süreçte meydana gelen ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılara göre tespit edilmektedir (Akpınar, 2017: 231).

Kent kimliği, kentin kişiliğini oluşturan ve özelliklerini ortaya koyan bileşenlerin toplamıdır (Ünügür, 1996). Kentler, diğer kentlerden kimlikleriyle

farklılaşmakta, ayrılmaktadır. Kent kimliği, yalnızca meydan, cadde ve sokaklardan değil, içinde yaşamakta olan canlı varlıkların tümünü içine alacak biçimde bütünlük sunan sürekli değişen ve gelişen bir yapıdan oluşmaktadır. Yani kent kimliği, yaşamlarını kentlerde sürdüren insanların çevrelerinde bulunanlarla etkileşimlerinden kaynaklanan nitelikler ve özgün çıktılarla tespit edilebilmektedir (Beyhan ve Gürkan, 2015: 158).

Kentlerin kimliklerinde, kentin süreklilik kazanan ayırıcı niteliklerin olduğunu ileri süren Lynch (1981), kimliğin tanımını; bir nesnenin diğer nesnelere farklı, eşsiz ve biricik olması, hiçbir şeyle eşit olmaması şeklinde yapmaktadır. Kentsel imge öğeleri, Lynch (1981) tarafından yollar (paths), bölgeler (districts), düğüm noktaları (nodes), nirengi noktaları (landmarks) ve kenarlar (edges) kademeleriyle bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Kentin dokusal yapısının karmaşık bir özellik taşıdığını ve üzerinde çalışılabilmesi için kentin görselleştirilmesine gerek duyulduğuna vurgu yapmaktadır (Lynch, 1981).

Bir kentte yaşamakta olanların hafızasındaki benzeri olmayan imajlardan meydana gelen konsept, sözü edilen kentin kimliğinde de kendini göstermektedir (Rıza ve ark., 2012). Kent, sınırlarının mekân, zaman ve hareket kavramlarıyla belirlendiği, sokakları, parkları ve insanların bir araya geldiği yerleri içeren alandır. Kentsel büyüklük, ekonomik güç, nüfus, yönetim sistemi, din, turizm, coğrafya, kentin jeopolitik konumu gibi pek çok faktör tarih boyunca kentin niteliğini etkilemiştir (Erkan, 2010). İnsanların oluşturduğu yerleşim yeri olarak kent, bir uygarlığın dayandığı temel referansları ve ilişkileri, somut olarak içeren bir alan olarak ele alınmakta ve kent, tarihsel ve sosyal faktörler çerçevesinde oluşan bir yer olsa da, farklılıkları içeren bir bütün olarak kabul edilmektedir (Yılmaz ve Çitçi, 2011).

Kimlik bileşenleri her kent için değişkendir. Kentsel kimlik unsurları olarak değerlendirilen bu bileşenler, farklı kentlerde farklı değerler olarak öne çıkabilmektedir. Kent kimliği, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik ve tarihsel süreç içinde ortaya çıkan ve içinde barındırdığı insanların yaşam biçimlerine göre şekillenen ve değişen kent formuna göre kendini güncelleyen bir bütünlüktür. Bir

kentin kimliğini ve karakterini, kentin yapay, doğal ve sosyo-kültürel unsurlarıyla bir bütün olarak tanımlamak mümkündür (Topçu, 2011). Kent kimliğini oluşturan bileşenler karşılıklı etkileşim içerisindedirler ve bu etkileşim sonucunda tanımlanan öğeler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Kent kimliğini oluşturan bileşenlerin karşılıklı etkileşimi (Akbarishahabi, 2020)

Tarihi		Coğrafi konum, İklim, Flora, Fauna, Dağlar, Madenler, Mağaralar, Topoğrafya, Yer altı suları, Ormanlar, Deniz ve Rakım gibi özellikler	Tablolar, heykeller, sikkeler, arkeolojik eserler vs. gibi Taşınır Kültürel Miras... ve Kale, han, hamam, medrese, türbe, köprü, tarihi yol kalıntıları, tarihi evler, cami, çarşı, kilise, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları, batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri vs. gibi Taşınmaz Kültürel Miras	Dil, din, gelenek, dans, müzik, ritüeller, gösteri sanatları gibi Sosyo-Kültür özellikler
Doğal	Tarihsel süreçte gelişen doğal sitler, kültürel peyzajlar, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs. gibi doğal miras	-	Tarım arazileri, Mera, Çiftlikler, Orman parkları ve Sahil gibi alanlar	Göz, ten ve saç rengi gibi fiziksel özellikler, RNA ve DNA gibi özellikler
Yapay	Müzeler, Kültür merkezleri ve Anı evleri gibi mekânlar	Parklar, Rekreasyon alanları, Kayak merkezleri, Hayvanat bahçesi, Tatil köyleri, Plaj ve Hipodrom gibi alanlar	-	Özel ve Kamusal mekânlar, Meydan, Sokak, Mahalle, Yollar, Sembolik Öğeler, Heykeller, Donatılar, Arazi kullanımı, Kent sınırları, Kent modeli ve Kent dokusu gibi öğeler
Sosyal	Savaşlar, Eylemler, Sosyal hareketler, Anlaşmalar ve Devletler gibi nitelikler	Cinsiyet, Yaş ve medeni durum gibi Demografik Özellikler, Nüfus sayısı ve yapısı, Aile yapısı, Boy, Kilo ve Sağlık durumu gibi özellikler	Eğitim, İstihdam ve Gelir gibi Sosyo-ekonomik özellikler, Kentsel işlevler, Sektörler (Sanayi, hizmet ve Tarım), Yönetimsel sistem, Üretim tarzı ve Ulaşım gibi özellikler	-
	Tarihi	Doğal	Yapay	Sosyal

Kent kimliğini belirleyen doğal ve yapay unsurların yanı sıra toplumsal parametreler de kent kimliğinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Öte yandan tarih, kentsel kimliğin ana bileşeni olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, kentsel kimlik değişkenlerini tarihsel, doğal, yapay ve sosyal parametreler kapsamında, 4x4 matris çerçevesinde karşılıklı etkileşim içerisinde tanımlamak mümkündür (Akbarishahabi, 2020).

Son yıllarda, sanayileşme, modernleşme ve küreselleşme gibi süreçler, kentsel kimliği yok eden ve kentsel mekânları toplumsal yaşamdan ayıran politikaların başlangıcı olarak değerlendirilmelidir. Küreselleşen dünyada yerel kültür tamamen göz ardı edilmiştir. Günümüzde yerel dokuların önemine kayıtsız kalınması nedeniyle kentsel gelişim planlarında kentin özü ve gerçeği dikkate

alınmamaktadır. Kimliği koruman ilk adımı, onu oluşturan, tanımlayan ve öne çıkaran özelliklerin kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmadır.

1.2. KÜLTÜREL KİMLİK

Kent kimliğini oluşturan bileşenlerden birisi kültürel kimliktir; bu bağlamda kültürel kimlik kavramı, son dönemlerde küresel süreçle çok sık tartışılan ve anılan konularda birisi olmuştur. Özellikle küreselleşme sürecinde yaşananların etkisiyle kültürel kimliklerin değişken, çok katmanlı ve karmaşık yapılar olduğu sık sık ifade edilmiştir (Özkul, 2013). Kültürel kimlikler, bu özelliği itibariyle bugünün toplumsal anlayışının önemli sorunsallarından birisi olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme sürecinin kültürel göreceliğiyle birlikte; yerel kimlikleri, yerel milliyetçiliği, ortak değerlerden hareket etmek suretiyle evrenselcilik anlayışına “küresel kültür” adı çevresinde destek vermesi, tartışmaların odağını meydana getirmektedir (Aşkın, 2007).

Kültür kavramı, aynı değerler ve inanç çevresinde bir araya gelmiş insanlar kümesini ifade etmesinin yanı sıra; farklılıkları da kapsayan heterojen bir anlayışı simgelemektedir. Kültür, sözü edilen çok yönlü fonksiyonuyla, hem evrensel özelliklere sahiptir hem de farklılıkları işlemek suretiyle yerelliğe dikkat çekmektedir. Kimlik ve kültür kavramları, bu anlayış çerçevesinde birçok bakımdan ortak özellikler içermektedir. Fakat bu, kimlik ve kültür kavramlarının birbiriyle aynı anlama gediği olarak anlaşılmalıdır. Kimlik, kültür tarafından belirlenen, ona göre şekil alan, dahası onun benzerlikleri ve farklılıkları konu edinmiş temel bileşenlerdendir. Söz konusu anlamıyla kimlik, toplumları veya bireyleri birbirlerinden ayıran ve onları tasnif eden kültürel bir özelliğe dönüşmektedir. Esas itibariyle kültürel kimlik, bireyin farklı kültürlerin topluluklarıyla ilişkisi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böylece birey, kendi algı dünyasının yanında öteki olarak gördüğü topluluğun kültürel unsurlarını “ben” ve “öteki” karşıtlığı çerçevesinde tanımlayarak kendini konumlandırmakta ve bu durumu bir tür ayraç veya belirteç olarak kabul etmektedir. Öyle ki kimliğinin tanımını yapabilmek için mevcut durumunu; “Ben kimim?” “Biz kimiz?” “Hangi topluluğa bağlıyım?” “Ya da onlar, ötekiler kim?” sorularını sorarak sorgulamaktadır. Ait olduğunu hissettiği topluluğa karşı benzer kültürel unsurları

işleyerek bir bağlılık duygusu geliştirmektedir. Ortak kavramlar gelişmekte; ortak bir benlik oluşmaktadır. Özellikle aidiyet, etnisite, inanç, milliyetçilik, cinsiyet gibi kavramlarda farklı söylemler geliştirmek suretiyle kültürel kimliklerini oluşturmaya çalışmaktadırlar (Akdemir, 2004; Aşkın, 2007; Karaduman, 2010).

Kültürel kimliğin oluşmasında etkili olan farklı nedenler bulunmaktadır. Bunun hemen yanında, dünya nüfusunun tahmin edilemeyen biçimde artış göstermesi, ortak kültür ve tarih paylaşımı bilincinde olan toplulukların ortak dayanışma içinde olması ve direnç göstermesi kabul edilebilir. İletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeyle yoğun bir biçimde kullanılmasına bağlı olarak küreselleşme sürecinin neredeyse bütün dünya nüfusunu etkilemesi, belki de bunlardan en önemlisidir. Burada sözü edilen; küreselleşme sürecinin toplumlar üzerindeki sosyo-ekonomik, kültürel ve politik etkileridir. Ekonomide yaşanan dönüşüm ve değişim, küreselleşmenin birincil etkisi olarak kabul edilmekle birlikte; aşağı yukarı aynı, hatta daha yüksek etkisini kültürel kimliklerde de göstermektedir. Son dönemlerde yaşanan küreselleşme tartışmalarının odağını küresel kültür, kültürel kimlik, kültürel farklılık ve yerellik gibi konuların oluşturması, bir bakıma bu durumu ispatlamaktadır (Nar, 2019: 74).

1.3. KENTSEL KİMLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kentlerin kendine özgü nitelikleri, yapısı nedeniyle doğal, sosyal ve yapısal unsurların etkileşimi ile oluşan kent kimliğinin şekillenmesinde büyük etkiye sahiptir. Kent kimliği, kentleri diğer lokasyonlardan ayıran güçlü bir kavramdır. Kentin kimliği, daha iyi ortamlar yaratmak için temel bir özelliktir (Fasli, 2010). Son yıllarda, sanayileşme, kentleşme, göç ve küreselleşme etkisinde kentlerin kimliği olumsuz yönde etkilenmiştir.

1.3.1. Sanayileşme

XX. yüzyılın en önemli olgularından olan sanayileşme ve teknolojik gelişmeler; toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda birçok dönüşümün de başlamasını sağlamıştır; bugün her alanda takip edilemeyen bir hızla gelişmeler

ve değişimler yaşanmaktadır. 1870'li yıllardan itibaren ABD'de ve Batı Avrupa'nın bazı ülkelerinde başlayan Sanayi Devrimi sürecinin sağladığı teknolojik imkanlar, toplum yaşamında büyük değişiklikler olmasını sağlamış ve bu değişim ivmesi, günden güne yükselmektedir. Aslında, Sanayi Devrimi ile başlayan teknolojik değişim sürecinin çok öncesinde yaşanan 1789 Fransız Devrimi insanın toplumsal, düşünsel ve kültürel hayatında önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Fransız Devrimi'nin ortaya attığı düşünceler, üretim biçimlerini ve siyasal sistemleri tamamen değiştirmiş, XIX. yüzyılın son dönemlerinde sanayinin gelişmesi ve büyümesine bağlı olarak her bir ülkede farklı özelliklere sahip yeni toplumsal sınıflar oluşmuştur. Sanayi devriminin başlatıldığı ve onun sağladığı imkanları en başından kullanmaya başlamış ülkelerde hızlı sanayileşme ve sanayi toplumu oluşturma gayreti görülmüştür. Sanayileşme sürecinin ve sanayi toplumu olmaya paralel olarak gelişen toplumsal, teknik ve ekonomik sorunların üstesinden gelinebilmesi amacıyla çözüm arayışları; teknolojilerin daha da geliştirilmesini ve bununla birlikte toplumsal hayata yeniden şekil verilmesini zorunlu hale getirmiştir. Yeni teknolojiler, insanlığa bir takım imkanlar ve kolaylıklar sağlamanın yanı sıra yeni ihtiyaçların doğmasına da yol açmış ve bu ihtiyaçlara cevap verebilmek üzere teknolojilerin daha da geliştirilmesi gerekmiştir. Sanayileşme sürecini tamamlamış olan ülkeler, bugün "sanayi toplumu" olmanın ötesine geçmiş ve "bilgi toplumu" haline gelmiştir. Bu süreç, bugün de aynı hızla sürmektedir (Boratav ve Türkcan, 1994: 68).

Endüstriyel büyümenin yoğunlaştığı alanlarda işgücü taleplerinin artması, kentleşmenin ana kaynağı ve göç hareketlerinin başlama nedeni olmuştur. Göç, kırları kentsel alanlara bağlayan, kentlerin büyümesini sağlayan veya teşvik eden demografik süreçtir. Ortaya çıkan kentleşme, demografik, ekonomik ve çevresel kaygıları kapsayan çeşitli politika sorunlarıyla bağlantılıdır (Abadan-Unat, 2002: 21).

Sektörler açısından ele alındığı zaman, kentlerin sanayileşmeyle bağının inkar edilemez bir gerçek olduğu anlaşılmaktadır. Sanayileşme sürecine paralel olarak kentlerin sanayi merkezlerine dönüşmeleri, dünya genelinde sanayi

kentlerinin yaygınlaşması, kentlerin temel özelliği haline gelmiştir. Göçlere bağlı olarak yaşanan kentleşme süreciyle birlikte, toplumun tarımsal kimliği sanayi kimliğine dönüşmektedir.

1.3.2. Kentleşme ve Göç

Dar anlamıyla kentleşme, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Daha geniş anlamıyla ise, “ekonomik gelişme ve sanayileşmeye paralel olarak kentlerinin sayılarının artması ve bugünkü kentlerin büyümesine yol açan, toplumsal yapıda örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün gelişmesini sağlayan; insan davranışlarında ve insanlar arasındaki ilişkilerde kentlere özgü değişimlere neden olan nüfus birikim süreci, olarak tanımlamaktadır (Keleş, 2015: 19). Kentleşme süreci üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunları aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür: (Webster, 1990: 107-108).

“Bir ülkede, büyük nüfus artışları olmadan kent nüfuslarının artabiliyor olması, bunlardan ilkidir. Nitekim, sanayileşme sonrası yaşana iç göçlere bağlı olarak Londra nüfusunda bir artış olmuş, İngiltere'nin toplam nüfusunun %11'lik kısmı Londra'da yaşar hale gelmiştir. İkincisi, kentleşme için endüstriyel gelişmenin olması gibi bir önkoşul bulunmamaktadır. Birçok üçüncü dünya ülkesinde bulunan kentler, ulusal sanayileşme olmadan büyümüşlerdir. Üçüncüsü ise endüstriyel karakterden bağımsız olarak nüfus artışına sahne olan kentlerin de olmasıdır. Bu bağlamda idari ve siyasi merkezler de birinci derecede büyüme göstermişlerdir. Öte yandan kentleşmeyle endüstriyel büyüme arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur”.

Büyüyen kentler, genellikle çevresel tahribatın en önemli etkeni olarak görülmektedir. Kentleşme, yayılma yoluyla arazi üzerinde baskı yaratabilmekte; gelişigüzel endüstriyel gelişme hava ve su kalitesini tehdit edebilmektedir. Birçok gözlemcinin gözünde, hızlı kentleşme aynı zamanda işsizlik sorunları ve göçmenlerin yeni kentsel ortamlarına sosyal uyumlarıyla da bağlantılıdır (Abadan-Unat, 2002: 21).

Kentleşme olgusunun çeşitli yönleri vardır. Kentleşme olgusunun sınıflandırılması; idari-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel olmak üzere iki başlık altında yapılmaktadır. İdari-demografik olarak, belli bir nüfus yapısına ulaşmış yerleşim birimi; sosyo-ekonomik ve kültürel olarak ise toplumsal yaşamın farklı kültür gruplara mesleklere ve işbölümüne göre düzenlendiği, yoğun kurumsallaşma süreçlerinin yaşandığı, insanlar arasındaki karmaşık ilişkilerinin günlük yaşayışın tümünü etkileyen yerleşim merkezi olarak açıklanmaktadır (Sezal, 1992: 22).

Kentleşme, kırsal bir toplumun kentsel bir toplum yapısına dönüşme süreci olmasının yanı sıra toplumsal pratiğin ve kentsel mekânın değişmesi biçiminde de gerçekleşmiştir. Kentsel hareket ve düşünme biçimleri, toplumsal yapılar ve ilişkilerle artan birçok ikincil birlik, zaman içinde nüfusları kentlere yığınlar halinde çekmiştir. Kentlerdeki aileler, kırsaldaki ailelere göre daha küçüktür. Doğum oranları, kentlerde kırsaldan daha düşüktür. Nüfusun kentleşme oranı arttıkça kentteki erkek sayısı, kadın sayısından az da olsa fazla olabilmektedir. Kentlerde eğitim, sağlık, dinlenme ve kültürel etkinliklere ulaşmak daha da kolaylaşabilmektedir (Fichter, 1994: 156).

Kır ile kent arasındaki farkları meydana getiren etkenler; nüfus ve coğrafi alanın artması, üretim ile tüketim ilişkilerin hareketliliği ve sürekli değişim göstermesi, bireylerin yapısının ve sayısının sürekli değişmesidir. İşgücünün tarım dışında kalan sektörlere kayması, uzmanlaşma ve işbölümünün yaygınlaşmasıyla birlikte karmaşıklaşması, toplumun heterojen bir yapıya kavuşması gibi özellikler, kentsel alanı kırsaldan ayıran farklılıklardır (Gökçe, 1996: 69). Bu farklarla birlikte, toplumsal yapının kırsal alandaki yapıdan tamamen farklı özellikler taşıması, göç edenlerin karşı karşıya kalacağı topluma uyum sürecini zorlaştırmakta ve kimi zaman toplumsal bir yabancılaşmaya neden olabilmektedir.

Kentleşme, yaşam tarzında, değer yargılarında ve ilişkilerde önemli bir değişim sürecidir (Erkal, Baloğlu ve Baloğlu, 1997). Kentleşmenin sadece bir nüfus birikmesi ya da artışı olarak algılanmasının yanlışlığı, bir diğer husustur. Kentleşme fiziksel, toplumsal yapı ve bu toplumsal yapı içinde kendine özgü

ekonomik ilişkilerin farklı olmasıyla bir bütündür. Kent, sayısal ağırlığın yanı sıra niteliği de ifade eden bir kavramdır. Kentleşme sürecinde, özellikle, kültürel ve ekonomik farkların ortaya çıkması, hızla değişen ekonomik ve toplumsal yaşam biçimleri ve yeni değerlerin ortaya çıkması, Türkiye gibi ülkelerde kentleri, çekim merkezlerine dönüştürmüştür (Özkaplan, 1993: 83). Kendine özgü yaşam biçimleri geliştiren büyük kentler, bu yaşam tarzlarını göç ederek kente gelenlere de dayatmıştır. Ancak, kısa süre içinde, kent kentlileştiremeyeceği bir göçmen grupla karşı karşıya kalmış ve göçmenler kendi davranış biçimleri ve yaşam tarzlarıyla göç etmişlerdir. Böylesi durumlarda, göç edenler ayrıldıkları yerde edindiği yaşam tarzı ve davranış biçimlerini değiştirmeden, geldiği kentte kendisini yabancı görmekte ve yeni davranış kalıplarına uymak için bir çaba göstermemektedir.

Göç, tarihin bütün dönemlerinde savaş, çatışma, yiyecek edinme, kuraklık ve daha iyi bir yaşam sürme umudu gibi temel sebeplerle, toplum ve bireyler üzerinde varlığını hissettirmiş bir olgudur. Özellikle 1980'li yıllarda etkili olan liberal dünya düzeni ve küreselleşme, süreçlerinde göç ve göçmenlik olgusu yeni boyutlar kazanmış, geleneksel ve yerel özellikleri de aşarak evrensel; yani uluslararası ve uluslar ötesi boyutlara ulaşmıştır. Göç kavramının karmaşık ve çok boyutlu bir yapısı vardır. Durumun böyle olması, göçle ilgili çeşitli tanımlar yapılmasına neden olmakta ve göç hareketleri sınıflandırılırken de bu çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. İnsanlığın ortak eylemlerinden yer değiştirme hareketleri, toplumların demografik, kültürel, ekonomik ve sosyal yapılarını ve bunların gelişim süreçlerini şekillendiren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 61-62).

“Göç” kavramının tanımı TDK (2021) Güncel Türkçe Sözlükte: “Ekonomik, siyasal ve toplumsal nedenlerle bireylerin ya da toplulukların bir ülkeden bir diğer ülkeye, bir yerleşim merkezinden bir diğer yerleşim merkezine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” ifadeleriyle yapılmaktadır. Yalın bir ifadeyle göç ailenin ya da bir grubun çoluk çocuğu, evi barkıyla bir yerden bir başka yere taşınması, yani yer değiştirmesi olayıdır. Bu öz tanımlamadan da

anlaşılacağı gibi göçün ekonomik, siyasal ve toplumsal yönleri vardır; birey veya topluluklarla doğrudan ilişkili bir durumu ifade etmektedir (Çakır, 2011: 210).

Göç kavramı; kişilerin yaşadıkları coğrafyalardan, alışık oldukları toplumsal yapılarından, mevcut durumda sahibi buldukları ekonomik olanaklardan; özetle sosyal hayatın çeşitli unsurlarından uzaklaşmak ya da uzaklaştırılmak suretiyle yeni yaşam alanlarına giriş yapmaları şeklinde belirtilebilmektedir (Toros, 2008: 9).

Göç; yer, zaman, neden, sonuç gibi değişik düzlemlerde ele alınarak birbirlerinden ekonomi ve politika gibi farklı bilim dallarına konu olmuştur. bununla birlikte insanlık tarihinin başlangıcına kadar giden bir geçmişi olan göç olgusunun birçok boyuttan meydana gelen dinamik bir süreç olduğu da dikkate alındığı zaman kesin ya da tek bir tanımlama yapmanın kolay olmadığı anlaşılacaktır (Özyakışır, 2013: 5).

Özünde bir mekân değiştirme eylemi olan göç olgusunda bireyler, bazı nedenlerle içinde yaşadıkları alanlardan bir diğer alana gitmektedirler. Göç eylemi süreklilik gösterebileceği gibi geçici bir sebeple de ortaya çıkabilmektedir. Eğitim veya çalışma amacıyla gerçekleşen kısa süreli ve daha sonra geri dönülen yer değiştirme hareketleri de göç olgusu kapsamında bulunmaktadır. Ancak, genel olarak, insanlığın tarih boyunca yaşadığı göç olayları, yaşanan coğrafi bölgelere eşitlikten uzak bir biçimde dağıtılmış ekonomik olanaklardan yararlanma talebiyle ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanında devletin, ekolojik bazı şartların, savaş halinin ya da toplumsal otoritenin zorunlu kıldığı sürgünler ve iskanlar nedeniyle de meydana gelebilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 165).

Tarihsel boyunca göç hareketlerinin tamamen durduğu bir zaman diliminden bahsetmek mümkün değildir. Bundan dolayı göç olgusu, gerek sebepleri gerekse sonuçları bakımından bir ülkeden diğer ülkeye olabildiği gibi bir kültürden diğer bir kültüre değişiklik gösterse bile her zamana olabilecek coğrafi yer değiştirme halleridir (Öztürk, 2007: 246).

Göç, toplumların gelişmesine katkı sağlamış, insanlık tarihini birçok yönden olumlu etkilemiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamakta olan toplulukları, kültürleri, ekonomileri bütünleştirmek suretiyle birbirlerine bağlı duruma gelmelerini sağlamıştır (Özdemir, 2008: 7).

Rasyonel davranış biçimlerinden biri olan göç, üzerine düşünülerek eksileri ve artıları tespit edildikten sonra karara varılmış bir olgudur. Göçün çeşidine ve göçmenin toplumsal yapısına göre karar verme sürecindeki değişkenler farklılaşmaktadır. İç duygu ve Sirkeci'ye (1999: 250) göre; hiç kuşku yok ki toplumların tarihsel gelişim süreçlerinden çıkartılacak en temel bulgu, göçün ekonomik ve sosyal dönüşümlerin sonucunda ortaya çıkmış olduğudur; göç, bu anlamda bir sonuçtur. Ayrıca göçün kendisinin de ekonomik ve toplumsal dönüşümlere katkı sunan bir faktör olduğu gözden çıkarılmamalıdır; göç, bu yönüyle de bir nedendir.

Göç negatif ya da pozitif bir olgu değildir; yalnızca modern çağın ekonomik yapısı ve gelişimlerine, bireysel dürtülere, politik baskılara, iletişim ve ulaşım sistemlerine karşı verilen bir tepkidir. Göç, sonuç ya da neden olarak nitelendirilmesine bakılmaksızın yapıldığı amaçların tümü bağlamında, bağlı olduğu toplumda mekânsal düzeyde ekonomik, çevresel, fiziksel ve toplumsal etkiler bırakmaktadır (Kane, 1995: 2). Çalışma kapsamında, kentleşme ve göç sonucunda, mekânsal etkiler üç başlık altında değerlendirilmiştir:

1. Çevresel etkiler
2. Fiziksel etkiler
3. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkiler

1.3.2.1. Çevresel Etkiler

Teknolojik gelişmeler ve kentleşmeye bağlı olarak, nüfus artışı sonucunda, kentlerde meydana gelen en önemli sorunlardan birisi çevresel sorundur.

Son yıllarda, hava, su ve toprağın kirletilmesinden dolayı insan ile çevre arasındaki uyum ve etkileşim bozulmuştur. Bu dengesizlikler sonucunda,

insanların, fiziksel ve ruhsal sağlıklarında bozulmalar meydana gelmiş, çevresel bakımdan ise, doğal kaynaklar, bitki, orman ve hayvan türleri zarar görmektedir (Dönmezer, 1990: 95-96).

Nüfus artışı başta olmak üzere diğer etkenlerden dolayı ortaya çıkan sağlıksız kentleşmenin çevreyi olumsuz etkilediği genel kabul görmüş bir durumdur. Söz konusu etki; hava, su ve toprakta geri dönüştürülemez tahribat şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hızlı ve çarpık kentleşmeye bağlı olarak kontrolsüz ekonomik gelişme ya da sanayileşmenin neden olduğu hasar boyutları günden güne artmaktadır (Akal, Elmacı ve Payan, 1999: 107).

Nüfusun kentsel bölgelerde yoğunlaşması, bu çevrelerin insan faaliyetlerinin neden olduğu atık ve emisyonu kaldırabilme kapasitesinin üzerine çıkmasına neden olmuştur (Ramakrishnan, 1998: 209). Çarpık ve hızlı kentleşmeden dolayı günlük yaşamda karşılaşılan temel dengesizlikleri aşığıdaki gibi sıralamak mümkündür (Akal, Elmacı ve Payan, 1999: 108-112).

- Ulaşımında yaşanan sorunlar, merkezi bölgelerde trafik sıkışıklıkları, gürültü kirliliği ve egzoz gazı kirlenmeleri,
- Yeterli konut sunulması, sunulan konutların da plansız ve sağlıksız yapılması, bir diğer söyleyişle gecekondulaşma sorunu,
- Arsa fiyatlarının yüksekliği ve kontrolsüz yapılaşmadan dolayı özellikle gecekondu semtlerinde kentlerdeki yeşil alanların tahrip edilmesi ya da hiç olmaması,
- Aşırı yığılmadan dolayı kentsel alt yapıların tamamlanmasında zorluklar yaşanması; özellikle yerel yönetimlerin ihtiyaçları olan yasal düzenlemeler ile idari ve mali imkanlardan yoksun olmaları,
- Aşırı büyümenin neden olduğu ulaşım sorunlarından dolayı insanların vakitlerinin önemli kısmının yollarda geçmesi,

- İçme suyu kaynaklarının korunamamasından dolayı kentlilerin ihtiyacı olan içme ve temiz su temininde zorluklar yaşanması ve kentsel altyapının yetersizliği,

Göçün neden olduğu kentleşme olgusu, yukarıda sıralanan sorunların yanı sıra; susuzluk, susuzluğun neden olduğu sağlık sorunları, atık ve çöp sorunu, kentlerin doğal yapısı ve peyzajında bozulmaların olması, yoğun yapılaşmalardan kaynaklı kent halkının gereksinimi olan park, çocuk bahçeleri, yeşil güzergâhlalar ve yeşil alan yetersizliği gibi sorunlara da yol açmaktadır (Akal, Elmacı ve Payan, 1999: 108-112).

1.3.2.2. Fiziksel Sorunlar

Kentleşme ve göç, barınma ihtiyacı ve dolayısıyla, yoğun yapılaşma sorununu da beraberinde getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde, kent sakinlerinin yaklaşık üçte biri yoksul gecekondü mahallelerinde yaşamaktadır. Gecekondü mahalleleri yoğun nüfuslu ve çok kötü yaşam koşullarına sahip, standartların altında konutları olan ve çeşitli sorunlar yaşayan kentsel bölgelerdir (Davis, 2007: 39).

Gecekondü bölgeleri; genellikle yetersiz ve kalitesiz malzemeler kullanılarak, birbirine çok yakın inşa edilmiş küçük, aşırı kalabalık evlerden oluşan, doğalgaz, elektrik ve su kaynaklarına sınırlı erişimi olan yerleşim alanlarıdır. Bu sorunlar, kentin fiziksel görünümünü bozduğu gibi, kötü yaşam koşulları da hastalık ve ölüm oranlarını artmasına yol açmaktadır (Yörükan, 2006: 48-49).

Göç eden düşük gelirli pek çok aile, kasabaların içinde ve çevresinde çoğalan bu gayri resmi yerleşim alanlarına yönelmektedir. Yoksulluk, kentsel alanların karşı karşıya kaldığı en kritik sorunlardan biridir. Kentsel yoksulluk hem fiziksel hem de sosyal çevreyi bozmaktadır. Kontrolsüz büyüyen kentsel alanlarda, insan ve bina sayısının artması çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kaya, 2003: 104).

1.3.2.3. Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Sorunlar

Göç olgusuyla birlikte bazı yerleşim alanları, nüfusunun büyüklüğü ve aynı zamanda, idari ölçütler çerçevesinde, kent niteliği kazanmıştır. Ancak, bu ölçütler sonucunda, kazanılan kent niteliği, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutta da yerleşimin kent özelliklerini taşıdığı anlamına gelmemektedir. Ulusal ölçekte, büyük kentlere olan göç türlerini üç ana kategoride incelemek mümkündür (Agarwal, 2016):

a) Kırdan kente: küçük/marjinal çiftçiler ve tarım işçileri, daha iyi ücretli işler ve yaşam koşulları arayışında kentlere göç ederler.

b) Küçük kentlerden büyük kentlere: Küçük kent merkezleri, daha büyük kentlerde sunulan hizmet ve fırsatları sağlayamadığından, bu kentlerdeki nüfus büyük kentlere göç ederler.

c) Mevsimlik göçler: Birçok mevsimlik işçi, kısa süreli iş olanaklarının olduğu kentlere göç ederler.

Kentleşme ve göçün bireylere etkisi toplumsal özelliklere göre değişiklikler göstermektedir. Hiçbir göçmen, yeni geldiği çevrede kendini tamamen yabancı olarak hissetmez. Göçmenler genellikle kendileri gibi olanların yaşadıkları yerlere gitmeyi tercih etmektedirler. Bundan dolayı kentsel komşuluklarda dinsel, etnik ya da buna benzeri diğer ortak değerler oldukça etkilidir. En gelişmiş toplumlarda bile genel nüfusun göçmenleri özümleyebilmesi için iki ya da daha fazla neslin geçmesi gerekmektedir. Bu sürecin başlarında göçmenler genellikle marjinal bir toplum olarak görünmektedirler. Kentin yaşam biçimi ve davranış kalıplarını kabullenmeye zorlanan göçmenler, çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar, ayrıca, yerel halk içinde sorun teşkil etmektedirler . Göç edenlerin sayıları belli oranın üzerine çıktıktan sonra, uyum sağlama süreci tersine dönmekte; yerli halk göç edenlere uyum sağlamaya çalışmaktadır (König, 1994: 73). Göçün sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak olumlu ve olumsuz sonuçlarını Tablo 2.2'de açıklandığı gibi özetlemek mümkündür.

Tablo 2: Göçün sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak etkileri (Çakır,2011)

Olumlu etkiler
<ul style="list-style-type: none"> • Göç eden bireylerin sosyal statülerinin değişmesi • Geleneksel sosyo-kültürel yapının modern bir yapıya doğru değişmesi • Ailenin geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşmesi • Göçmenlerin kentlerdeki ekonomik döngüye katkı sağlamaları • Göçmenlerin köyde bulamadıkları eğitim olanakları sayesinde kendilerini geliştirmeleri ve meslek sahibi olmaları
Olumsuz etkiler
<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal nüfusun azalması ve kentsel-kırsal nüfus arasındaki dengesizlik • Kırsal kalkınma çalışmaları kapsamında yapılan yatırımların boşa gitmesi • Enformel çalışma alanlarının ortaya çıkması • Kent merkezlerinde yoğunluğun artması ve gecekondulaşma ve bununla birlikte, kültürel çatışmalar • İşsizlik ve kentsel yoksulluk • Toplumsal boyutta, kentsel ve kırsal kimlikler arasında savaşlar ve suç oranını artması ve çeşitlenmesi

1.3.3. Küreselleşme

Günümüzün en çok tartışılan kavramlardan biri olan küreselleşme kavramının tanımı ve kapsamıyla ilgili bir fikir birliği söz konusu değildir. Düşünürlerden bazıları, küreselleşmenin yalnızca ekonomik boyutunun önemli olduğu kanısında; bazıları küreselleşmenin siyasal ve kültürel boyutlarına dikkat çekmektedir (Aktan ve Şen, 2000).

Hiç kuşku yok ki kavramın içerdiği ideolojik potansiyel, bu düzeyde tartışılması ve tanımında bir birlik oluşmamasına neden olmuştur. Küreselleşme kavramı, kendi yapısından dolayı daima ekonomik, kültürel ve toplumsal bir bütünlük içinde tartışılmaktadır (Kutlu, 1998: 363).

Antony Giddens, küreselleşmeyi, dünyadaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Aralarında mesafe olan yerler arasında bağlar kuran bu yoğunlaşma, artık öyle bir duruma gelmiştir ki yerelde meydana

gelen olaylar, binlerce kilometre uzaktaki olayların etkisiyle biçimlendirilmektedir (Stager, 2006: s.28).

Oran (2009: 4) küreselleşmeyi, Batının altyapısı olan uluslararası kapitalizm aracılığı ile üstyapısını meydana getiren rasyonalizm kültürünün bütün dünyaya yayılması olarak görmektedir (Oran, 2009: 4).

Alan Freeman (2007) için küreselleşme, “ıraksama (makasın açılması)” demektir. Freeman, bu düşüncesini istatistiksel verilerle de desteklemektedir. 1980 yılında ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYİH 18.088 dolarken 2000’de bu rakamın 26.201 dolar düzeyine yükseldiği görülmektedir. Aynı dönem içinde ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler dışında kalan dünya ülkelerinde GSYİH’nin 1690 dolar düzeylerinden 1160 dolara indiğini ifade etmektedir.

Stiglitz (2006: 31), küreselleşmeyi, ülkelerde yaşamakta olan halkların dünya halklarıyla bütünleşmesi olarak tanımlarken; Tarık Ali, küreselleşmeyi kapitalist sömürü düzeninin yeni bir şekli olarak ifade etmiştir (Freeman ve Kagarlitsky, 2007: 32). Roland Robertson’a göre, küreselleşme dünyanın küçülmesine işaret ettiği gibi bir yönüyle de dünya üzerindeki bilincin bir bütün olarak yoğunlaşması anlamına gelmektedir (Stager, 2006: 28).

Küreselleşmeyle ilgili çok kapsamlı bir literatür oluşmasına karşın sosyal bilim alanlarının birçoğunda görüleceği üzere, küreselleşme konusunda birbirlerinden tamamen farklı yaklaşımlar söz konusudur. Başka bir söyleyişle küreselleşme konusunda hem kuramcılar hem de uygulamacılar arasında bir uzlaşma olduğundan söz etmek mümkün değildir. Olaylar çok boyutlu oldukları için, her taraf veya her birey konuyu genellikle bakış açılarından görebildiği ölçüde algılamakta ve öyle yorumlayabilmektedir. Küreselleşmenin çok boyutlu olandan tek boyutluya, kesinden belirsiz olana, basitten karmaşığa, çok geniş bir yelpazede tanımları bulunmaktadır (Bayar, 2008).

Bu tanımlamalar ışığında küreselleşme kavramının ne olduğunu ortaya koyan tanımlara bakılarak aşağıdaki gibi ifade edilmesi mümkündür:

“Farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınması, ülkeler arasındaki her türlü ilişkinin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalkması sonucunu doğuran kaçınılmaz bir süreç, çağdaş emperyalizmin 1980’lerden itibaren yaygınlaşan ve Sovyet sisteminin çöküşünden sonra tek ve kaçınılmaz bir olgu olarak dünyaya sunulan kapitalist sermaye birikiminin yeni bir aşaması, parolaya dönüşen moda bir deyim, sihirli bir sözcük, geçmiş ve gelecek tüm gizlerin kapılarını açacak bir anahtar, hem dünyanın küçülmesini simgeleyen, hem de bir bütün olarak dünyanın bilincinin güçlenmesini gönderme yapan bir kavram, dünyanın yaşadığı, tarım ve endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan, üçüncü büyük devrimin, açıkça iletişim ve bilişim devriminin görüntülerinden birisi, ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal, hukuki ve uluslar arası boyutları olan, yerel kültürlerin ve sosyal bağların önemini yitirdiği, ulus devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı ve ulus devletlerin niteliklerinin değiştiği bir yapı, farklı kültürlerin aynılışma süreci, homojenleşme kadar heterojenleşmenin, evrenselleşme kadar yerelleşmenin, modernleşme kadar gelenekselleşmenin, benlik kadar farklılığın da gündeme geldiği, bu oluşumların karşıtlığının değil, aksine eş-zamanlılığının ve birbirleriyle çelişkili beraberliğinin yaşandığı bir süreç” (Keyman, 2002: 36)

John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens tarafından yazılan “The Globalization of the World Politics” (akt. Held vd., 1999: 2-5) adlı kitabın giriş bölümünde küreselleşme ile ilgili Realist, Liberalist ve Marksist üç temel kuramdan söz edilmektedir. Marksistler, küreselleşmenin Batının öncülüğünü yaptığı olgulardan biri olduğunu ve yaşanan çağdaki dünya sistemini ifade ettiğini belirtmektedirler. Öte yandan onlara göre küreselleşme, uluslararası kapitalist sistemin gelişim sürecinin son aşaması olarak kabul edilmektedir. Liberaller ise dünyadaki siyasi konjonktürü belirleyen temel faktörün küreselleşme olmasıyla beraber devletlerin dünyanın merkezinde olmaktan çıktığını ifade etmektedirler. Realist anlayış, küreselleşmenin dünyadaki

bölgesel bölünmüşlüğü değiştirmediği kanaatindedirler. Onlara göre devletlerin hâkimiyetleri devam etmekte ve devletler sisteminde bir değişim olmamaktadır.

Ancak, nasıl tanımlandığından bağımsız olarak, küreselleşmenin temel etkileri, kentlerin kimlikleri, kent hizmetlerinin nitelikleri, kentsel altyapı ve çevresel değerler üzerinde ortaya çıkmaktadır (Işıklı, 2001: 488). Çünkü küreselleşme süreci ve sermayenin serbest dolaşımı, sermayenin önünde bulunan birçok engeli kaldırmıştır. Sözü edilen kentlerde görülen başka bir yapılaşma ise çağdaş yapı teknolojisinin verdiği imkanlardan faydalanılarak yapılan çok katlı binalardır. Aynı tarzdaki yapı teknolojisi ve malzemeleri kullanılmak suretiyle, birbirlerine benzeyen yapıların yaygın hale gelmesi, kentlerin aynılaşmasına yol açmaktadır. Dünyadaki kentler, birbirlerine benzerken, kentsel kimlikleri ve yerel özgünlükleri yok olmaktadır. Dünya kentlerinde ortaya çıkan mekânsal dönüşümün hızı, kent kimliği üzerinde etkili olmakta; kentin özgünlüğünün ve doğal güzelliklerinin bozulmasına yol açmaktadır. Halbuki yeniliklerin tarihsel kimlikler korunarak tasarlanması, sürdürülebilir kentler için büyük öneme sahiptir (Keleş, 2004: 54).

2. BÖLÜM

KENTSEL PLANLAR

2.1. PLAN TANIMI

Farklı yaklaşımlarla değerlendirilen planlama kavramı genel anlamıyla; son aşamasında ulaşılması gerekli bir amaç ve bu yolda izlenilmesi gereken süreci ifade etmektedir. Atalık (1985) planlama kavramını, “kavramsal olarak belirlenen bir hedefe ulaşabilmek amacıyla harekete geçmeden önce yapılan hazırlıklar, karar verme, seçim yapma sürecidir ve harekete/eyleme öncülük yapacak olan düşünce sistemini oluşturur ve böylece eyleme öncülük eden kuramsal varsayımsal yapıyı getirir, düşünce tarzını saptar” ifadeleriyle açıklamıştır. Planlama eylemini, Erses, Mutlu, Şenol, Sertel ve Kamiller’e (1998) göre ise, “Birçok mesleki disiplinin kalkınma amacı doğrultusunda fiziki mekâna yansıtılması; tarzında tanımlanabileceği gibi, planlama kent halkının barınma (konut), ekonomik (ticaret/sanayi) ve sosyal (kültürel/sanat) ihtiyaçlarını karşılamak üzere insan aklının ürettiği en üst düzeyde mekân yapma eylemi” olarak ifade edilmiştir. Hall’e (2002) göre ise plan; “Bir şeyi yapma yöntemi ya da bir amaca ulaşmak için yapılması gerekenleri sistematik bir şekilde düzenleme biçimidir.” Planlarda mevcut durum ile süreçteki muhtemel gelişmeler dikkate alınarak bir yol haritası belirlenmektedir. Belirlenen bu güzergah, sürecin sonunda amaca ulaştırmakta ve başta hedefe konulan çıktılar elde edilmiş olmaktadır. Planlamanın amacı, çevre, kültürel ve doğal mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi olup, toplumun ve kamunun yararının gerçekleştirilmesine imkan verecek hukuksal ortamın sağlanmasıdır (Hall, 2002). Türkiye’de planlama sürecini beş ayrı dönemde incelemek mümkündür (Övgün, 2010).

- Sektörel sanayileşme amaçlı planlama: 1930’lu yıllar
- Tarıma dayalı gelişme amaçlı planla: 1940’lı ve 1950’li yıllar
- Planlı kalkınma dönemi: 1960’lı yıllar
- Planlamanın piyasalaşması: 1980’li yıllar

- Stratejik planlama dönemi: 2000'li yıllar

Türkiye’de 1930’lı yıllarda başlayan planlama anlayışı, 1980’lere kadar karma ekonomik planlama modeli olarak devam etmiştir. Ancak, bu yıllardan sonra serbest piyasa sisteminin egemenliğinde dönüşüm ve değişimler yaşamıştır. 2000’li yıllarda ise, değişimler devam etmiş ve hala günümüzde de geçerli olan stratejik planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Bu planlama yaklaşımı çerçevesinde, plan türleri içerik ve ölçek olarak hiyerarşik bir düzende tanımlanmıştır.

2.2. PLAN HİYERARŞİSİ

Türkiye’de imar çalışmaları ve planlama alanında temel kanun niteliğinde olan, 3194 Sayılı İmar Kanunu kapsamında, plan türleri ve içerikli detaylı olarak tanımlanmıştır. Bu Kanunu’nun maddelerine göre planlar; üst ölçek ile alt ölçek arasında hiyerarşik bir düzendedir; bir üst ölçekte yer alan plan, kendisinden alt kademedeki kalan alt ölçekli planın esaslarını da bünyesinde barındırır. Kanunun ilgili maddeleriyle planlama noktasındaki yetkilerle ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. Bu bağlamda; “Belediye ve mücavir alan sınırları içinde kalan yerlerdeki planları yapma/yaptırma yetkisi ilgili belediyelerde; dışında kalan yerlerde ise valiliklerde” bulunmaktadır (bkz. 8. Madde). Bununla birlikte yerel idareler dışında da merkezi birçok kurum ve kuruluş, kendilerinin kuruluş kanunları çerçevesinde arazileri kullanabilmekte, yer seçebilmekte, planı onayabilmekte, uygulamaya koyabilmektedir (bkz. 9. ve 4. Madde).

Hazırlanma sürecinde yetki durumları bakımından her bir planın farklılıkları vardır. Her biri planlama süreçlerine uygun ve üst ölçekli planlar ile uyumlu olarak ilgili kurum veya kuruluşlarca hazırlanmakta ve süreç bitince yürürlüğe girmektedir. Plan kararlarında bütünlüğü ve devamlılığı sağlayabilmek üzere her planın bir üst ölçekte yer alan plana uyum gösterme zorunluluğu, plan hiyerarşisinin esasıdır. Şekil 1’de, yetki kurallarına göre planlar, yetkili idareler ve ilgili kanunlar gösterilmektedir.

PLAN HİYERARŞİSİ

3194 SAYILI İMAR KANUNU

Şekil 1: Yetki kurallarına göre planlar, yetkili idareler ve ilgili kanunlar (Taşmektepligil ve Polat, 2021).

Genel özellikleri, kapsamları ve amaçları bakımından Türkiye'deki planları iki başlıkta incelemek mümkündür. Sosyo-ekonomik Planlar ve Mekânsal - Fiziksel Planlar. Fiziksel planlar kapsamında, Nazım İmar Planları, Uygulama İmar Planları, Özel Amaçlı ve Tamamlayıcı planlar, İlave, Revizyon ve Mevzii İmar planlarından bahsetmek mümkündür.

2.2.1. Sosyo-Ekonomik Planlar

Fiziksel özellikleri olmayan sosyo-ekonomik planlar, daha çok kalkınma ve gelişim programlarını içermektedir.

- Kalkınma Planı: Kalkınma Bakanlığı'nın hazırladığı beş yıllık süreçlerde, kalkınma amacıyla yapılması öngörülen faaliyetler ile ulaşılabacak

hedefleri belirleyen planlardır ve bu planların fiziksel boyutu yoktur. Kalkınma planları, hedefleri, sektörel durum tespitleri ve yıllık programlar ile gerçekleştirilecek önerileri kapsamakta, özel sektörü özendirmek amacıyla teşvikler sağlamaktadır (Küçüker, 2012).

- **Bölge Planı:** Bu plan, Sosyo-ekonomik gelişmeye yönelik eğilimleri, yerleşmelerin sektörel hedefleri, gelişim potansiyelleri, altyapı ve etkinliklerin dağılımını bölgesel çapta tespit etmek üzere hazırlanan plandır. İmar Kanunu m. 6. ve m. 8'de sözü edilen plan; “bölge planları, sosyoekonomik gelişme eğilimlerini yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetleri ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanır,” ifadeleriyle açıklanmaktadır (Özkul ve Demirer, 2021).

2.2.2. Mekânsal - Fiziksel Planlar

Uygulama alanında alt ölçekli planların esasını oluşturan ve büyük ölçekli fizikî haritalarda gösterilen planlar, üst düzey fiziki planlardır.

- **Mekânsal Strateji Planı:** Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde bu planlar: “Ülke kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekânsal düzeyde ilişkilendiren, 1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar üzerinde şematik ve grafik dil kullanılarak hazırlanan planlardır” ifadeleriyle tanımlanmaktadır (4. Madde) (RG: 14.06.2014 - 29030).

- **Çevre Düzeni Planı:** Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde bu planlar: “Varsa mekânsal strateji planlarının hedef ve strateji kararlarına uygun olarak çeşitli sektörlerle ilişkin genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşme ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekteki haritalar üzerinde ölçeğine uygun gösterim kullanılarak bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen, plan notları ve raporuyla bir bütün olarak yapılan plan” ifadeleriyle tanımlanmaktadır (4. Madde) (RG: 14.06.2014 - 29030).

- **İmar Planları:** Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde ifade edilen ve üst düzey fiziki planlara uygun olarak hazırlanan yerel düzeylerdeki imar

planları; Nazım İmar Planları ve Uygulama İmar Planları olarak iki gruba ayrılmaktadır.

- Nazım İmar Planı: Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği madde 4'te nazım imar planı: "Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastro durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçeğe, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçeğe, onaylı halihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan planı" ifadeleriyle tanımlanmaktadır (4. Madde) (RG: 14.06.2014 - 29030).

- Uygulama İmar Planı: Nazım imar planı ilke ve esasları çerçevesinde mekânın genel nitelikleri, erişilebilirlik, ihtiyaçlar, çevreye etkiler ve sürdürülebilirlik göz önünde bulundurularak; imar uygulama planları için esas teşkil edecek uygulama etapları ile diğer bilgileri ayrıntılarıyla ortaya koyan 1/1.000 ölçekli onaylı haritalarda, plan notları ve ayrıntılı raporu ile bütün olarak hazırlanmış planlardır (MPYY Md. 4).

- Özel Amaçlı Planlar: 4 Haziran 2014 tarih ve 29030 sayılı Resmi Gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiş olan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile yeni bazı plan türleri tespit edilmiş; yeni tanımlamalar, plan kademelenmesi, planlama kullanma esasları, planlama kademeleri ile bunların birbiriyle ilişkileri, lejant (planda gösterim) teknikleri ve planlama standartları tespit edilmiş ve ilgili yönetmelik de bu kapsamda dikkate alınarak Eylem Planı, Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Koruma Amaçlı İmar Planı, Uzun Devreli Gelişme Planı, Turizm Amaçlı Planlar, Ulaşım Ana Planı gibi yeni plan türlerinin tanımları yapılmıştır.

- Tamamlayıcı Planlar: Ana planlardan biri olmayan ve ana planlara yardımcı olacak şekilde hazırlanan tamamlayıcı planlar; ilave, mevzii ve revizyon planlar olmak üzere üç plan türünden oluşmaktadır.

- İlave Plan: Bir planın uygulama sahasında da yeterli olmadığı durumlarda mevcut planın genel arazi kullanma kararlarıyla uyumlu ve mevcut plana bitişik; bütünleşik olarak hazırlanmış planlardır.

- Revizyon Plan: Uygulama sahasında yetersiz olduğu tespit edilen ve ihtiyaçlara cevap veremeyen planlarda üst ölçek plan kararlarına uygunluk durumunun sağlanabilmesi için plan ana kararları üzerinde etkili olabilecek bir bölümünün ya da planın tamamının yenilenmesi suretiyle elde edilmiş planlardır.

- Mevzii İmar Planı: Yürürlükte olan planların sınırları dışındaki alanlarda nüfus artışı veya farklı gerekçeler ileri sürülerek yeni yerleşim alanları oluşturmak için hazırlanmış olan; teknik ve sosyal altyapı ihtiyaçları sağlayabilen imar planlarıdır.

2.3.3. İmar Planları

İmar planı, tarihsel belirli bir oluşumun zamanla geliştirdiği, işlevlerde uzmanlaşmış, bu devrin yerleşik alanlarında bunların çevresinde yer alan gelişme alanlarının meydana getirdiği, çeşitli alan kullanım yöntemleri arasında en uygun kentsel gelişim tarzını tespit eden ve uygulamaya dönük ayrıntıları belirlenmiş bir plandır (Keleş, 2015: 115). İmarla yapı yoğunluğu, yerleşim alanlarının gelişim süreci, ulaşım ağı, yapı adaları, okul, hastane, ibadethane, yeşil alanlar gibi kamu tarafından kullanılması için ayrılmış olan alanlar belirlenmektedir. Hızlı kentleşmenin gerekli kıldığı imara uygun arsa üretmenin ve kentsel alanların kullanımının karşılanması ancak hazırlanmış imar planlarının hukuksal ve teknik yönden uygulanabilirliğiyle mümkündür. Türkiye'deki yerel otoriteler, söz konusu planları yaşama geçirmek ve plan kararlarıyla öngörülen işlevleri uygulamaya koyabilmek için bütüncül ve parçacıl yaklaşımlardan yararlanmaktadırlar (Yomralıoğlu, 1997: 31).

İdare hukuku açısından bütün idari işlemlerin nihai amacı, kamu yararadır. Bu bağlamda imar planlarının kamu yararına olması gerektiği anlaşılacaktır. Kamu yararı ise bir kentte yaşayan herkesi ve kentin bütün unsurlarını ilgilendiren bir konu olarak, sözü edilen kentteki mülk sahiplerinin bireysel çıkarlarına indirgenemez.

İmar planlarıyla düzenleme kapsamına alınan alanlarda bir arazinin kamu yararına en uygun kullanılma durumu belirlenmektedir. Bundan dolayı plan hiyerarşisi çerçevesinde imar planları, yönetmelik ve ruhsattan önce uygulanması gerekli bir mevzuattır. İmar planı kapsamına girmiş bir bölgede imar planına aykırı bir kullanım söz konusu değildir. Eğer bir alanda imar planına aykırı kullanımın uygulanması gerekiyorsa; o zaman önce imar planının usulü çerçevesinde değiştirilmesi zorunludur. Uygulama noktasında ise son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle bütün Türkiye'nin planlı yaşam içinde yer alması hedeflenmiştir. Özellikle çevre düzenleme planları bakımından Türkiye'de plan kapsamı dışında alan kalmasına müsaade etmeyecek bir kural getirilmiştir. Bu bakımdan imar planı, toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren hukuksal belge niteliği taşımaktadır.

Planlama ile yaşanabilir kentler oluşturmak ve bu bağlamda kamusal yarar sağlamak temel amacının yanı sıra yapılacak düzenlemeler, yalnızca bu düzenlemeleri yapma yetkisi olan kurumlar açısından değil, ayrıca bireyler açısından da bazı zorunluluklar ve yükümlülükler oluşturmaktadır (Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, 2014: 321). Danıştay 6. Dairesi tarafından alınan bir kararda bu durum aşağıdaki ifadelerle açıklanmıştır:

İmar planı dâhilindeki taşınmazlar imar planına aykırı olarak kullanılamayacağından ayırık nizam tabii olan bir taşınmazda blok nizamda yapılaşmaya gidilmesi mümkün değildir. Yapılaşma imar planına uygun olmak zorundadır. Dava konusu olayda herhangi bir imar planı değişikliği de söz konusu olmadığına göre imar planında ayırık nizam koşullu yerde kalan taşınmaz için davacıların blok nizam imar durumu isteminin reddine ilişkin dava konusu işlemde mevzuata aykırılık bulunmadığından, aksi yöndeki idare mahkemesi kararında isabet görülmemiştir (D.6. K. 2012/16687, T. 03.07.2012 sayılı kararı)

Bu karardaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi imar planları; planları hazırlayan idareyle birlikte bu planların kapsadığı alanlardaki hak sahibi bireylere de bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu bağlamda herkesin yasalara ve bu çerçevede yer alan yönetmeliklere ile düzenleyici diğer işlemlere uyması gerekliliği, kamusal düzenin bir gereğidir.

Danıştay 6. Daire tarafından verilen;

Demiryolu güzergahı etrafında bulunan koruma bandında yer alan taşınmaz üzerinde, planda ayrıldığı amaçla bağdaşmayacak şekilde yapılaşmaya izin verilemeyeceği ve bu nedenle inşaat ruhsatı düzenlenemeyeceği gibi; burada yapılan bina ve eklentilere de işyeri açma ve çalışma ruhsatı adı altında izin verilebilmesi mümkün bulunmadığından aksi yöndeki idare mahkemesi kararında isabet bulunmamaktadır (D. 8. K. 1998/2244, T. 15.06.1998).

İfadelerinin yer aldığı kararda kitlelerin ulaşımının sağlanması noktasında karayolu, demiryolu ve havayolu yatırımlarıyla metro yapımının gerekliliğinden dolayı yeni planlama yöntem ve uygulamalarının gerekliliği ifade edilmiştir. Bu bilgiler, imar planlarının geleceğe yönelik ve insan odaklı bir nitelik taşımasının önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü imar planlarının gelecekle ilgili hedefler tespit edilerek ve toplumsal refahı yükseltmeyi amaçlayarak hazırlanması sürdürülebilir kalkınmayla eğitim, çalışma ve verimli konut alanlarının oluşması sürecinde kaliteyi artırıcı rol oynamaktadır.

İdare, Anayasanın ve yasaların kendisine yetki verdiği konularda planlamaya giderek idari işlem yapabilmesinin yanında yetkisiz olduğu alanlarda da işlem tesis edebilmektedir. Düzenleyici nitelik taşıyan idari işlemler, geçerliliğini temel bir hukuk normu olarak korumaktadır. İdarenin ve yürütmenin objektif, genel, bireysel nitelik taşımayan, kural işlem yapma yetkisi, düzenleme yetkisiyle yapılan işlemlere “düzenleyici işlemler” adı verilmektedir (Tan, 2011: 64-65).

İmar planları yapma yetkileri temelde belediyeler ile özel idarelere ait olan yetkileridir. Başka kurum ve kuruluşların da spesifik de olsa plan yapma ve uygulama yetkilerinin olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Danıştay 1. Dairesi'nin istişare görüşü çerçevesinde genel yetki ve özel yetki ayrımı

konusunda; bu yetkilere değinilerek imar işlemleri yapma yetkisi olan organların genel itibariyle belediye ve mücavir alan sınırlarında belediyeler, bu sınırlar dışında kalan alanlarda ise il özel idareleri olduğu ifade edilmişse de özel kanunlar ile yetkilendirilmiş idarelerin belediye sınırlarında ya da dışında olması fark etmeden imar işlemlerini yapma yetkilerine sahip oldukları belirtilmiş; “Özel Kanunlarda yer alan plan yapma yetkisine ilişkin hükümler bir kanun hükmü ile yürürlükten kaldırılmadığı sürece özel kanunlarla yetkili kılınan kurum ve kuruluşların bu yetkilerinin devam ettiği” (Özkaya Özlüer, 2015: 443-444) durumu vurgulanmıştır.

2.3.3.1. Nazım İmar Planları

Nazım imar planları, uygulama imar planlarının temel ilkelerini tespit eden, bu planların imalatına yön veren kararları içermektedir. Söz konusu kararlar içinde nüfus ile gerektiği zaman yapı yoğunluğu da yer almaktadır (Dinç, 2011: 37).

3194 sayılı İmar Kanunu, madde 5'e e göre imar planı aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

Nazım İmar Planı; varsa bölge veya çevre düzeni planlarına uygun olarak hâlihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporuyla beraber bütün olan plan...

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (i) bendinde ise Nazım İmar Planı;

...Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastro durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her

ölçekte, onaylı halihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan...

Şeklinde tanımlanmıştır; düzenlemelerin her ikisinde de öne çıkan bir nokta nazım imar planlarının, plan açıklama raporları ve plan notlarıyla birlikte bir bütün olarak hazırlanmasının gerekli olduğudur. Planla bir bütünlük oluşturan tamamlayıcı bir parça olan plan açıklama raporları, nazım imar planının hedeflerini ve ilkelerini göstermektedir (Uzun, 2016: 23).

Nazım imar planları üzerinden ölçü alınmadığı ve uygulama amacıyla da kullanılmadığı için bu planla kesin sınırların belirlenmesi mümkün değildir. Uygulama imar planlarına esas oluşturma amacını güden nazım imar planı, kentin kamulaştırmaya amacına yönelik çalışmalarda da etkin bir rol üstlenmektedir (Şengün ve Üstündağ, 2011: 10).

“Plan hiyerarşisi” ilkeleri çerçevesinde nazım imar planlarının üst ölçekli planlara uygun yapılması zorunludur; bu koşullara sahip olmayan nazım planlar yasal niteliklere sahip değildir (Dinç, 2011: 37).

Nazım imar planlarında, bir ihtiyaç söz konusu ise; teknik ve sosyal altyapı alanlarıyla kamuya ayrılmış alanların dengelerini korumak koşuluyla uygulama imar planlarının yapım etapları tespit edilebilir. Fakat nazım planıyla yapılan düzenlemelerin uygulama imar planları ölçüsünde ayrıntılar barındırması söz konusu değildir. İsminden de anlaşılacağı gibi uygulama amaçlı kararlar, uygulama imar planlarında yer almaktadır (Uzun, 2016: 23). İmar Kanunu’nda mekânsal strateji planı ve çevre düzeni planı gibi üst ölçekli planları yapmak zorunlu kabul edilmediği için nazım imar planlarının doğrudan hazırlanabilme olanağı vardır (Kara, 2016: 45).

2.3.3.2. Uygulama İmar Planları

Uygulama imar planları, planlama hiyerarşisinde son kademeyi meydana getiren ve yapılaşmaya yön vererek uygulamaya yönelik koşul ve kuralları barındıran planlardır (Demir, 2009).

194 sayılı İmar Kanunu madde 5’te uygulama imar planı;

...tasdikli hâlihazır haritalar üzerine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plan...

İfadeleriyle tanımlanmaktadır.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği madde 4'ün (k) bendinde ise uygulama imar planı,

Nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayırım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastro durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı halihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan şeklinde tanımlanmıştır.

Uygulama imar planları için “şehrin alfabesi” ibaresi kullanılmaktadır. Uzun'a (2016: 24) göre planlar üzerindeki çizili bir şekil ya da yazılmış bir sözcük ya da harf, o kentin yapılaşma veya yer seçimi kararlarıyla ilgili kanunudur. Uygulama imar planı, nazım imar planıyla çerçevesi belirlenen koruma, kısıtlama, yasaklama, yönlendirme ve kullanmaya ilişkin kararlar detaylı hale getirilerek uygulamanın şekillendirilmesi sağlanmaktadır. Özet olarak; uygulama imar planları, nazım planının uygulamaya konulması için gerekli fenni bütün hususları kapsamaktadır (Aslan, 2010: 19).

Arazinin yapılaşma kuralları uygulama planlarıyla kesin ifadelerle belirlenmektedir. Yol genişlikleri, kat yükseklikleri, arazi kullanım fonksiyonları, taban alanı kat sayısı, kat alanı kat sayısı gibi kentleşme parametreleri bütün ayrıntılarıyla şekillendirilmektedir (Şengün ve Üstündağ, 2011: 11).

Uygulama imar planının yapılarak uygulamaya konulmasıyla birlikte artık plan kararları uygulama aşamasına geçilmiş demektir; bunun ardından ise parselasyon, kamulaştırma, ruhsat gibi diğer uygulama işlemlerine geçilecektir (Uzun, 2016: 24).

2.3.4 Planlamanın Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi

Kent imajı hem doğal hem de kültürel güçler tarafından şekillendirilen dinamik bir olgudur. Dolayısıyla değişim, herhangi bir kentsel sürecin doğasında var olan bir karakterdir. İmajdaki değişiklikler her zaman planlanmış eylemlerin sonucu olmayabilir, ancak beklenmedik bir etki de olabilir (Bürge, Hersperger, ve Schneeberger, 2004). Ortamların değişmesi mutlaka olumsuz yollarla sonuçlanmak zorunda olmasa da, genellikle olumsuz terimlerle algılanan bir süreçtir. 20. yüzyıldan bu yana yaşanan değişimin büyüklüğü ve hızı dramatik ve yol açtığı çevre sorunları bariz ve endişe vericidir. Mevcut durumun planlarla dahi olsa değiştirilmesinin yanı sıra, mevcut peyzajların çeşitliliği, tutarlılığı ve kimliğinin kaybı ile karakterize edilmektedir (Antrop, 2005).

Ekonomik faktörler; piyasa ekonomisi, küreselleşme gibi sosyo-ekonomik itici güçler; siyasi programlar, yasalar, politikalar gibi siyasi itici güçler; bilgi teknolojisi, ulaşımdaki gelişmeler gibi teknolojik itici güçler; iklim, topografya, toprak özellikleri vb. değişiklikler ve doğal afetler gibi doğal itici güçler ve kültürel itici güçler; kentsel planlamaların temel etkenleridir (Bürge, Hersperger ve Schneeberger, 2004):

Kentsel planlarla değişikliğe gitmek, sürekli ve oldukça karmaşık bir süreçtir. Bununla başa çıkmak multidisipliner bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu değişikliği gerekli kılan faktörlerin tümü bir ölçüde birbiriyle bağlantılıdır. Bununla birlikte, kentsel planlar, itici güçlerin nasıl etkileştiğini ve birbirini nasıl etkilediğini anlamının genellikle zor olduğu oldukça karmaşık sistemlerdir.

Kentleşme, geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren fiziksel ve sosyal çevremizi çarpıcı biçimde değiştiren önemli olgulardan biri olmuştur. Antrop (2004), kentleşmeyi "kırsal veya doğal peyzajı kentsel ve endüstriyel alanlara dönüştüren, alanın fiziksel koşulları ve ulaşım yolları ile erişilebilirliği tarafından

kontrol edilen yıldız şeklindeki mekansal örüntüler oluşturan karmaşık bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Kuşkusuz ulaşımdaki gelişmeler ve artan hareketlilik, kentsel alanların genişlemesine ve kırsal alanların kentsel alanlara dönüşmesine yol açmıştır. Kentleşme sürecine bağlı olarak kentsel yayılma, kentsel saçaklanma ve banliyöleşme gibi terimler ortaya çıkmıştır.

Kentleşme süreci esas olarak sanayileşme ve ekonomik faaliyetlerle ilgilidir. İnsanlar şehirlerde daha kaliteli bir yaşam elde etmeyi umdukları için kırsal alanlardan ziyade kentsel alanlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme süreçleri, şehirleri ve kasabaları mutlaka aynı şekilde şekillendirmez. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, kentsel alanların planlı gelişimi, finansmanın yanı sıra yetersiz kalkınma ve yönetim stratejileri nedeniyle (esas olarak kırsal alanlardan göçün neden olduğu) nüfus artış oranlarını her zaman yakalanamamaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerdeki yoğunlukla planlı kentsel genişlemenin aksine, gelişmekte olan ülkeler gecekondulu ve gecekondulu gibi düşük kaliteli ortamlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sadece fiziksel çevrenin kalitesini ve şehrin imajını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda sosyal tutarlılığın ve sosyal kimliğin parçalanmasına da yol açmaktadır. Antrop'un (2004) özetlediği gibi; “Kentleşme, öncelikle morfolojik ve yapısal olanlar tarafından takip edilen işlevsel değişikliklerin bir kompleksidir” (Antrop, 2004).

Şehirler sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda sosyal yapıları da içermektedir. Kentleri ayakta tutan ve işleyen temel unsurlar kentlilerdir. Bir şehrin fiziki özellikleri ile vatandaşları arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bir şehrin binalar, açık ve yeşil alanlar, sokaklar gibi fiziksel boyutu; vatandaşlarının etkisiyle şekillenip şekillenirken, zaman içinde vatandaşlarının yaşam tarzlarını ve sosyal kimliğini de şekillendirir. Dolayısıyla şehirler kültürel miraslardır. Stephenson'un belirttiği gibi, kültür ve kimlik sadece sosyal ilişkilerle ilgili değil, aynı zamanda mekânsaldır (Stephenson, 2008).

Psikolojik bir perspektiften Göregenli (2005), kentsel kimliğin veya kentsel kimliklerin, bireysel benlik, yer kimliği ve kentsel çevreler arasındaki karmaşık ilişkilerin bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Kentler, fiziksel çevre

ile sosyal yaşam arasındaki sürekli etkileşimin bir ürünüdür; imajları, toplulukların deneyimlerini, inançlarını ve değerlerini yansıtır. Sonuç olarak, bir kentsel yerin kimliği, ona özgü hem fiziksel hem de sosyal ayırt edici özelliklerin toplamıdır (Göregenli, 2005).

Anlam ve aidiyet duygusu, algılanan kentsel kimliğin merkezinde yer almaktadır. Lalli'ye göre kente ait olma duygusunun gelişmesi kentleşme sürecinde bir bütünlük gerektirmektedir (Göregenli, 2005). Ne yazık ki günümüz şehirleri uluslararası etkiler altında şekillenmekte ve yerel kimliği korumak için gerekli olan planlama ve tasarım biçimlerini tanımlamak oldukça güçtür (Brabec, 2004).

Lynch'e göre kimlik, bir şehrin imajının bir parçasıdır. Bir şehrin imajı mutlaka kimliğiyle aynı olmasa da, kimliğinin fiziksel ve en anlık algılanan yansımasıdır. Lynch (1960), "The Image of the City" adlı çalışmasında çevresel bir imajın üç bileşenini şöyle tanımlar; (i) kimlik, (ii) yapı ve (iii) anlam. İlk ikisi daha çok kentin fiziksel yapısıyla ilgilidir, ancak anlam, birey ve kent arasındaki daha zor süreçleri içermektedir. Lynch'e göre, bir nesnenin tanımlanması, uygulanabilir bir görüntü için ilk adımdır. Nesnenin gözlemci ve diğer nesnelere bireysellik veya birlik, uzamsal veya örüntü ilişkisi ve son olarak pratik veya duygusal anlamın uygulanabilir bir görüntünün gereksinimleri olduğuna işaret etmektedir. Lynch, yolları, kenarları, bölgeleri, düğümleri ve yer işaretlerini bir şehir imajının beş unsuru olarak tanımlamaktadır. Özellikle şehir manzarasının okunabilirliğine odaklanır ve tüm şehir imaj öğelerinin genel örüntüsünün bir şehrin okunabilirliğini belirlediğini iddia eder. Dolayısıyla bir şehrin kimliği, öğelerinin nasıl oluştuğu ve birbirleriyle etkileşime girdiğinin bir sonucu olan imajı tanımlama kolaylığına bağlıdır. Uygulanabilir bir imaj için anlamın gerekli olduğunu kabul etse de çalışması temel olarak şehrin fiziksel inşasına odaklansa da Lynch'in yaklaşımında insan deneyiminin bir şehrin imajını ve kimliğini nasıl etkilediği eksiktir. Bununla birlikte, çalışmalarında sosyal boyutu ihmal ettiği için sık sık eleştirilse de çalışmaları hala şehir planlama ve tasarımda etkili ve popülerdir (Lynch, 1960, akt. Kaymaz, 2013).

Bir yerin kimliği, otantik yer duygusunun varlığıyla güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Yer duygusu, bir kişinin bir yeri anlamasıyla ilgilidir; dolayısıyla (i) deneyimi ve (ii) öznel bir boyutu içermektedir. Bu nedenle, yapılı çevrenin fiziksel bileşenlerinin bileşimi ve özellikleri, insanlar tarafından algılanan ve yorumlanan yer duygusunu etkilemektedir (Kaymaz, 2013).

Kentleşmenin çevrenin sürdürülebilirliği üzerinde bazı olumsuz etkileri olsa da, kentsel alanların kimliğine ilişkin endişeleri asıl yükselten küreselleşme sürecidir ve bu da dünya çapında kentleşme bağlamını da etkilemektedir. Sosyal bilimlerde küreselleşme öncelikle ekonomi bağlamında incelenmektedir. Ekonomik faaliyetler bir şehrin işleyişinin temelini oluşturduğundan, küreselleşen ekonominin “küresel üretim ve tüketim” kalıpları, kentsel çevrelerin değişiminde önemli bir rol oynamakta ve onları “küresel kültür”ün bir ürünü haline getirmektedir. Kentsel peyzajların homojenleşmesi, küreselleşme sürecinin belirgin ve kaygı verici bir etkisidir. Global markalar her yerde, sadece ürünlerini satmak, sunmak ya da sunmakla kalmıyor, kendilerine özgü mimari desenlerini, tabelalarını vb. şubelerini açtıklarında her yere getiriyorlar. Dünyanın herhangi bir şehrinde bir uluslararası bir markanın mağazası veya şubesi kolayca tanınabilmektedir. Daha da endişe verici olan, küresel markaların neden olduğu yaşam tarzlarının değişmesi ve dolayısıyla kültürel homojenleşmedir (Kaypak, 2010: 375).

Öte yandan bir şehri tanımlayan şey, vatandaşlarının ve ziyaretçilerinin zihninde yatmaktadır. Bir şehrin kimliği, içridekilerin (vatandaşların) ve dışarıdakilerin (ziyaretçilerin) onu algıladığı, hissettiği ve hatırladığı şeydir. Ne yazık ki, küreselleşmenin homojenleşme yoluyla şehirlerin imajında, yarattığı şey çoğu zaman geri döndürülemez unsurlardır (Güvenç, 2020).

Yapılı miras, kesinlikle bir kentsel çevrenin özgünlüğünün ve ardından kimliğinin en önemli yönlerinden biridir. Şehirler zaman içinde oluşmakta ve gelişmekte; sürekli değişmekte ve dönüşmektedirler. Yapılı miras, bu değişimin en belirgin yansımasıdır. Aynı zamanda, genellikle onunla ilişkili önemli tarihi olaylardan dolayı vatandaşlar ve ziyaretçiler için sembolik anlamlar içerebilir. Bir şehrin binaları ve yapıları, içerdeği anlamlar ve kültürel değerlerle geçmişin bir

hikayesini anlatmaktadır. Bu nedenle, yapılı mirasın kentsel kimliğin ayrı bir göstergesi olduğu varsayılmakta ve bu nedenle yapılı mirasın korunması, kentsel kimliğin sürdürülebilirliğinin en önemli sorunlarından biridir. Elbette tüm “eski” binaları ve yapıları korumak imkansız ve anlamsızdır. Şehirler beklenenden daha hızlı kapasitesinden daha fazla büyüdükleri için kent çevresindeki boş araziler kıt ve değerlidir. Mevcut yapılı çevreyi yeniden yapılandırmaya ve yeniden düzenlemeye için sıklıkla ihtiyaç duyulmaktadır. Son zamanlarda bazı araştırmacılar, kentsel koruma uygulamalarının morfolojik olarak standartlaştırılmış kentsel peyzajlar yarattığını ve mekan kimliğine hiçbir şekilde katkıda bulunmadığını ileri sürmüşlerdir (Gospodini, 2004). Dolayısıyla kimlik kaygıları “neyi korumalı” sorusunu da beraberinde getirmektedir. Aslında, son araştırmalar sadece tarihi binaların değil, aynı zamanda çağdaş ve daha yeni yapıların ve binaların da şehrin imajı ve kimliği ile vatandaşları ve ziyaretçileri tarafından ilişkilendirildiğini göstermektedir. Örneğin Gospodini'nin (2004) yer kimliği üzerine yaptığı araştırma, kentsel peyzajın modern ve tarihi mimarinin birleşimiyle olduğu Bilbao'da yapılmıştır (Gospodini, 2004). Araştırmanın bulguları, hem yenilikçi tasarımın hem de yapılı mirasın, vatandaşlar ve turistler tarafından algılandığı şekliyle şehrin imajına ve kimliğine eşit derecede katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Kentsel kimlik üzerindeki bir diğer önemli etki de kamusal alandaki düşüştür. Kamusal alanlar, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği bir şehrin önemli parçalarıdır. Bu nedenle şehirlerin kalbidirler. Kamusal alanlar vatandaşları bir araya getirerek dinlenme, dinlenme, sosyalleşme, toplanma, gösteri sanatları, spor faaliyetleri, kamusal sanat ve kültürel faaliyetler için fırsatlar sunmaktadır. Özetle, şehir hayatını canlandırıyorlar ve bir topluluk duygusu yaratmaktadırlar. Ancak günümüzün birçok şehrinde, insanların zamanlarının çoğunu sanal ortamlarda geçirdikleri değişen yaşam tarzları nedeniyle kamusal alanlar önemini yitirmekte veya önemini yitirmektedir. Ancak bu durum, kentsel ortamların kimliğini etkilemektedir. İlk olarak, kamusal alanlar sosyal etkileşim ve etkinliklerin gerçekleştiği yerlerdir. İkincisi, kamusal alanlar, bireylerin ve grupların şehri en özgürce deneyimledikleri yerlerdir. Üçüncüsü, insanların kendilerini ifade

edebilecekleri ve kendileri olabilecekleri alanlar sağlamaktadırlar. Son olarak sundukları yukarıda bahsedilen fırsatlarla ruh ve beden sağlığına fayda sunmaktadırlar. Bu nedenle, hem öz kimliğin hem de yer kimliğinin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamusal alanların kaybı sadece sosyal kaynaşmaya zarar vermekle kalmayacak, aynı zamanda bireyin yaşam kalitesini de düşürecektir (Erdönmez ve Akı, 2005).

Mevcut kentleşme trendlerinin ilerleyişinin gelecekte insanın yaşamını ve çevreyi tam olarak nasıl şekillendireceğini bilmek zordur. Ancak tahmin edebilir olası sonuçları endişe vericidir.

Türkiye’de yürürlükteki imar yasasına göre kent plânları nazım imar plânı ve uygulama imar plânları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım doğrultusunda uygulamaya ilişkin ayrıntılar uygulama plânlarına bırakılmaktadır. Kent plânlarının geniş kapsamlılık ilkesi, kent plânlarının sadece kentin fiziksel gelişmesini değil aynı zamanda kent bütünüünün toplumsal ve ekonomik sorunlarını kapsaması gerekmektedir. Uzun süreli olma ilkesi, kent plânları ile kentin gelişmesine denetim almakla yetinmeyip kenti kentlilerin amaçlarına uygun olarak yönlendirilmesine ilişkindir. Böyle bir yönlendirmenin başarılabilmesi için kent plânlarının uzun süreli hazırlanması gereksinimi bulunmaktadır.

Kent toplumu, modern sanayi sürecinin toplumudur. Bundan dolayı modern toplumlar için kentleşme hem nitelik hem de nicelik olarak vazgeçilmez bir olgudur. Gelişmiş ekonomik yapıya sahip bölgelerde nüfusun büyük bir kısmı kentlerde yaşamakta, çalışmakta ve hayatlarını geçirmektedir. Sanayileşme ve nüfus artışının kentlerin büyümelerinin temel faktörü olduğu açık bir durumdur. Ne var ki bu hususlar arasındaki ilişki, doğrudan ve basit bir ilişki değildir (Özyurt, 2007: 113). Kentleşmenin birçok avantajının yanı sıra, birçok sakıncası da bulunmaktadır. Sözü edilen sakıncaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Self, 1964: 48):

- Büyük kentlerde ve metropol alanlarda arsaların, gayrimenkullerin, kamu hizmetlerinin, yerel ulaşımın pahalı olması yaşam koşullarını

zorlaştırmakta ve vergi yükünün artmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yaşam koşulları kötüleşmekte; aşırı kalabalık, suç oranlarının artması ve gecekondu gibi nedenlerle toplumsal çevre bozulmakta ve kamusal hizmetler bu kentleşme hızına ayak uydurmakta zorlanmaktadır.

- Gelişmekte olan bölgelerin dışında kalan alanların kültürel ve ekonomik olarak geri kalması, sonuç olarak, geleneksel ve modern sektörler arasında farklılıkların artmasına neden olmuştur. Söz konusu farklar ise dengeli gelişmeyi riske atmakta ve yerel kimliği yok etmektedir.

Türkiye’de ise, kentleşmeye bağlı olarak göç hareketleri, özellikle 1950’li yıllardan sonra hızlı bir şekilde yaşanmış ve kimi zaman nüfus açısından çok büyük sayıları içermiştir. 1950’li yıllarda kitlesel bir hareket olarak Türkiye’nin batısına gerçekleşen göçler, ABD’nin Türkiye’ye ekonomik bir yardımı olan Marshall Planı’ndan sonra başlamıştır. Marshall Planı ile Türkiye’nin tarım sektöründe traktör kullanmaya başlamış ve böylece tarımda çok büyük sayıda çiftçi işsiz kalmıştır. Tarımdaki bu keskin değişim, 1950’lerdeki göçün temel nedenlerinden birisidir. Bir bakış açısı olarak Marshall Planı, Türkiye’de dolaylı olarak feodalizmi desteklemekle kalmamış, Türkiye’nin hazır olmadığı bir zamanda bir göç akışına da neden olmuştur (Kazgan, 1999).

Tablo 3’de, dönemsel olarak, Türkiye’nin kentleşme süreci açıklanmıştır. Toplam nüfus içinde kent nüfusunun payı, 1960 yılında %31.52’yken 2018’de %75.14’e çıkmıştır. Öte yandan aynı süreçte kent nüfusu 53 milyon kişi kadar artmıştır. Özet olarak Türkiye’de kent nüfusu, bir artış eğilimindedir. Bu durum enerji kullanımı, sanayileşme, istihdam ve çevre kirliliği gibi çeşitli alanlarda etkili olabilmektedir. Ayrıca kentleşmenin hızla artmasına bağlı olarak nüfusun tarım sektöründen sanayi sektörüne kaydığı ifade edilmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Kentleşmenin Zamana Göre Seyri (1980-2018).

Yıl	Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kent Nüfusu Artış Hızı (yıllık %)	Toplam Kent Nüfusu
1960	31.52	4.34	8.657.910

1965	34.23	3.99	10.601.127
1970	38.23	4.58	13.334.606
1975	41.59	3.95	16.333.841
1980	43.78	3.23	19.252.680
1985	52.45	5.62	25.769.767
1990	59.20	3.97	31.923.300
1995	62.12	2.45	36.333.541
2000	64.74	2.32	40.942.334
2005	67.84	2.23	46.065.713
2010	70.83	2.23	51.225.589
2015	73.61	2.39	57.806.283
2018	75.14	2.16	61.857.510

Tablo 3’de görüldüğü üzere, Türkiye’de son 70 yıl içerisinde hızlı bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Bu bağlamda, kentlerin sağlıklı gelişmesini sağlayabilen ve mevcut sorunları kısmen çözebilen en önemli araç, planlardır. Türkiye’de imar ve imar planı kavramlarına, ihtiyaç duyulmasından dolayı, ilk defa anayasal bazda 1982 Anayasası’nın 56. maddesinde değinilmiştir. Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının yerine getirilmesi çerçevesinde idare, imar planlamalarının tümünü yapmakla yükümlü kılınmıştır. Nitekim, idarenin düzenleyici işlemlerinden biri olan imar planları, imar hukukunun gelişmesine de vesile olmuştur. Bir imar planlaması, araştırma ve analiz, hazırlanma, plan, uygulama, izleme ve değerlendirme basamaklarından oluşmaktadır (Kalabalık, 2014: 44).

Ancak, ne yazık ki yapılan planların birçoğu, geleneksel dokuyu ve kimliği yok ederek yıkım araçlarına dönüşmüştür. Tunçer’in (1999) özetlediği gibi “göçler ve hızlı nüfus artışları sonucu kentlerin büyümesi tarihsel kent dokularında ve kent merkezlerinde geri dönülmez tahribatlara neden olmaktadır. “İmar” adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını artırma vb koruma hedefi olmayan hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlama anlayışı,

bu planlamalar doğrultusunda spekülasyon amaçlı geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaştırmalar oluşturulması, mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ve bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma, hızlı kentleşme ve kontrolsüz nüfus akışı ile ilişkilendirmektedir” (Tunçer, 1999).

3.BÖLÜM

MERSİN ÖRNEĞİ

Bu çalışmada, imar planlarıyla gelişen kentlerin kimlik sorunları değerlendirilmiştir. Bu amaçla, 1900'lerin başlarından itibaren, yüksek tarım potansiyelinin yanı sıra, sahip olduğu liman ve iskele avantajından dolayı hızlı bir gelişme gösteren, Mersin'in kimliği, kentsel sorunları ve mekânsal biçimlenmesine yön veren kent planları günümüze kadar incelenmiştir.

3.1. TARİHÇESİ

Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan verimli Çukurova toprakları üzerinde kurulmuş olan Mersin kenti, aynı isimli ilin merkezinin de içlerinde olduğu kendisine bağlı 9 ilçe merkeziyle beraber 15853 km²'lik yüzölçümüyle bölgenin coğrafi alan genişliği bakımından en büyük illerinden de biridir. 2020 yılı nüfus verilerine göre 1.868.757 kişilik kent nüfusu olan Mersin, üzerinde olduğu toprakların verimliliğine bağlı olarak hızlı bir şekilde kentleşmesinin yanı sıra, zengin tarımsal potansiyeli ile sanayi faaliyetlerini entegre etmekteki başarısıyla Türkiye'nin önde gelen kentlerinden biri haline gelmiştir (KTB, 2021).

Mersin ismini kaynağıyla ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Evliya Çelebi tarafından verilen bilgilere göre yörenin isminin kaynağının bu coğrafyada yaşamış Mersinoğlu aşireti olduğu iddia edilmişse de, XIX. yüzyıla dek Mersin ismiyle ilgili tarihsel hiçbir kayda rastlanmamaktadır. Yörede bol miktarda yetişen mersin (myrtus) ağacının Mersin isminin kaynağı olduğunu ifade edenler de vardır (Tuncel, 2004: 212).

Mersin'in yerleşim alanı olması, tarih öncesi dönemlere kadar ulaşmaktadır. Yumuktepe bölgesinde yapılan arkeolojik araştırmalar, höyüğün 24 katmandan oluştuğunu ve katmanlardan her birinin bölgenin kültürel tarihini aydınlatacak düzeyde zengin birikime sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yazılı tarihsel süreçte, Hititlerle aynı dönemde (MÖ 1700-1200) ise, bölgenin bu güne kadar belirlenmiş en eski ismi Kizuvatna'dır; Kizuvatna, bölgede Hurriler ile

Luvilerin oluşturduğu bir krallık olarak uzun süre egemen olmuştur. Bölge, kuzeyde yer alan sarp Toros Dağları'ndan dolayı antik dönemde Cilicia Tracheia (Taşlık Kilikya) ismiyle de anılmıştır. Kue Krallığı ile Perslerin yönetiminde bir süre kalan Mersin bölgesi MÖ 334'te Selevkosların egemenliği altına girmiştir. Bugünkü Silifke ilçesinin isminin kaynağı da budur. Bölge, VIII. yüzyıldan itibaren İslam orduları tarafından ele geçirilmişse de, bölge bir süre sık sık Araplar ile Bizanslılar arasında el değiştirdikten sonra XI. yüzyıl ortalarından itibaren Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Selçuklu Devleti'nden sonra uzun bir süre Ramazanoğulları Beyliği tarafından yönetilen Tarsus ve Mersin çevresi, 1516'da Osmanlı Devletinin egemenliğini geçmiştir (Yıldız, 2008: 973).

Şekil 2: Mersin tarihi kent dokusu (MBB, 2022)

Bölgenin derin tarihsel geçmişine karşın Mersin, bir kent olarak nispeten yeni bir yerleşim alanıdır. Mersin'in bugünkü yerinde kuruluş ve gelişimi, XIX. yüzyıl ilk yarısından sonra bölgede yabancı sermaye tarafından desteklenen pamuk tarımına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu tarihten önce bir balıkçı köyü olarak oldukça küçük olan Mersin, yüksek tarım potansiyelinin yanı sıra, sahip olduğu liman ve iskele avantajından ötürü, sürekli bir gelişme göstermiş ve bu süreç, Mersin'in bugün ülkenin en önemli çekim merkezlerinden, sayılı kentlerinden biri olmasını sağlamıştır. Bir köy olarak Mersin'in de ne zaman

ortaya çıktığıyla ilgili de net bilgiler mevcut değildir. Fakat Tarsus Şer'iyye Sicillerinde yer alan kayıtlara göre, sahil civarında ancak birkaç baraka ve dükkân bulunmaktadır (Oğuz, 2006: 16). Bu bilgiye dayanarak, Mersin'in en başta küçük bir balıkçı köyünden ibaret olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Texier, söz konusu köyün eski Zephyrium'un yerinde olduğunu ve Tarsus'un hakiki iskelesi olarak bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir (Tuncel, 2004: 213).

Mersin ismi, yine bu dönem kayıtlarına göre bir yerleşim adı olarak değil; iskelesinden dolayı verildiği zikredilmektedir. Mersin ismine ilk defa iskeleden bağımsız bir ad olarak 1843'e ait bir belgede rastlanmaktadır. Bundan dolayı Mersin'in daha eski dönemde Tarsus'a bağlı Gökçeli nahiyesine bağlı bir köy yerleşim alanı olarak kuruluş tarihinin 1830-1840'lara rastladığı kabul edilmektedir. Çünkü Mersin'den bir köy (karye) olarak söz eden ilk belge ise 1847 tarihli bir belgedir (Oğuz, 2006: 17-18).

1846'ya kadar bir tür eyalet olan Adana'nın Tarsus ve İçel isminde iki sancağı vardı. Merkezi Silifke olan İçel sancağı batıdayken; Tarsus ise doğusunda kalmaktadır. İçel ve Mersin 1934'e dek varlıklarını ayrı idari birimler olarak korumuşlardır. 1952'ye kadar Tarsus'un Gökçeli nahiyesine bağlı bir köy olan Mersin, 1952'de Tarsus'a bağlanmış ve bu durum yerleşim alanındaki hızlı büyümeye bağlı olarak gerçekleşmiştir. Mersin'in 1864'te kaza merkezi olduğu tahmin edilmektedir. Sözü edilen tarihlerde çıkarılan "Vilayet Nizamnamesi" çerçevesinde Mersin, Halep vilayetine bağlanmış olan Adana sancağına bağlanmış ve Elvanlı, Gökçeli ve Kalınlı nahiyelerinden oluşan gelen kazanın merkezi yapılmıştır (Oğuz, 2006: 22). Bu dönemde bölgesel olarak daha batıda olan İçel sancağının ise, bu defa Karaman (Konya) vilayetine bağlanarak Anamur, Mut, Gülnar ve Silifke isminde dört kazası vardır idi (Komisyon, 1982: 3640). Adana'nın yeniden 1869'da vilayet yapıldığı aynı tarihli salnamede kaydedilmiştir. Söz konusu salnamede Mersin'de belediye meclisinin var olduğundan söz edilmektedir ki, bu da kazanın önemli bir gelişim süreci yaşandığını ortaya koymaktadır (Oğuz, 2006: 24).

1877 yılına ait vilayet salnamesine göre; İçel, Adana Vilayetine bağlı bağımsız bir sancakken; Mersin ve Tarsus vilayet merkezine bağlı ayrı iki kaza merkezidir (Komisyon, 1982: 3640). 1888'de Mersin, Adana'ya bağlanarak sancak merkezi yapılmış ve bu defa önceden bağlı olduğu Tarsus ise, Mersin' bağlı bir kaza haline getirilmiştir. Hiç kuşku yok ki kasabanın ne kadar hızlı geliştiğinin ve gündün güne kentsel altyapısının kurulduğunun göstergesi bu durum, Cumhuriyet dönemine dek sürmüştür. 1907-1908 yıllarında Mersin, Adana vilayetine bağlı sancak merkezlerinden biridir ve Tarsus ile Mersin kazalarından oluşmaktadır. Nüfusu 15 bin olan Mersin'in Elvanlı ve Kazanlı isminde iki nahiyesi bulunmaktaydı (Sakaoğlu, 2007: 174).

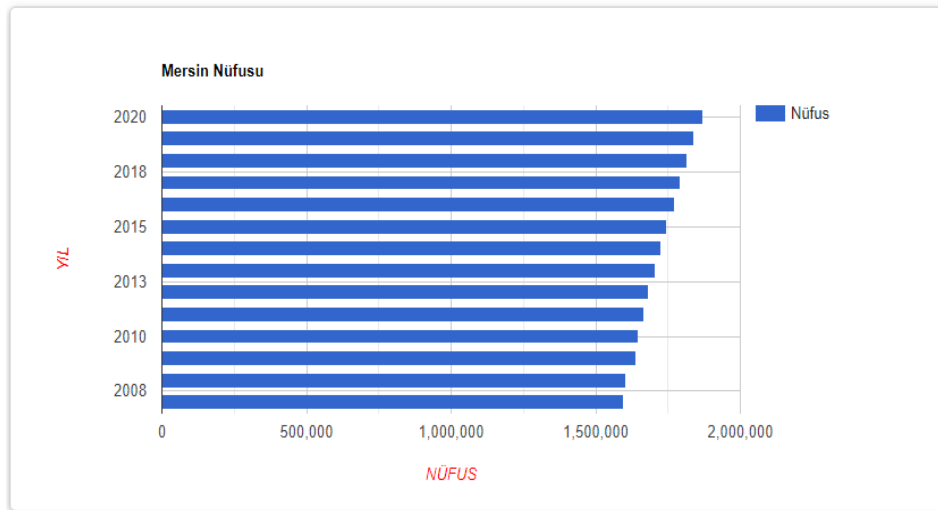
Cumhuriyete geçiş süreciyle İçel ve Mersin iki bağımsız vilayet haline dönüştürülmüştür. İçel ili (9845 km²) Gülnar, Anamur, Mut ve İçel kazalarından; Mersin ili (4615 km²) ise Tarsus ve Mersin kazalarından meydana gelmektedir. 1933'te Mersin ve İçel vilayetleri, bir araya getirilerek bir tek vilayet yapılmış ve Mersin'in merkez olduğu İçel vilayeti kurulmuştur. Bu tarihlerde 14460 km² yüzölçümü olan İçel vilayetinin Mersin, Anamur, Tarsus, Gülnar, Silifke ve Mut kazalarıyla beraber toplamda 502 köyü vardır. 1954'te Erdemli; 1989'da da Çamlıyayla, Aydınçık ve Bozyazı ilçeleri oluşturularak ilçe sayısı ona çıkarılan kentin bugünkü idari yapısı oluşturulmuştur. 2002'de bir karar alınarak İçel simi Mersin olarak değiştirilmiştir. Bugün 15853 km²'lik geniş yüzölçümüyle bir büyükşehir belediyesi olan Mersin'in 13 ilçesi ve bunlara bağlı 513 köyü bulunmaktadır (Mersin Valiliği, 2021).

3.2. DEMOGRAFİK YAPISI

Mersin ilinin yüzölçümü 15.620 km²'dir; ilde kilometrekare başına 120 kişi düşmektedir. Mersin'de nüfus yoğunluğu 120/km²'dir. 2020 yılı verilerine göre Mersin ilinin toplam nüfusu 1.868.757'dir.

Tablo 4: Yıllara Göre Mersin Nüfus Yoğunluğu (Mersin Nüfusu, 2021).

Yıl	Mersin Nüfusu	Nüfus Yoğunluğu
2020	1.868.757	120 /km2
2019	1.840.425	118 /km2
2018	1.814.468	116 /km2
2015	1.745.221	112 /km2
2010	1.647.899	105 /km2

Şekil 3: Yıllara Göre Mersin Nüfusu Artış Grafiği ("Mersin Nüfusu", 2021).

Şekil 3'de görüldüğü üzere, Mersin nüfusu, son yıllarda, sürekli bir artışla gelişmiştir.

3.3. DOĞAL KOŞULLARI

36-37° kuzey enlemleri ile 33-35° doğu boylamları arasındaki bir konuma sahip olan Mersin ilinin yüzölçümü 15.853 km²'dir; ilin 608 km kara sınırı, 321 km deniz sınırı vardır. Mersin'in önemli bir bölümü oldukça yüksek, kayalık ve engebeli Orta ve Batı Toros Dağları oluşturmaktadır. Ovalık ve eğimi düşük alanlar ise sözü edilen dağların denize uzandığı il merkezi, Silifke, Tarsus gibi alanlarda gelişmiştir. Bunların dışındaki hafif eğimli ya da düzlük alanlar,

kuzeyde yüksek kesimlerinde ya da dağların arasında yer almaktadır (Gürbüz ve Sandal, 2003).

Şekil 4: Mersin ilinin Türkiye ve Akdeniz bölgesindeki konumu.

Dağlar: Mersin ili ile İç Anadolu Bölgesi arasında bir tür sınır özelliği gösteren Orta Toros Dağları kentin en önemli dağlarıdır. Bolkar Dağları'nda yer alan Medetsiz Tepesi, 3585 m'lik yüksekliğiyle Mersin ili sınırları içindeki en yüksek kesimdir. Kuzeydoğudan, güneye ve kuzeybatıya doğru yükseklikler de azalma olmaktadır. Bolkar Dağları'ndan batı istikametine doğru, Kümbet Dağı (2473 m.), Alamusa Dağı (2013 m.), Elmadağ'ı (2160 m.), Büyük Eğri Dağı (2025 m.), Naldöken Dağı (1754 m.), Kabaklı Dağı (1675 m.), Kızıldağ (2260 m.) önemli yükseltiler olarak bilinmektedir. Ayrıca Tol Dağı, Karaziyaret Dağı, Balkalesi, Sunturas Dağı, Ayvagediği, Kaşkaya Tepesi ve Makam Tepesi güney yönünde sıralanan önemli diğer yükseklikleridir. Mersin'i İç Anadolu'ya

kuzeybatıdan Sertavul Geçidi (1610 m) ve kuzeydoğudan Gülek Boğazı (1050 m) bağlamaktadır (Doğaner, 2020).

Yaylalar: Toros Dağları'nın yüksek bölümlerinde atmosferik koşulların, akarsuların, derelerin ve bölgede yer alan fayların etkisiyle bazı düz alanlar oluşmuştur. Söz konusu düzlüklerin yükseklikleri 700 ile 1500 m. arasında değişiklik göstermektedir. Mersin iline bağlı coğrafyadaki önemli yayla alanları; Mersin: Gözne, Aslanköy, Fındıkpınarı, Ayvagediği, Mihrican, Soğucak, Güzelyayla ve Bekiralanı. Tarsus: Gülek Sebil ve Çamlıyayla. Erdemli: Toros Sorgun, Küçük Sorgun, , Güzeloluk ve Küçükfındıklı; Silifke: Uzuncaburç, Kırobası, Gökbelen ve Balandız; Anamur: Beşoluk, Abanoz ve Kaş; Bozyazı: Kozağaç ve Elmagözü; Gülnar: Bolyaran, Bardat ve Tersakan; Mut: Çivi, Kozlar, , Sertavul, Söğütözü ve Dağpazarı Yaylası'dır (Somuncu, 2005).

Ovalar: Mersin'in içinde bulunan ovaların önemli bir bölümü Toros Dağları'nın güney eteklerinde yamaç eğimine bağlı olarak akarsuların taşıdığı tortular tarafından oluşturulmuştur (Tuncel, 2004). Tarım yapmak için ideal olan bu araziler, Mersin-Adana sınırından başlayarak Silifke'ye kadar, bir şerit halinde, dağlara paralel uzanmaktadır. Bu ovalar yerleşim alanlarının isimleriyle anılarak; Tarsus Mersin, Yenice, Silifke ve Erdemli Ovaları olarak bilinmektedir. Türkiye'nin en yüksek verimliliğe sahip ovalarından Çukurova'nın batı alanı Mersin sınırları içindedir. Bunlardan başka yine dağların alt kısımlarında Aydınçık, Bozyazı ve Anamur ovaları gibi birbirlerinden ayrı küçük küçük düzlükler de gelişmiştir. Mut ilçesi civarında yer alan dağların arasında de Göksu Irmağı'nın etkisiyle düzlük alanlar oluşmuştur (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Akarsular: Göksu Irmağı ve Berdan (Tarsus) Çayı Mersin ilinin en büyük iki akarsuyudur. Bundan başka Akdeniz'e dökülen irili ufaklı birçok dere ve çay bulunmaktadır. Bu akarsulardan bazıları şunlardır; Mersin'de: Tece Deresi, Mezitli Deresi, Deliçay Deresi, Efrenk (Müftü) Deresi; Anamur'da: Anamur Çayı, Melleç Deresi, Sultan Çayı; Aydınçık'da: Gözsüzce, Menekşe Deresi; Bozyazı'da: Aksaz Deresi, Siniçay Deresi; Erdemli'de: Lamas Çayı, Alata Çayı'dır (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Göller: Mersin ili sınırları içinde doğal göller bulunmaktadır; Silifke'de: Keklik Gölü, Akgöl, Paradeniz Gölü; Gülnar'da: Kamışlı Göl, Uzun Göl, Aygır Göldür. Bunların yanı sıra, yörede Berdan ve Gezende Baraj gölleri ile birçok sulama amaçlı gölet yer almaktadır (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Kıyılar: Mersin'de yerleşim alanı çerçevesinde Mersin körfezi civarında gelişmiştir. Kıyı şeridi doğu yönünde Karataş Burnu'ndan başlayarak batı yönünde İncekum Burnu'na kadar uzanmaktadır. Arada kalan bölümlerde, akarsulara ve kayaç türlerine bağlı olarak irili ufaklı birçok koy gelişmiştir (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Mersin Limanı: Mersin, kendisiyle benzerlikleri olan tarihi, sosyal ve siyasal değişimler süreçlerinde şekillenen ve gelişen, Doğu Akdeniz liman kentlerine özgü bazı mekansal ve sosyal nitelikleriyle belirli bir karakter sergileyen bir liman kenti olarak kendisini göstermiş; 19. yüzyılın ortalarından itibaren, İzmir, Selanik, Patras, , İskenderun ve Trabzon Beyrut gibi birçok liman kentinde ortak olarak görülen, kentsel kurgular ve mekânsal kullanımlar, sosyal yapı çeşitliliği, deniz odaklı ticari faaliyetler ve kentsel mekanda sınıf farklılaşması gibi benzerlik gösteren özellikleriyle öne çıkan bir liman kenti olarak gelişmiştir (Özveren, 2006).

Özellikle Mersin'in bir liman ve ticaret kenti olarak gelişim gösterdiği 1900-1960 yılları arasındaki süreçte kent, modern limanın inşa edilmesiyle beraber, denizle ilişkisinin değişme gösteren çizgisinde bir şekil almıştır. Ortaya çıkış süreci, gelişimi, değişimi ve kimliği; doğrudan doğruya denizle ilişkilere ve denizle ilgili ticari faaliyetlere dayalı mekansal yapı bağlamında gelişen bir kent olan Mersin'de, söz konusu mekan organizasyonu ve mekansal kurgudaki fonksiyonel ilişki, modern limanın inşa edilmesinden sonra büyük ölçüde değişmiştir (Selvi Ünlü, 2017).

Osmanlı Devleti'nin dünyanın ekonomik yapısında yaşanan değişimle birlikte bir çevre ülkesi haline geldiği dönemde Mersin, ticari olanaklar sunana özellikleriyle, batıyla yakın ilişkileri olan grupların yaşadıkları bir liman kenti olarak gelişme göstermiştir. Kent, daha Osmanlı Devleti döneminde deniz

ulaşımının yanında karayolu, demiryolu gibi farklı ulaşım imkanlarına kavuşmuştur. Özellikle 1886'da Adana-Mersin Demiryolu'nun işletmeye açılması ve kent içinde de raylı sistem kullanılmaya başlamasıyla, kente başta demiryolu olmak üzere çeşitli yollarla gelen hammadde ve ürünlerin ana iskeleyle aktarılması kolaylaşmıştır. Bu dönem içinde ticari faaliyetler, ana iskele ile istasyon arasında raylı sistemin olduğu kıyı boyunca uzanan caddede yoğunlaşmıştır (Akgün, 2017).

şekil 5: Mersin Limanı

Sermaye birikiminin kenti biçimlendiren etkisi ticari kullanımların da ötesine geçmiş, kentli yaşam kültüründe ortaya çıkan gelişimlerle birlikte yeni kentsel taleplerin de gündeme gelmesini sağlamıştır. Özellikle deniz ticareti alanında faaliyet gösteren gayrimüslim ailelerden meydana gelen ve kendileri için yeni bir yaşam alanı kurma sürecine giren bir sınıf ortaya çıkmıştır. İlk başta Uray Caddesi ve civarında "Frenk Mahallesi" adıyla bilinen bölgede yerleşmiş olan bu sınıf, zaman içinde kentin batı bölgesinde yeni bir yerleşim alanı belirleyerek burada inşa ettikleri müstakil konutlarda oturmaya başlamışlardır. Kentin ticari merkeziyle yeni gelişmekte olan konut alanları arasında sözü edilen ticari burjuvazinin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla bir kentsel alan şekillenmeye başlamıştır. Mersin'in gelişim süreci, limanın işlevsel

kullanımı ve ticari faaliyetlere dayalı kullanımlara ve denizle yoğun bir ilişki içinde olan işlevsel bütünlüğe dayanmaktadır (Selvi Ünlü ve Ünlü, 2009: 238).

İskeleler, kentin gelişim sürecindeki önemli mekansal öğelerden biridir. Kıyı boyundaki birçok iskele, kentte, 1960'da yeni liman inşa edilinceye kadar, bir liman işlevine sahip olmuştur. Zaman içinde çeşitli boyutlarda, birçok iskele yapılmış, bunlardan bazıları onarılmış ya da iyileştirilmiş; bazıları ise yıkılmıştır. Bu süreçte, kentin ana iskeleleri konumundaki Gümrük İskelesi, Alman İskelesi, Taş İskele gibi büyük iskeleler varlıklarını korumayı bilmiştir (Selvi Ünlü, 2007: 128-148).

Yeni limanın yapıldığı süreçte Azakhan, Gümrük Meydanı, Tüccar Kulübü, Yoğurt Pazarı ve Uray Caddesi mekansal bileşenler Mersin ilinin bir liman kenti kimliği taşıdığına referans veren öğelerdir. Yine kentin ticaret ve liman kenti kimliği ile ilişkisini işaret eden referans yapılardan olan Tüccar Kulübü, kentte bir sermaye birikiminin ortaya çıktığını ve bir tüccar sınıfının oluğunu ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. ticari etkinliklerin artmasına bağlı olarak finans ve sigorta şirketleri de faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu dönemde kentte gelişme gösteren ve Uray Caddesi'nde yoğunlaşan ticari faaliyetler; tüccarların kaldıkları hanlar, mağazalar, dükkanlar, ve depolarla sınırlı kalmamış, bu etkinliklere katkı sunan banka, postane gibi çok çeşitli faaliyet alanlarını da beraberinde getirmiştir (Ünlü ve Selvi Ünlü, 2012: 108-126).

Mersin'in liman kenti kimliğine sahip olma sürecinde liman kenti kimliğini ortaya koya önemli mekansal bileşenlerden, iskeleler, hanlar, pazar yerleri ve kamuya ait mekanlar, sermaye birikimiyle sınıfsal farklılaşmanın sürecinin somut göstergesi olan mekanlardan tüccarların buluşma noktası olan kulüpler gibi mekansal bileşenlerle birlikte, Halkevi, Toros Oteli, Güneş Sineması, Yazlık Sinema, Kurum Sineması, Mersinli Ahmet'in Kahvesi, Akkahve, Borsa Kulübü, Ziya Paşa Gazinosu, Akdeniz Plajı gibi kültürel ve sosyal kullanım alanları da mekansal bileşenler olarak öne çıkmıştır. Sözü edilen kullanım alanları, kentli yaşam tarzının işareti olması, kentteki sermaye birikiminin yansıması olması bakımından önemlidir. Limanın açılmasından itibaren Mersin'de liman

kentlerinin canlı sosyal yaşamı bütün yönleriyle kendini göstermiştir (Selvi Ünlü, 2017).

3.4. SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

Mersin, yıllar boyu Akdeniz kıyısında, doğu-batı çizgisinde uzanan bir kent olarak tanımlanmıştır. Fakat bugün kent alanı batı olduğu gibi kuzey yönünde de genişleme göstermektedir. 21. yüzyılın ilk yıllarında kentin 8000 hektar civarında bir alan kapladığı tespit edilmesinin yanı sıra Mersin çevresinde bulunan 91000 hektara ulaşan geniş bir alanın kentin mekânsal gelişmesinin doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğine dikkat çekilmektedir (Sandal ve Gürbüz, 2003: 117-130). Durumun böyle olması, kentte odak noktası sayısını artırmış ve çok merkezli, dağınık bir görünümün oluşmasına neden olmuştur. Mersin’de yapılan ilk gökdelene “Metropol” ismi verilmiştir. 1996’da Metropol ’ün hızlı asansörüne binerek üst katında bulunan döner kafe-gazinoda bir kahve içebilmek ve çevresinde yer alan bembeyaz konutların oluşturduğu manzarayı izleyebilmek için Adana’dan Mersin’e gelenler olmuştur. Mersinliler, aslında o tarihlerde Metropolü nasıl değerlendireceklerini pek bilememiştir. Altında bulunan çarşı ve Mersin Üniversitesi’ne kiralanan iki katıyla; girenleri karşılayan kibar görevliler ve ışıklı çarşı girişiyle belleklerde yalnızca üç-dört yıllık bir süre için hak ettiği değeri bulabilmiştir. Mersin, o yıllarda odakta Metropol ’ün ve Mersin Festivali’nin yapıldığı lunaparkın olduğu, doğası Orman Bakanlığı tarafından tanıtılarak sevdirmeye çalışılan bir kenttir. O dönemde sahillerde asıl işleri çiftçilik olan ve Akdenizliler gibi eğlenmeyi ve seven dinlenceyi bir kültüre sahip Mersinliler vardı. Kent esnafı, dükkânlarını geç açıp erkenden kapatırdı; saat daha 18.00 olmadan bütün dükkanlar kapanmış olurdu. O tarihte Mersin, on yıllık bir süreçte Ege Adaları Tunus ve Bodrum gibi bembeyaz evlerden oluşan bir Akdeniz kenti görünümüne sahiptir; sahil ile narenciye bahçeleri arasından ise E5 karayolu (Adana-Mersin-Antalya) kıyı boyunca geçmektedir. Bu yol Davultepe çıkışından başlayarak sit alanlarından geçerek Silifke, Mut ve Gülnar’a ulaşmaktadır. Bu süreçte Mersin evleri büyük bir değişime uğrayarak toprak rengini kaybetmiş, Mersin renk bozuğu bir kente dönüşmüş; tam bir çarpık kentleşme dönemi yaşamıştır.

ılıman iklimi, doğal alanları, çeşitli ve ucuz tüketim malzemeleriyle Mersin, hala en çok göç alan iller arasında yer almaktadır (Everest ve Yılmaz, 2019: 34-35).

Mersin, domates, muz, çilek, fıstık gibi tarım ürünleri, özellikle narenciye üretiminde Türkiye'nin önde gelen tarım kentlerinden biridir. Fakat Sandal ve Gürbüz (2003) tarafından yapılan çalışma, sayısal verilerle Mersin'de nüfus artış oranlarını, plansız konut yapımını ve tarım alanlarının yok edildiğini ortaya koymuştur. Sınırsız yapılaşmanın nedeni dış ve iç göçlerdir. Mersin'de nüfus artış hızı, Türkiye genel kent nüfus artış hızının çok üzerinde gerçekleşmektedir. Mersin, nüfus gelişmesine paralel olarak mekânsal genişleme de devam etmektedir. XIX. yüzyılın ilk yıllarında yalnızca 300 hektarlık bir yerleşim alanı olan kent, 1940'lı yıllara kadar fazla değişmemiş, ancak sanayileşme ve göç alma sürecinden sonra 2000 yılında 8.000 hektara varan bir alana yayılmıştır. 1980 yılından sonra Mersin, kısa bir süre içinde Doğu-Batı yönlerinde ve 2000'lerden sonra ise kuzey yönüne doğru bir yayılma göstermiştir. Kuruluşundan itibaren mekânsal ve sosyo-ekonomik olarak devamlı gelişme gösteren Mersin, bu gelişimini büyük ölçüde I., II., III. ve IV. sınıf arazilerde gerçekleştirmiştir (Sandal ve Gürbüz, 2003: 117-130).

Mersin, Türkiye'de ilk kadın belediye başkanının başkanlık yaptığı kent olmasından dolayı da kültürel ve sosyolojik bakımdan Türkiye için önemli bir kent olduğunu göstermektedir. Müfide İlhan, 1950'de yapılan genel seçimlerin üzerinden birkaç ay geçtikten sonra yapılan yerel seçimlerde Demokrat Parti'nin kazandığı Mersin'de Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olarak seçilmiştir. Hızlı gelişen kentlerin doğal olarak yol, elektrik ve su gibi altyapı hizmetlerinde önemli çalışmalara ihtiyacı olmaktadır. Müfide İlhan da belediye başkanı olduktan sonra Mersin'in yol, su, elektrik, toplu taşıma ve liman gibi sorunlarına çözüm bulmak üzere yoğun çalışmalar yapmıştır. Özellikle yazları çok sıcak geçen Mersin'de hayatı kolaylaştıran suyu kent sakinlerine sağlayabilmek için olağanüstü gayret sarf etmiştir. Mersin Limanı, belediye başkanlığı döneminde Müfide İlhan'ın karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir (Bozkurt ve Bozkurt, 2014: 68-69).

Şekil 6: Türkiye’de ilk kadın belediye başkanı Müfide İlhan.

3.5. KENTSEL SORUNLARI

Mersin’in merkezinde bulunan Uray Caddesi, XX. Yüzyılın ilk yıllarına kadar kentin ticaret merkezi olmuştur. Gümrük Meydanı’ndan Kışla’ya doğru gidildikçe ticari alanlar seyrekleşmekte, bugün de Atatürk Evi Müzesi olan yapıdan batı yönünde tamamıyla konutların yer aldığı mahallelere ulaşılmaktadır. Çamlıbel adındaki semtte ana aksı meydana getiren cadde üzerinde özgün niteliklere sahip yapılar yer almaktadır (Güneş, 2010). Günümüzde Kültür Mahallesi adıyla bilinen Kiremithane Mahallesi’nde semt sakini tarafından Fransız Hastanesi olarak kullanıldığı belirtilen iki katlı kâgir, cumbalı Mersin evi, ikinci el eşya dükkanlarının yoğunlaştığı eski binalar ve taş yapıların olduğu, nüfus yoğunluğunu Suriyelilerin oluşturduğu, eski binaların önemli bir kısmı 4418. Sokak’ta yer almaktadır.

Mersin’de kentle ilgili ilk kurgu; merkezde Valilik, Adliye, Belediye Taş Binası, Nüfus Dairesi, Merkez Bankası, Çocuk Kütüphanesi, Tren garı, İş Bankası, Müze, İleri İlkokulu, Mersin Kültür Merkezi (Opera-Bale Binası), Eski Otogar, Devlet Hastanesi, Çocuk Yetiştirme Yurdu, aynı güzergahta Metropol, Eski Çarşı, Orman Bölge Müdürlüğü, Defterdarlık, Tapu Dairesi ve Şeker Çeşme (Kuruçeşme) bulunmaktadır. İlk kent kurgusu çerçevesinde Valilik, ilçe belediyeleri, Adliye, Otogar yeni binalarına nakledilmiştir. İl Çevre Müdürlüğü, eski tren garı civarında bir alana kurulmuştur. İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri bu alan yakınlarındadır (Everest ve Yılmaz, 2019: 35-36).

Plansız ve denetimsiz kentleşme, Anadolu kentlerinin neredeyse tamamının temel sorunudur. Tunçer ve Ercoşkun (2007) tarafından Antalya ili için gerçekleştirilen çalışmada, 1985-1990 döneminde kentin % 44,84 olarak gerçekleşen kentsel nüfus artışının da etkisiyle plansız bir yapılaşmaya gittiğini ifade etmiştir. Antalya örneği, Mersin kentinin bugünkü durumuyla benzeşmektedir (Tunçer ve Ercoşkun, 2007):

Belediye Meclis Kararları ile Plan Hükümlerinde yapılan değişikliklerle, 'Kaçak Emsal' denilen bir olgu hemen hemen tüm yapılarda uygulanmaya başlamış, üst katlarda kapalı çıkımların emsale dâhil olmaması nedeni ile yaklaşık % 30-50 arasında artırılan yapı kullanma alanları yapı ve nüfus yoğunluklarının planlarda gösterilenden çok daha fazla olmasına neden olmuştur. Bu da teknik ve sosyal donatının giderek yetersiz kalmasına, aşırı ve yoğun bir kentsel doku sonucunu doğurmuştur (Tunçer ve Ercoşkun, 2007).

Mersin'de üretim faaliyetleri ve ticaret, kent merkezi ile liman çevresinde yoğunlaşmıştır; artan nüfusa yer açabilmek amacıyla açılan yeni yerleşim alanları, kentin kuzey ve doğusunda gelişmiştir. Kentin batı yönünde ise üst ve üst-orta gelir grubuna yönelik yazlık konut alanlarından oluşan farklı bir konut gelişimi yaşanmıştır (Sarıkaya Levent, 2015: 1-22).

3.5.1. Çevresel Sorunlar

Diğer birçok faktörün yanı sıra işe ve refaha kavuşma umudu, insanları kentlere çekmektedir. Bugün küresel nüfusun yarısı kentlerde yaşamaktadır; 2050 yılına kadar dünya nüfusunun üçte ikisinin kentsel alanlarda yaşayacağı öngörülmektedir. Ancak kentlerde bugün dünyanın karşı karşıya olduğu yoksulluk ve çevresel bozulma olmak üzere, en acil iki sorun bulunmaktadır. Hava kirliliği ve su kalitesinde bozulma, su kıtlığı, atık sorunları ve yüksek enerji tüketim gibi sorunlar; nüfus artışına bağlı olarak her geçen gün daha da ağırlaşmaktadır. Yoğun kentsel büyüme, yerel yönetimlerin tüm insanlara hizmet sağlayamaması nedeniyle daha fazla yoksulluğa yol açabilmektedir ("Urban Threats", 2019).

Mersin kenti; iklim özellikleri, coğrafi konumu, tarım, sanayi, ihracat ve ticaret merkezi olarak hızlı gelişmesi, liman şehri olması, serbest bölge ilan

edilmesi gibi faktörlere bağılı olarak göç almakta, nüfus artış hızına bağılı olarak hızlı bir kentleşme süreci yaşamaktadır. Bu bağlamda kentsel yapıda, önemli bozulmalar yaşanmıştır. Yoğun göçün getirdiğı yük, mevcut sistemi zorlamakta, plansız yapılaşmadan ötürü de ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kültürel ve doğal kaynakların kullanımında önceliklerin kamu yararından ziyade kişisel önceliklere verilmesiyle koruma-kullanma dengesinde sarsılmalar yaşanmıştır. Buna bağılı olarak Mersin kentinde ve çevresinde çeşitli boyutta ve nitelikte sorunlar ortaya çıkmıştır (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Mersin, kıyı şeridinde inşa edilen gökdelenlerle doğal hava akışı engellenmiş, elektrik enerjisiyle çalışan ısıtma-soğutma sistemlerinin kullanılmasından dolayı enerji tüketimi artmıştır. Ayrıca, toplu taşıma yetersizlikleri ile yeni bir kent gibi görünmektedir (TMMOB ÇMO Mersin İl Temsilciliğı, 2007).

Katı atık, tüm ülkede olduğu gibi Mersin içinde öncelikli çevre sorunlarından birisidir. Katı atıklar nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme nedeniyle büyük bir çevre sorununa dönüşmüştür. Katı atıklar uygun teknikle depolanmadıkları zaman toprak, su ve hava kirliliğine yol açmaktadır. Uygun teknikle inşa edilmemiş ve düzenli olmayan depolama sahaları, yer altı sularına 30-40 yıl devam edecek biçimde kirletmektedir (TMMOB ÇMO Mersin İl Temsilciliğı, 2007).

Hava kirliliğı bakımından ikinci derece kirli illerden biri olan Mersin'de, hava kalitesi seviyelerini izleyebilecek ölçüm sistemi yoktur. Son yıllarda, gaz ve sıvı yakıt, elektrik maliyetlerinin yükselmesi ve meteorolojik şartların da etkisiyle ısınmak için ucuz katı ve sıvı yakıt (mazot) kullanımında artış olduğundan dolayı Mersin'de hava kirliliğı artmıştır. Plansız yapılaşmaya bağılı olarak deniz ile dağ arasında hava sirkülasyonunun kesilmesi, Mersin'deki hava kirliliğinin en büyük nedenlerinden biridir. Kent merkezinde ana arterler ile büyük beton bloklar kıyıya paralel sıralanmakta, bu durum da dağ ile deniz arasındaki hava dolaşımına engel olmaktadır. Erozyon, sıcaklık, nem ve rüzgâr gibi meteorolojik koşulların, özellikle enverziyonun etkisiyle belli dönemlerde kirlilik, çok yoğun hissedilmektedir. Kentteki bazı sanayi tesislerinin emisyonları, satışı sunulan

standart dışı ve satışı yasak sıvı ve katı yakıtlar, hava kirliliğine neden olan kamu kuruluşları ve özel binaların kazan daireleri ile araçların egzoz emisyonları, kum ve taş ocağı tesislerin etkileri gibi birçok etken kentte hava kirliliğini arttırmaktadır (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

Gürültü kirliliği, modern teknolojiye yaşanan ilerlemelerle ortaya çıkan bir çevre sorunudur. Bu sorun özellikle son yıllarda Mersin'de yaşanmaktadır. Gürültü kirliliğini engellemek için yerel yönetimler tarafından yapılması gereken bazı görevler vardır. Trafiğin neden olduğu gürültü kirliliğine engel olmak için, kent planlamasında ulaşım planlamasına dikkat edilerek okul, hastane, huzurevi ve kreş gibi gürültüye hassas alanların bulunduğu noktalarda trafiğin, yol kenarlarının uygun ağaçlarla ağaçlandırılması, yerleşim alanlarında bulunan işyerlerinin yerleşim alanları dışına taşınmalarının sağlanması, halkın gürültü kirliliği konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir (Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017).

3.5.2. Fiziksel Sorunlar

Hızlı nüfus artışı, teknik ve kentsel altyapı arzındaki kamu hizmetlerindeki yetersizliklerle birlikte, yeterli düzeyde imarlı arsa üretilmemesi, kentsel rantın yüksekliği kentlerin plansız büyümesine neden olmuştur. 15-20 yıl gibi kısa olarak kabul edilebilecek bir süre içinde kent, koca beton blokların yükseldiği bir yapıya bürünmüştür. Kentin, nüfus ve mekân olarak gelişmesine bağlı olarak çevresel birçok sorun oluşmuştur.

Mersin'in özellikle batısında mevcut turistik yapılaşmanın yanı sıra Adana-Mersin karayolu üzerindeki bölgede yoğun bir sanayi alanı oluşmaktadır. 1960'larda Çukurova Termik Santrali ile Ataş Rafinerisi'nin kurulmasıyla başlayan sanayileşme süreci, son 20-30 yıllık süreçte organize sanayi bölgesi ve serbest bölgenin faaliyetiyle birlikte iyice hızlanmıştır. Ancak sanayi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, bütün dünyada olduğu gibi Mersin özelinde de insan hayatını kolaylaştırmanın yanında insanın doğadaki gücünün artmasına bağlı olarak çeşitli çevre sorunlarına da yol açmıştır.

Kentte yaz sıcaklıklarının çok yüksek derecelere ulaşmasından dolayı “yayla” adı verilen yüksek kotlu alanlarda yapılaşmada yaşanan artışlar, son yıllarda görülen başka bir gelişmedir. Bu eğilim, özellikle Çamlıyayla ve Gözne yerleşim alanlarında yoğun şekilde gözlenmektedir. Ne var ki yaylalarda ortaya çıkan yapılaşma, doğal çevreyi büyük ölçüde bozmakta, fiziksel olarak kötü yapıların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Yetersiz planlamadan dolayı kentin mevcut yolları, ihtiyaca cevap veremeyecek hale gelmiş, tarım arazileri yok edilmiş; sanayiye bağlı hava kirliliği, alt yapı problemleri, içme suyu ve atık su problemleri gibi çeşitli sorunlar çıkmıştır.

3.5.3. Sosyo-Ekonomik Sorunlar

Göç olgusu, çeşitli sosyo-ekonomik değişkenleri bünyesinde barındıran, coğrafi yer değişiminden çok daha karmaşık nitelikleri olan toplumsal bir olgudur. Göç hareketleri sonuçları bakımından, göçmenler için farklılıklara neden olduğu gibi göç edilen yerler ve alanlar bakımından da farklılıklar oluşturmaktadırlar. Erjem (2009: 1-3), söz konusu değişim süreçlerini karmaşık, sıkıntılı ve sorunlu bir süreç olarak ele almaktadır. Bu açıdan göç eden bireylerin sosyal profillerinin kentle uyumlu duruma gelmesi, kentlileşme süreci üzerinde etkili olan başat bir etken olarak kabul edilmektedir (Ünlü, 2005).

İç göç hareketleri ve buna bağlı olarak yaşanan kentsel gerilim konusunda, Mersin ilinde yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; göçmenler sosyoekonomik sorunların ve yasadışı olayların temel kaynağı olarak görülmektedir. Bundan dolayı da özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç edenler ile yerleşik nüfus arasında etnik temele dayalı dışlanma ve ayrımcılık olaylarında artışlar olduğu değerlendirilmektedir (Tümtaş, 2007: 132). Bu anlayışa bağlı olarak yerel kimlikler öne çıkmakta ve kentte gerilimi arttırmaktadır ki bilhassa yoksul kesimlerde kimliği ön plana çıkarmanın çok daha yaygın şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. Tümtaş (2007: 133), yaptığı çalışmada 1950’lerde bir ivme kazanan kırdan kente göç sürecinin sorun olarak algılanmış olduğunu ve göçün kentsel gerilimin artmasında etkili olduğunu değerlendirmiştir.

3.6. ARAZİ KULLANIMI

Mersin 1950'li yıllara kadar tarımsal bir hinterlandın idari ve ticari merkezi, iskele çevresinde gelişen iç ve dış ticaret ve hizmet işlevlerinin olduğu bir kentken, limanın yapılmasıyla 1960'tan sonra limana dayalı bir gelişim süreci yaşamıştır. Nüfusun hızla artması ve göçlere bağlı olarak plansız yapılaşma belli bir hız kazanmış, çevre yolunun batısı ve kuzey, ikinci çevre yoluna kadar uzanan olan bölge arasında teknik ve sosyal altyapıdan mahrum, yoğun konut bölgeleri oluşmuştur. 1980'lerin ortasından itibaren, imar ıslah planları, kentsel gelişim projeleri yapılarak uygulamaya konulmuştur. Kentsel gelişme konusunda olumlu etkileri olan müdahaleler olarak, 840 hektarlık alanda 34.000 konut ve 156.000 nüfusuyla Güneykent Toplu Konut Projesi, 2500 konutluk Akbelen Gecekondu Önleme Projesi, gelişim alanlarında arsa ve arazi düzenleme çalışmaları, Okan Merzeci Bulvarı ve imar ıslah planı uygulamaları gibi projeler gösterilebilmektedir (Sönmez, 2009).

Tablo 5: 2018 Mersin İli Bölgesel Raporu Arazi Kullanım Verileri

Katman	Alan (ha)	Yüzde (%)
Bitki Değişim Alanları (324)	366000.65	22.86
İğne Yapraklı Ormanlar (312)	282917.82	17.67
Seyrek Bitki Alanları (333)	216502.37	13.52
Doğal Bitki Örtüsü İle Karışık Tarım Alanları (243)	213812.96	13.36
Sklerofil Bitki Örtüsü (323)	78661.63	4.91
Sulanmayan Karışık Tarım Alanları (2421)	70865.18	4.43
Sulanan Meyve Alanları (2222)	58654.78	3.66
Çıplak Kayalık (3321)	56940.03	3.56
Sürekli Sulanan Alanlar (2121)	46270.45	2.89
Sulanan Karışık Tarım Alanları (2422)	38725.43	2.42
Sulanmayan Ekilebilir Alanlar (2111)	33166.19	2.07
Doğal Çayırliklar (321)	25685.99	1.6
Karışık Ormanlar (313)	17870.63	1.12
Sürekli Sulanan Alanlar İçinde Sera Alanları (2122)	17276.28	1.08
Sulanmayan Meyve Alanları (2221)	16164.24	1.01
Sürekliliği Olmayan Yerleşim Alanları (1122)	8484.52	0.53
Geniş Yapraklı Ormanlar (311)	6399.16	0.4
Sürekliliği Olmayan Kırsal Yerleşim Alanları (1121)	5697.86	0.36
Endüstriyel ve Ticari Birimler (121)	4525.02	0.28
Üzüm Bağları (221)	4061.42	0.25
Sürekli Şehir Yapısı (111)	3424.32	0.21
Sahiller, Kumsallar, Kumluklar (331)	3007.9	0.19
Karayolları, Demiryolları ve İlgili Alanlar (122)	2631.49	0.16
Mera Alanları (231)	2616.61	0.16
Zeytinlikler (223)	2601.69	0.16
Su Kütleleri (512)	2580.9	0.16
Su Yolları (511)	2500.14	0.16
Maden Çıkarım Sahaları (131)	2066.33	0.13

İnşaat Sahaları (133)	1807.84	0.11
Pirinç Tarlaları (213)	1721.87	0.11
Spor ve Eğlence Alanları (142)	1707.86	0.11
Denizler (523)	1511.45	0.09
Bataklıklar (411)	1091.63	0.07
Tuz Bataklığı (421)	890.6	0.06
Havaalanları (124)	766.03	0.05
Kıyı Lagünleri (521)	608.02	0.04
Yeşil Şehir Alanları (141)	408.43	0.03
Limanlar (123)	152.7	0.01
Yanmış Alanlar (334)	114.75	0.01

Geleneksel olarak batı kıyı alanlarında ve merkezin çevresinde yoğunluk kazanan kentsel gelişim modeli, 1980'li yılların sonlarında değişmiş, ulaşım sistemlerinde ortaya çıkan gelişmelerle birlikte, üst-orta sosyal gruplar, kentin kuzeyindeki ve batısındaki orman eteklerine yönelmeye başlamıştır. Böylece kıyı yerleşim alanlarında daha önceden yaşanan süreç, sözü edilen alanlarda yer alan Kocavilayet, Gökçebelen, Dikilitaş, Arpaçsakarlar gibi kırsal yerleşim alanlarının, kentten etkilenmesine yol açmış ve buna bağlı olarak belediye statüsü gibi idari değişimler yaşanmıştır. Bu dönem, Mersin kentinin merkezden çevreye yayılma eğiliminde olduğu, ancak bu noktada planlama araçlarının yeter kadar kullanılmadığı, olumsuz gelişim eğilimlerinin yaşandığı dönemdir. Günümüzde Mersin, sanayi alanlarının, Tarsus karayolu ve demiryolu boyunca, alt gelir grubuna ait konutların kentin doğusu ve kuzeyiyle kent merkezinin batı çeperi boyunca; orta gelir grubuna ait konutların merkezin doğu ve kuzey çeperiyle batıda, üst gelir grubuna ait konutların güney-batı yönünde Mezitli'ye kadar uzanan koridor boyunca gelişme gösterdiği bir yapıya sahiptir.

Gereksinimden fazla konut üretimine bağlı olarak merkez çeperinde yer alan konut alanları, merkezin gelişen ana arterler dışında, dönüşüm sürecine uyum gösterememiştir. Mevcut konut yerleşme alanları düzenli-planlı (%21), düzensiz-plansız (%18), yazlık konut siteleri (%3), köy yerleşik alanları ve kırsal nitelikli yerleşimler (%14), yayla nitelikli konut (%3) yerleşim alanlarından meydana gelmektedir. Gecekondu bölgelerinin yoğun bir şekilde kentin doğusunda, Çevre yolu, Muhit yolu kuzeyinde bir kuşak meydana getirdiğini, doğu ve batı yönünde geliştiği görülmektedir. Güneykent örneğinde görüleceği

üzere planlı ve yeni yerleşim alanları bu kuşağın kuzey ya da batı yönünde arttığı görülmektedir (Sönmez, 2009).

3.7. İMAR PLANLARI

Mersin'in kentsel gelişim sürecini farklı dönemler çerçevesinde incelemek mümkündür. Bu dönemlerden 1938 yılı, ilk imar planları bakımından bir dönüm noktası niteliğindedir. 1938'de devrin önde gelen kent mimarlarından Hermann Jansen'ın hazırladığı "Jansen Planı" adıyla bilinen planın ardından İller Bankası tarafından 1963'te planlanan "İller Bankası Planı" uygulamaya konulmuştur. 1980'de hazırlanan 1/5000 ve 1/25000 ölçekli planlardan sonra 1985 yılı, planlama yetkilerinin yerel idareye devredilmesinden ötürü çalışmada yapılan kategorize etmek bakımından bir diğer kırılma noktası olarak öne çıkmaktadır. 1985'ten sonra ise Mersin'de farklı imar planlarının uygulandığı bilinmektedir.

Mersin, daha önceki dönemlerde yaşanan büyük yangınlar, yeni kentsel nüfusun barınması, uygun olmayan dar ve çıkmaz sokaklar gibi sorunların asgariye indirilmesi için 19. yüzyıl boyunca yönetmelikler çıkarılmıştır. Bununla birlikte, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, 19. yüzyılda uygulamaya konulan planlama yönetmeliklerinin dikte ettiği ızgara-demir deseninin katılığına, kentleri modern dünyanın ihtiyaçlarına göre planlamak için ülkeye davet edilen bir dizi yabancı kent plancısı tarafından hazırlanmıştır (Beyhan ve Uğuz, 2012).

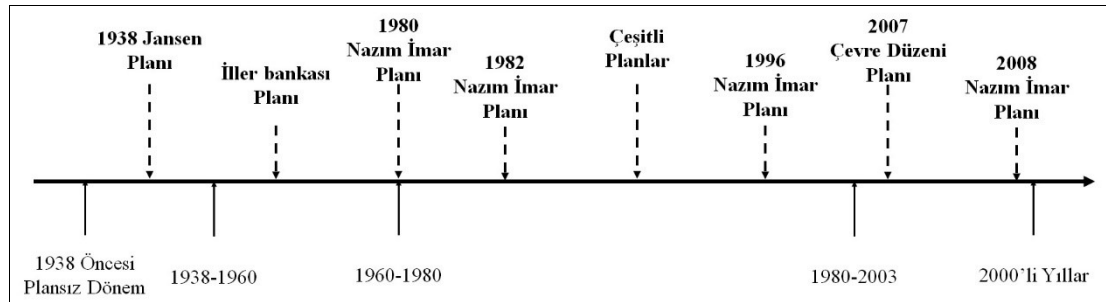
Antakya ve İskenderun dışında Çukurova'daki hemen hemen Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan gibi tüm kentlerin Jansen tarafından planlandığına dikkat edilmelidir. Ayrıca Antakya (1932) ve İskenderun (1932) için daha önceki kentsel gelişim planlarının René Danger tarafından hazırlandığı bilinmektedir (Açıkgöz, 2008). René Danger'ın İzmir'in planlamasına da dahil olması, Çukurova'daki yerel yönetimlerin tercihinin, Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgeyi işgal etmesiyle körüklenen antipatiyi kısmen yansıttığını düşünülmesine neden olmuştur. Ulusal kimliğe bağlı olmaları nedeniyle belirli şahıslara yönelik bu yerel, özel ve olası itirazlara rağmen, Türkiye'nin uluslararası teknokrat ve bürokrat ağları tarafından kolaylaştırılan planlama fikirlerinin uluslararası yayılımı için aktif bir arena olduğu anlaşılabilir. Nitekim

ülkedeki yabancı plancıların pratiği ve entelektüel katkılarıyla yeni bir kent planlama dalgası başlamıştır (Yerasimos, 1988). Bu dalga, aslında ulusal düzeyde Kemalist ideoloji ilkelerine uygun olarak başlatılan Cumhuriyet reformlarının yerel bir karşılığıydı ve buna Türkiye’de şehircilik söylemlerinin çoğalmasında eşlik etmiştir (Yerasimos, 1988, 115). İlk sayısı Haziran 1935’te çıkan *Agache, Danger ve Jansen*’in de katkıda bulunduğu *Belediyeler Dergisi*, her ay “Şehircilik” sorularına bir bölüm ayırmıştır. Dergide detaylandırılan fikirlerle bağlantılı olarak, özellikle Camillo Sitte ve Garden City hareketinden etkilenen bu yabancı plancıların (Jansen dahil) eski ile yeni arasında ve ayrıca kentsel ve kırsal arasında bir simbiyoz yaratmaya çalışması dikkat çekicidir.

Genel olarak, Türkiye’de eski şehri görmezden gelen Haussmann tipi planlama çok etkili olamamıştır. Yine de Camillo Sitte ve Garden City hareketini destekleyen bazı ideolojik oluşumlar ve planlama uygulamalarına rastlanmaktadır (Özcan, 2006, 168-9). Bu, esas olarak toprak sahipliği yapısından ve kent sakinlerinin genel direnişinden değil, bir ölçüde mali kaynakların kıtlığından ve özellikle tarihi binaların korunmasından sorumlu derneklerin direnişinden kaynaklanmıştır. Nitekim büyük inşaat işleri için gerekli olan mali kaynak eksikliğinin, Osmanlı İmparatorluğu’nda katı bir Haussmann tipi planlamanın benimsenmesini engelleyen önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir (Tekeli, 1980, 34, 48).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, Batı dünyasında mevcut yaşam standartlarına uygun olarak ülkenin modernleşmesine karşı olmayan burjuvazi, kültürel ve tarihi yaşamın korunmasını destekleyen bir planlama tarzını kabul etmiştir. Sadece kendi sermayelerini değil, aynı zamanda kendi kültürel ortamlarını ve tarihi kent dokusuna yansıyan değerlerini de kullanarak ülkeyi modernleştirme arzusu bunda etkili olmuştur. Camillo Sitte’nin planlama tarzı, Levantların yaşam tarzını reddeden ve hala ülkenin ve kentlerinin modernizasyonunu arayan ilgili sosyal grup için daha kabul edilebilir özellikler taşımaktadır (Tekeli, 1980, 35). Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran kadro, sadece eski ile yeniyi değil, aynı zamanda kentsel ve kırsalı dengelemeye çalışan bir planlama tarzının benimsenmesini de desteklemiştir. Tekeli’nin (1980) öne

sürdüğü gibi, bu aslında Cumhuriyet'in liderlerinin ve aydınlarının kentlerin modernizasyonunu tamamen Batılı bir yolla değil, kendi yöntemleriyle gerçekleştirmek istemelerinin bir sonucudur. Aslında bu ilk yıllarda (1933-1945) hazırlanan planların temel amacı Anadolu kentlerinin mevcut mekânsal yapısını büyütme değil, sanayi toplumunun ihtiyaçlarına göre modernize etmektir. Planlama bakımından Mersin kentsel gelişim süreci Şekil 1'de gösterilmektedir.

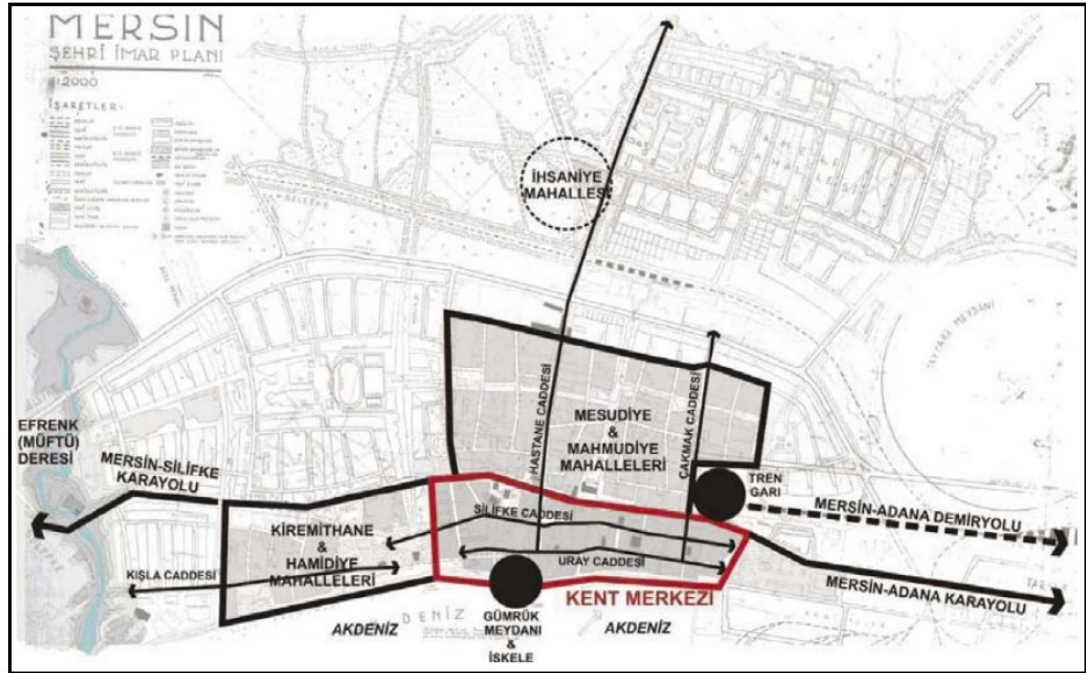

Şekil 7: Planlama bakımından Mersin kentsel gelişim süreci

3.7.1. 1938 Tarihli Herman Jansen Planı

Yapı ve Yollar Kanunu olarak bilinen kanunun yürürlüğe girdiği dönemde Hermann Jansen'den Mersin'e uygun bir imar planı hazırlaması talep edilmiştir. Bu dönemde, Hermann Jansen'ı devrin Adana Belediye Başkanı Turhan Beriker, Adana, Tarsus ve Mersin'de incelemeler yapması için davet ettiğinde Mersin'in o dönemdeki belediye başkanı olan Mithat Toroğlu, Jansen'den Mersin için imar planı hazırlaması talebinde bulunmuştur (Ünlü, 2005).

Mersin kentsel gelişim süreci, temelde "plansız dönem" ve "planlı dönem" olarak iki dönemde değerlendirilmektedir. Plansız dönem adı verilen süreç, 1938 Jansen Planı olarak bilinen kentin ilk planından önceki dönemi, Jansen Planı'yla başlayan ve bugüne kadar gelen dönem ise planlı dönemi ifade etmektedir. Planlı dönemdeki ilk planı hazırlayan Hermann Jansen'den kentsel dokuyu koruyan ve kent gelişimini denetim altına alacak bir imar planı hazırlaması beklenmiştir.

Şekil 8: XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başındaki Mersin kenti fiziksel gelişimi (Ünlü, 2007).

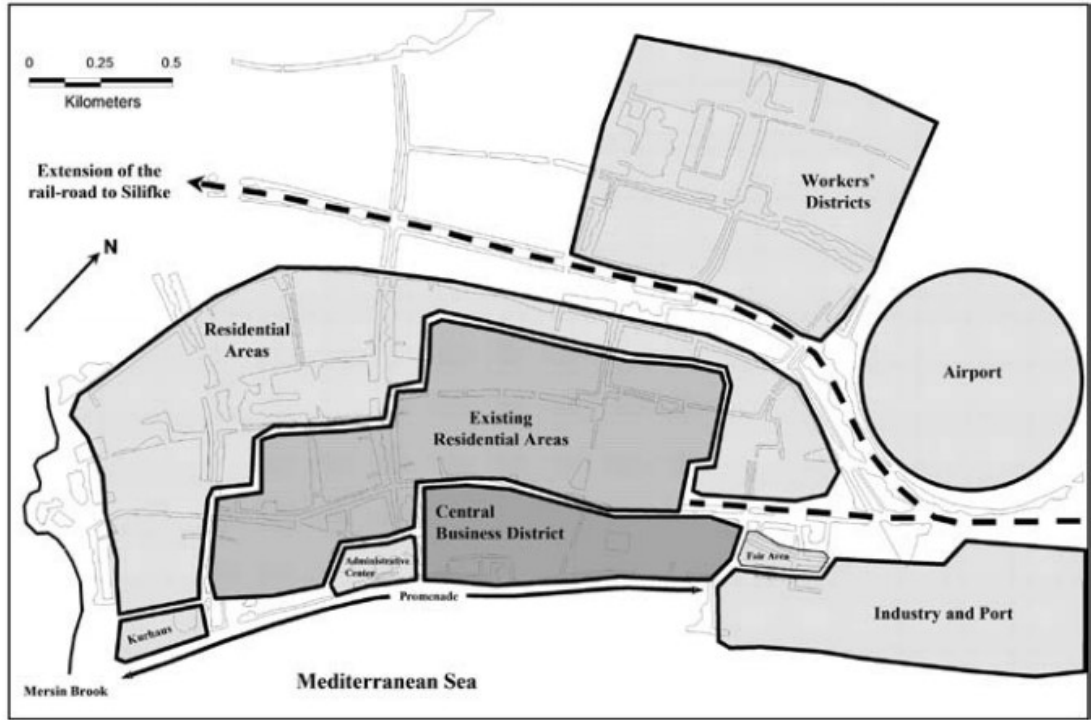
Mersin'in ilk imar planı, Yapı ve Yollar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1933 yılında hazırlanmıştır. Söz konusu Kanun'la Cumhuriyet öncesinde oluşmuş düzensiz yollar ve çıkmaz sokakların şekillendirdiği kentsel dokuya bir düzen verilmesi ve kentin çağdaş kentsel bir dokuya kavuşturulması hedeflenmiştir (Tekeli, 1980). Mersin'e söz konusu planı hazırlanması için davet edilmiş olan Hermann Jansen tarafından 1938'de hazırlanarak yürürlüğe giren imar planı, Bahçekent ve Camillo Sitte planlama yaklaşımlarının etkisi altındadır (Tankut, 1993).

Kasım 1935'te Jansen kent hakkında bilgi sahibi olmak için Mersin'i ziyaret ederek Bahçeler Mahallesi, Müftü Köprüsü ve Hastane Caddesi ile tali sokakların çevresinde incelemelerde bulunmuş, harita üzerine notlar almıştır (Yeni Mersin, 1935, 1-2). Şehrin kartografik haritası tamamlanmadığı için analizini bitirememiştir. Nitekim planın hazırlanmasını mümkün kılmak amacıyla 17 Mart 1936 tarihinde Mersin'in kartografik haritasının eksik kısımlarının tamamlanması kentin tanınmış mühendislerinden Hikmet Serdengeçti'ye ihale edilmiştir.

Şekil 9: XIX. Yüzyılın sonu ile XX. yüzyıl başındaki Mersin genel görünüşleri (Hayri Ergün Arşivi'nden akt. Ünlü, 2007).

Benzer gecikmeler nedeniyle Jansen 1938 yılının başlarında planı bitirebildi: Şubat 1938'de Jansen tarafından hazırlanan plan Mersin Belediyesi Meclisi tarafından incelendi ve planı ayrıntılı bir bağlamda analiz etmek için bir komisyon kuruldu. Komisyonun incelemesinin ardından Yeni Mersin'de planı anlatan bir rapor yayımlandı. Bir yıl sonra da Mart 1939'da plan İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Plana göre, yeni Yapılar ve Yollar Yasasına göre, kent (1) bir Sanayi Bölgesi, (2) bir Merkezi İş Bölgesi ve (3) Konut İlçeler olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.

Şekil 10: Jansen tarafından önerilen Mersin genel arazi kullanımı (Beyhan ve Uğuz, 2012).

Önerilen genel şema Jansen'in diğer planları ile karşılaştırılarak incelendiğinde, Mersin planı ile hem Avrupa hem de Türkiye'deki olanlar arasındaki bazı paralellikler kolayca tespit edilebilmektedir. Jansen, Türkiye'de planladığı tüm kentler için tek bir şablon kullanmıştır. Bu şablona göre, Şekil 4'de Mersin için belirtildiği gibi, kent endüstriyel, konut ve merkezi iş bölgeleri kullanımları için tanımlanan belirli bölgelere ayrılmıştır (Keskinok, 2010).

Garden City hareketinin bir ön koşulu olan Stadtlandschaft konseptine uygun olarak, ilgili bölgeler her zaman geniş yeşil eksenlerle birbirinden ayrılmış; hiyerarşik ve düzenli bir yol ağıyla birbirlerine bağlanmıştır. Bununla eşzamanlı olarak, Camillo Sitte ilkelerine uygun olarak tarihi kent dokusunun korunması ilkesine dayanan düşünce, eski ve yeni kentsel doku arasındaki uyuma ayrı bir önem vermiştir (Beyhan ve Uğuz, 2012).

Jansen'e göre; limanı ve ticari avantajları, Mersin'in bir "plaj ve tatil şehri" olmasını sağlayacak ve Mersin'in karakterini belirleyecek önemli iki unsurdur. Bu bağlamda Jansen'in planını bu iki unsuru dikkate alarak yaptığı anlaşılmaktadır. "Ticaret şehri" olmasını sağlayacak alan, kentin önceden yapılaşmış alanlarıdır. Jansen Planı'nda bu bölgeye "eski kent" denilmektedir.

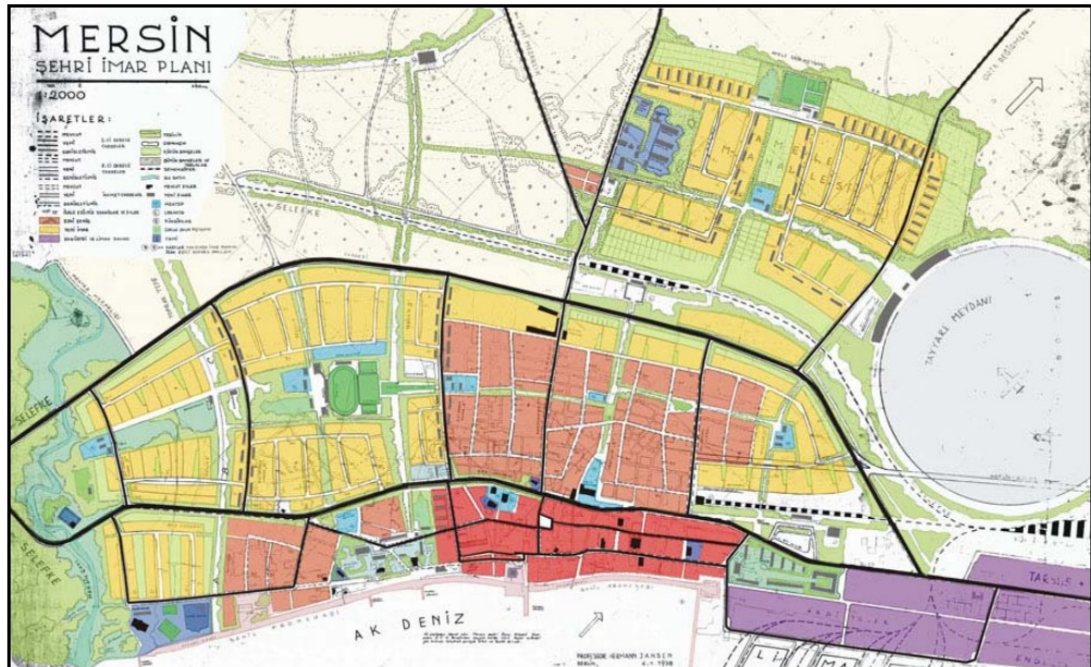
“Gelişme Bölgeleri” adı verilen alanlarda ise konutlarla birlikte rekreatif kullanımların öne çıktığı, bu bağlamda tasarımda denizin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Sahil boyunca uzanacak şekilde planlanan “sahil yürüyüş yolu” denizi tasarımın en önemli unsuru olarak kullandığının ifadesidir. Bunun yanında sahil yürüyüş yolunun kuzeye açılımını sağlayan yaya koridorlarının yapılması da kent ile deniz ilişkisini güçlendirmektedir (Ünlü, 2009).

Jansen Planı bu çerçevede, karakter ve arazi kullanım kararları bakımından “Gelişme Alanları” ve “Eski kent” olarak temel ana bölgeye ayrılmıştır. “Eski” karakterine dokunulmadan korunmuş, oluşan kentsel dokuya hiçbir müdahalede bulunulmamış veya müdahaleler kısıtlı tutulmuştur. Bu bağlamda “Eski Kent ”de genel olarak Camillo Sitte yaklaşımının uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu yaklaşım, şehrin kültür mirasının bugüne dek taşınabilmesini sağlamıştır. Ne var ki sonraki planlamalarda bu alanlarda yapı denetimlerinin yönetmelikler dikkate alınarak kurgulanması, arazi kullanımının ve yoğunlukların dağılımının sağlıklı bir şekilde düzenlenememesine; bu alanlarda zaman içinde merkezi faaliyetlerin ve yoğunlukların artmasına yol açmış; ve söz konusu alanlar, yeterli düzeyde kentsel hizmetlerden yoksun olmak, ulaşım altyapısının yetersiz kalması gibi sorunların artarak bugüne dek ulaştığı kentsel parçalara dönüştürmüştür.

“Gelişme Alanları”nda da Jansen tarafından düşünülen bahçekent anlayışı çerçevesinde farklı bir planlamaya gittiği görülmektedir. Gelişme alanlarında planlanan konut alanlarının rekreatif kullanımlarla birlikte gelişmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu gelişimin bunlarla birlikte parsel ölçeğinden ziyade ufak kentsel parçalar temelinde olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu uygulama türü de Jansen’in diğer tecrübelerinde de görülen mahallere dayalı büyüme (Siedlung) yaklaşımının örneklerinden biridir. Ayrıca kentin kuzey bölümünde düşük gelirli vatandaşlar için bir “sosyal konutlar mahallesi” (amele mahallesi) oluşturulacağı ifade edilmiştir. Bahçekent’te ortaya konulan vizyon çerçevesinde önerilmiş olan amele mahallesi ile gelişme alanları yaşama geçirilememiştir. Ne var ki bunun asıl sebebi, planlardaki eksikliklerden ziyade, mülkiyetin dönüşümüne dair süreçlerdir. Sözü edilen alanlarda sorun, tarım

alanlarının, plana ve vizyona uygun arsalarla dönüştürülemediği olmasıdır. Durumun böyle olması, Jansen tarafından tasarlanan yeni mahallelerinin yapılmasına engel olmuş, bu alanlardaki planlamaları, sonraki dönemlere ötelemiştir (Ünlü, 2005).

Jansen Planı, Mersin'in kentsel gelişimi ve planlama tarihinde önemli bir konuma sahiptir; çünkü bu plan, bugün de halen tartışılan özellikle sahil yürüyüş yolları gibi deniz kent ilişkilendirilmesi, kente "plaj şehri" "ticaret şehri" olarak kimlik kazandırılması, ulaşımda raylı sisteme geçilmesi gibi konuların da gündeme gelmesini sağlamıştır (Ünlü, 2007).

Şekil 11: Hermann Jansen'in hazırladığı 1938 tarihli Mersin İmar Planı (Ünlü, 2007).

3.7.2. 1963 İller İdaresi Planı

Mersin'in ikinci imar planı niteliğine sahip "İller Bankası Planı" 1964'te, 6785 sayılı İmar Kanunu'nun 1956'da yürürlüğe girmesinden sonra gündeme gelmiş bir plandır. İller Bankası Planı, mevcut eğilimler dikkate alınarak geliştirilmiştir. İller Bankası Planı'nda kentler form olarak yağ lekesi biçiminde düşünülmekte; kent, merkezden başlamak üzere çepere doğru kademeli olarak azalan yoğunluklara sahip konut alanlarıyla sonlanmaktadır. Planda ağırlıklı eğilim, kuzeye ve batıya doğru gelişme yönündedir. Bu alanlarda birinci

sınıf tarım toprağı bulunduğı için tarım toprağını korumak, temel bir sorun niteliğine kavuşmuştur (Ünlü, 2007).

İller Bankası Planı'nda, gelişme alanı olarak belirlen noktalarda, tasarım ile planlamanın birleştirilmesine gayret edildiğı, kent mekânının niteliklerini artırmayı hedefleyen tasarım endişelerinin büyük bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, Jansen tarafından yapılan planda "Eski Kent" adı verilen yapılaşma alanlarda, planda yer alan hükümlerden ziyade yönetmelik hükümlerinin geçerlilik kazanması öngörülmüştür. Söz konusu karar, yönetmelikte yer bulan hükümler çerçevesinde bina yüksekliklerinin yol genişlikleri dikkate alınarak oluşturulması öngörmekte ve ilerleyen yıllarda özellikle kentin merkezinde yoğunluğun artmasına yol açmaktadır.

Akçura (1981), özellikle kentin merkezinde yoğunluktaki artmanın göz ardı edilmez boyutlara ulaştığını ifade etmektedir. Yönetmelik hükümlerinin katı olarak uygulandığı alanlarla plan hükümlerinin geçerliliğini sürdürdüğü benzerlikleri olan alanlardaki yoğunluklarda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Özellikle 1964'ten sonraki süreçte Bakanlık kararıyla sürekli değişim gösteren yönetmelik hükümleri, söz konusu alanlarda kat yüksekliklerinin artırılmasına neden olmuştur. Konut yapılacak alanlarının nitelik bakımından planda öngörülenlere uyumlu olmaması, planın uygulanması aşamasında ortaya çıkan diğer bir sorundur. Plandan sonra özellikle kentin doğusunda ve kuzeyinde gelişimin önemli bir kısmı hisseli parselasyonla gerçekleşmiştir. Bu gelişim plandaki öngörülere aykırı olan gelişmelerdir. Bu gelişmelerin, planın özünü oluşturan edilgen karakterinin sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. İller Bankası Planı'ndan sonra gelişmiş olan "hisseli parselasyon" alanları, 1985'ten sonraki süreçte Mersin'in yapılaşmasındaki temel sorunlardan birini oluşturmuştur (Akçura, 1981).

Planın düşük oranlarda uygulandığı, plandan sonra yapılan plan değişikliklerinden de anlaşılabilir. 1963-1979 arasındaki süreçte Mersin'de büyüklükleri farklı 235 plan değişikliğine gidilmiştir. Özellikle yollar üzerinde yapılan değişiklikler dikkatleri çekecek kadar fazladır. Kent içinde yapılan birçok plan değişikliğinin yol genişletme amacına yönelik olduğu ifade

yaşanmaya başlanan yüksek yoğunluklar, kentsel mekânın niteliğini düşürmenin yanı sıra yolların yeteri kadar geniş olmaktan uzak olması ve çözüm geliştirmekte yaşanan zorluklar, ulaşım sorunlarına neden olmuştur (Ünlü, 2005).

3.7.3. 1965 634 Kat Mülkiyeti Kanunu

1963 İller İdaresi Planı'nın düşük oranlarda uygulandığı; daha sonra planda, birçok değişiklik yapılmasından da anlaşılmaktadır. 1963-1979 yılları arasındaki süreçte Mersin'de farklı büyüklüklere sahip 235 plan değişikliğine gidilmiştir. Bu değişikliklerin yoğun şekilde yollarla ilgili değişiklikler olduğu gözden kaçmayacak kadar dikkat çekicidir. Kent içinde yapılan çeşitli plan değişikliklerinin yol genişletme amacını taşıdığı ifade edilmektedir (Akçura, 1981). Yönetmeliklere göre kat sayısını yolun genişliği dikkate alınarak belirlemesi bunun temel nedenidir.

İller Bankası Planı'nda değişiklikler yapılması gereği, özellikle o dönem yerel basınında yayımlanan haberlerle verilmeye başlanmıştır. İmar planının kabul edilmesinden hemen sonra yapılan tadilatlar, başka tadilat taleplerinin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda İller Bankası Planı, uzun süre kendi iç bütünlüğünü koruyamayan bir plandır (Şekil 5).

Planın 1963'te onanmasıyla başlayan süreçte kabul edilen İller Bankası Planı ile alınan kararlar, kentsel mekân oluşmasını ve kentsel gelişmeyi yönlendirme konusunda etkili olamamıştır. Jansen Planı çerçevesinde "Eski Kent" olarak bir korumaya alınmış olan Mersin kent merkezindeki yapılaşma, plan şartlarından ziyade yönetmelik hükümlerince yönlendirilmiştir. Söz konusu süreçte, temel konu, yolların genişliğiyle bina yükseklikleri arasında bir ilişki kurulmasıdır. Parsellerin cephesine gelen yolların genişliğiyle binaların yükseklikleri doğru orantılı hale getirilmiştir. Böylece, kent kimliği ve karakterinin önemli parçalarından bir olan silüet, morfolojik özelliklerde ortaya çıkan bariz değişikliklerle birlikte bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır (Şekil 8). Özellikle, kentin tarihi merkezinde yaşanmaya başlanan bu değişim, kısa süre içinde tüm kente yayılarak kentin düzensiz gelişmesine yol açmıştır (Ünlü, 2005).

Kentsel mekânların şekillenmesinde etkin olan temel üç alan ele alındığı zaman yasal alanda, kentsel mekânların yerel karar merkezlerinin inisiyatiflerden ziyade, merkezi idarenin hazırladığı bir imar planıyla yönlendirilmeye gayret edildiği ancak nitelikleri bakımından planın yeterli olmamasıyla imar yönetmeliği hükümlerinin iyice etkinleştiği görülmektedir. Bu anlamda, sözü edilen dönemde sadece Mersin için değil, ülkenin bütün kentleri için etkin bir kurum niteliğindeki İller Bankası tarafından çeşitli planlar ürettiği görülmektedir. Bu dönemde plan kararlarının alınma sürecinde yerel yönetimler, edilgen konumdadır; yalnızca merkezi yönetimin planlar hazırlayarak teslim edilmesi beklenmiştir. Bu özelliklerinden dolayı yeterli katılım şekillerinin oluşturulamadığı anlaşılmıştır.

3.7.4. 1985 Tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu

Türkiye kent planlama pratiğinde 1985 yılı, önemli dönüm noktalarından birisidir. 1985 yılında yürürlüğe girmiş olan 3194 sayılı İmar Kanunu, önceki dönemlerin merkeziyetçi yapısının kırılmasını sağlamış, merkezi yönetimde olan kentsel ölçekteki planlama yetkisi yerel yönetimlere devredilmiştir. Geçmiş dönemlerden devralınan planlama mirası, 1985'ten sonra Mersin Belediyesi'nde sürdürülecek ve kentsel mekânın biçimlendirilmesinde yetkili kurum, Belediye olacaktır. Bu bağlamda, Jansen Planı (1938) sonrasındaki planlama sürecinde yerele dönülmüştür (Ünlü, 2005).

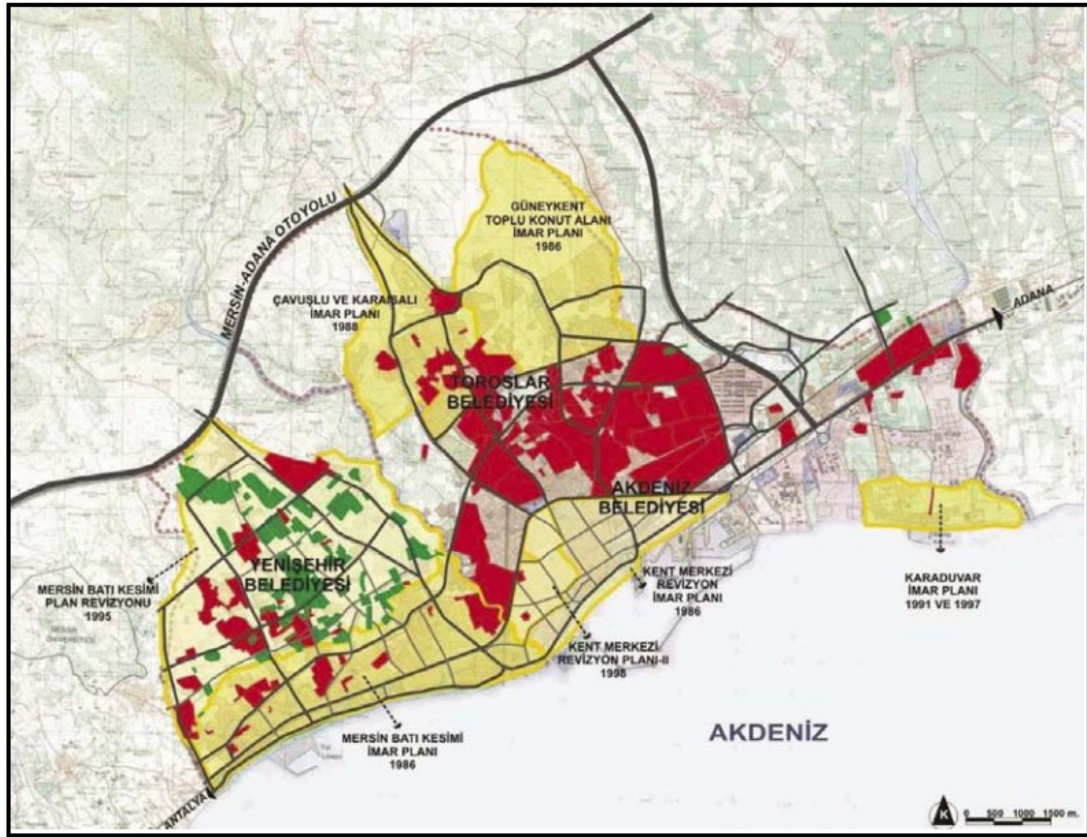
Yerele dönüşün yapıldığı 1985'ten sonra, planlama çalışmalarının sayısal olarak çok arttığı görülmüştür. Yerel yönetimlerin imar planı yaptığı dönemde, Jansen veya İller Bankası planları gibi kenti bir bütün olarak ele alan uygulama imar planlarından ziyade, kentlerdeki alanlara yönelik uygulamaları hedefleyen imar planları üretilmiştir. 1980-1984 sürecinde yapılan etaplama çalışmaları, sözü edilen planlama çalışmaları için genel bir çerçeve oluşturmuştur. Bunun ilk dört etabındaki plarlardan sonra, 1986'nın başlarında "Batı Kesimi Planı", "Güneykent Planı" ve "Merkez Revizyon Planı" hazırlanmıştır. 1987'de "Çavuşlu-Karaisalı Planı", 1988'de "Doğu Kesimi Planı" yürürlüğe girerek kentin nerendeyse bütün alanlarına müdahale edecek imar planları üretilmiştir. Bunlarla birlikte 1990-1993 arasındaki süreçte "Tırmıl K. Sanayi Planı",

“Çevreyolu Planı” ile “Karaduvar Planı” üretilmiştir. Hiç kuşku yok ki bu planlarla ilgili üst ölçekli çerçeve, İmar ve İskan Bakanlığı'nca 1980 yılında onanan 1/25000 ölçekli Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Nazım İmar Planı'yla 1982'de onanmış olan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı kabul edilmiştir.

Mersin kenti, 1993 yılında büyükşehir statüsüne geçmesinden sonra Mersin Belediyesi, mekânsal ve yönetsel bakımdan üç alt belediyeye bölünmüştür. 1993 yılından sonra alanlara özel uygulama imar planları; ilgili kanunlar gereğince Akdeniz, Yenişehir ve Toroslar belediyeleri tarafından yapılmıştır. Bu bağlamda 1997'de Akdeniz Belediyesi tarafından “Karaduvar Planı”, 1998'de “Merkez Revizyon Planı” ile “Koruma Planı”; 1995'te Yenişehir Belediyesi tarafından “Batı Kesimi Revizyon Planı” uygulamaya konulurken, Toroslar Belediyesi de 1997 otoyol güzergahının değişmesi dolayısıyla bir revizyon planı hazırlamıştır.

1985'ten sonra birçok plan üretilmesine karşın bu planlara müdahalelerin arttığı ve planlarda bazı niteliklerde değişikliklere gidilmeye gayret edildiği görülmektedir. Örneğin 1987'den başlayarak 1993'e kadar olan süreçte özellikle Yenişehir Bölgesi'nde birçok mevzii imar planı onanmıştır. Bu alanlarda özellikle bazı kişilerin çıkarlarının gözetilmeye çalışıldığı ileri sürülmüştür. 1985'te onanarak yürürlüğe giren Batı Kesimi İmar Planı'ndan başka bu plan sınırlarına bitişik alanlarda mevzii planlar uygulanarak bazı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır.

Ayrıca İller Bankası Planı'nın çözümlenmeyi başaramadığı hisseli parselasyon yöntemiyle meydana gelmiş kentsel yaşam alanlarında, seri ve hızlı imar ıslah planları yürürlüğe girmeye başlanmıştır. Bu planlar, genellikle kentin kuzey bölümündeki Toroslar Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'nin doğu bölümünde yoğunlaşmıştır. Yenişehir'de hisseli parselasyon alanları, genele çok da yayılamamıştır. Bunun yanında Yenişehir'de bulunan hisseli parselasyon alanlarıyla Akdeniz ve Toroslar belediyeleri alanındaki hisseli parselasyon alanları nitelik bakımından birbirlerinden farklılaşmaktadır.

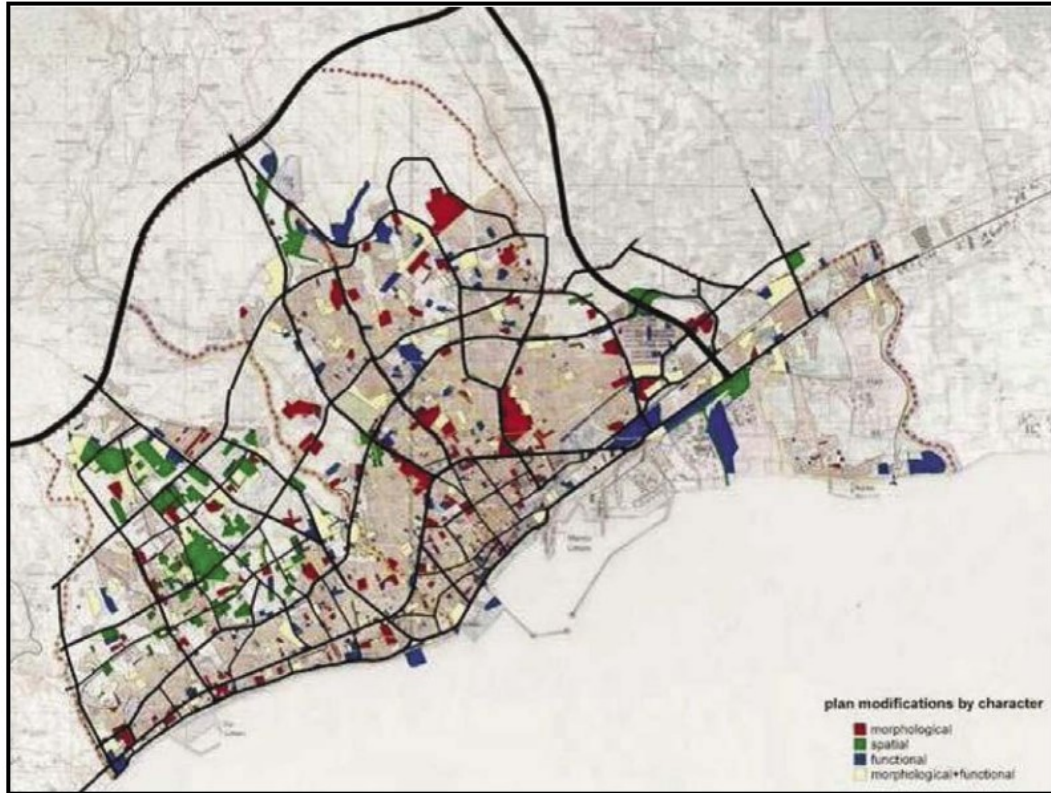

Şekil 13: Mersin'de 1986 ve 2003 yılları arasındaki süreçte onanan planlar

Şekil 11'de, Mersin'de 1986 ve 2003 yılları arasındaki süreçte onanan (Sarı alan: alt-bölge düzeyindeki imar planları ile revizyonları; yeşil alan: mevzii planlar; kırmızı alan: imar ıslah planları) planlar ve alanları gösterilmektedir (Ünlü, 2006).

Mevzii planlar ile imar ıslah planları yanında, özellikle 1985 yılından sonra Mersin'de yoğun biçimde plan değişiklikleri yapıldığı bilinmektedir. Bu değişiklikler, kentsel mekânın mekânsal, morfolojik, işlevsel özelliklerinde değişmelere yol açmıştır (Şekil 4.10). Her şeyden önce kentin biçiminin değişimine yol açan plan değişikliklerinin önemli sonuçları olmuştur. Plan değişikliklerinde kentsel biçimin, özellikle bina yüksekliklerinin değişime uğradığı özellikle niteliksel bir dönüşüm yaşandığı net olarak görülmektedir. Bina yüksekliği, çekme mesafeleri ile yapı düzeninin değiştirildiği anlaşılmaktadır. Tek parselde yapılan değişim, genel itibarıyla çevresinde oluşan yapılaşmalarla özelliklerine uyumsuzluk göstermektedir. Bu oluşum, sonraki aşamalarda diğerlerine örnek teşkil etmekte, yeni değişikliklere meydan vermektedir. Burada

arsa sahibi, mimar, müteahhit ve plancı aktör olarak yer almaktadır. Plan değişikliklerine onay veren yetkili kurumları da bu aktörler içinde kabul etmek mümkündür. Bu aktörlerden herhangi birinin eksik olması, böyle bir dönüşümün gerçekleşmesini imkansız hale getirmektedir. Bundan ötürü de mimarlar ile plancıların da dahil oldukları mikro-ittifaklar kurulmaya başlanmıştır. Bir başka plan değişiklik tipi de yapı adalarını birleştirerek kentsel yerleşim biçiminde yapılan değişikliklerdir. İmar planlarında yer alan yapı adaları genel olarak parsel bazında yapılaşma öngörülerek hazırlandığından dolayı, bunlar örneğin toplu konut türü ya da site türü yapılaşmalara imkan vermediği için, zamanla bunların dönüştükleri, Yenişehir bölgesinde özellikle bu durumun sıklıkla gündeme geldiği bilinmektedir (Ünlü, 2005).

Şekil 14: Yenişehir, Akdeniz ve Toroslar bölgelerinde 1985-2003 yılları arasındaki süreçte yapılan plan değişiklikleri (Ünlü, 2006).

Yapı adalarının kullanımı olduğu gibi muhafaza edilmekte, yapı adaları aralarında kalan yollarla aynı miktar kamuya terk edilmektedir. Bir başka ifadeyle plan değişiklik sınırları içindeki farklı kullanımların toplamında değişimler olmamakta, kullanımlar alan büyüklükleri bakımından

korunmaktadır. Bu tipteki değişiklikler, kentsel mekân üretme konusunda imar planlarının yetersiz olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda parsele dayalı bireysel yapılaşma çalışmalarından yapı adasına dayalı bir arada yapılaşma çalışmalarına geçilmektedir. Bu anlamda planlardaki bu tipteki değişiklikler, yapılaşmaya dair yaklaşımı da değiştirmektedir.

3.7.5. 1985 Sonrası İmar Planları

Yerele dönüş sürecinin gerçekleştiği 1985'ten sonraki dönemde planlama çalışmaları bakımından nicelik olarak önemli bir artış olmuştur. Bu süreçte, Jansen Planı veya İller Bankası planları gibi kentin tamamına dönük uygulama imar planlarından ziyade kentin içinde yer alan alanlara yönelik uygulamaları içeren imar planları üretildiği görülmektedir. Söz konusu planlama çalışmalarının genel çerçevesini, 1980 ile 1984 sürecindeki etaplama çalışmaları oluşturmaktadır. İlk dört etapdaki planlardan sonra, 1986'nın başlarında "Batı Kesimi Planı", "Güneykent Planı" ile "Merkez Revizyon Planı" hazırlanmıştır (Ünlü, 2005).

1987'de "Çavuşlu-Karaisalı Planı" ile 1988'de Doğu Kesimi Planı'yla kentin neredeyse bütün alanlarını hedefleyen uygulama imar planları üretildiği görülmüştür. Bunlarla birlikte, 1990-1993 arasındaki süreçte de "Tırmıl Küçük Sanayi Planı", "Çevreyolu Planı" ve "Karaduvar Planı" üretilmiştir.

Mersin kenti, 1993'te büyükşehir statüsüne sahip olmuş ve Mersin Belediyesi, mekânsal ve yönetsel olarak üç belediyeye ayrılmıştır. 1993 yılından sonra alanlar özelinde uygulamaya dönük imar planları Akdeniz, Yenişehir ve Toroslar belediyelerince üretilmiştir. Örneğin, 1997 yılında Akdeniz Belediyesi tarafından "Karaduvar Planı", 1998'de "Merkez Revizyon Planı" ve "Koruma Planı", 1997'de Toroslar Belediyesi tarafından otoyol güzergahının değişmesine bağlı olarak bir revizyon planı hazırlanırken Yenişehir Belediyesi de 1995'te "Batı Kesimi Revizyon Planı" hazırlamıştır.

1980 ile 1984 arasındaki süreçte dört etapta hazırlanmış olan planlar ile 1985'ten sonra öteki planların yanı sıra, Mersin kentinin tamamını içine alan

uygulama imar planları hazırlandığı bilinmektedir. Öte yandan bütün bu planlama çalışmalarına karşın birtakım araçlarla mekânsal bağlamın değiştirilmek istendiği görülmektedir. Bu planlardan ‐İslah İmar Planları‐ ve ‐Mevzii İmar Planları‐ kentsel anlamda yeni bir bağlam oluşturma araçları olmasının yanı sıra, ‐Plan Değişiklikleri‐ kentsel anlamda noktasal değişikliklere yol açmaktadır

1985 yılından sonraki dönemde toplamda 134 ıslah imar planı onanmış, büyükşehir statüsü kazanıldığı 1993 yılı bir anlamda bir büyük dönüşüm noktası olarak öngörülürse, 1985-1993 arasındaki süreçte ise toplamda 41 tane imar ıslah planı üretildiği bilinmektedir. Bu planlardan 20 tanesi Akdeniz, 13 tanesi Toroslar ve 8 tanesi Yenişehir belediyeleri sınırları içindeki bölgelerde gerçekleşmiştir. 1993 yılından sonra ise planlama toplam sayısında gözle görülen bir artış olmuştur. Aynı dönemde hazırlanan 93 tane ıslah imar planından 47 tanesi Toroslar, 26 tanesi Yenişehir ve 17 tanesi Akdeniz belediyeleri sınırlarında kalan bölgede gerçekleşmiştir. Bu dönemde görülen artışın asıl sebebinin Toroslar Belediyesi sınırları içindeki sayısal artış olduğu bilinmektedir.

İslah imar planları ile mevzii imar planları, imar planı sınırları dahilinde veya haricinde yeni bir kentsel bağlam oluşturma amacını taşıyan eylemlerin bir ifadesi olarak görülmektedir. Bunun yanında, 1985'ten sonra Mersin'de kent mekânlarının biçimlendirilmesinde ve planlama deneyimlerinde plan değişikliklerinin etkin bir konumu vardır.

Kentsel mekânın biçimlendirildiği süreçlerde plan değişikliklerine gitmek, bazı durumlarda kaçınılmaz olarak gerekebilmektedir. İmar planlarının durağan ve katı yapıları, toplumdaki değişken beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaştıkça bireylerin kendi sorunlarını çözmek için kullandıkları araçları olarak plan değişiklikleri öne çıkmaktadır. Böylece, kentsel bağlamda plan değişikliklerine bağlı olarak en başta bireysel olarak, parsel ölçeğinde değişikliklere gidilmekte, bu değişimler benzerlerinin bir örneğini teşkil etmekte ve yakın çevrede yer alan öteki parsellerde de aynı değişimlere gidilmektedir.

Bütün bu süreçlerin sonunda, en başta parseller ölçeğinde gerçekleştirilen plan değişiklikleri toplamda yeni bir kentsel bağlamın oluşmasını sağlamaktadır.

Plan değişikliklerinin ortaya çıkışı, çeşitli biçimlerde olabilmektedirler. Bu farklılığın kaynağı, planlarda yapılan değişikliklerinin kentsel bağlamı değiştirebilme potansiyelidir. Bu anlamda temelde gündeme dört plan değişikliği gelmektedir. İşlevsel plan değişiklikleri, planlara bağlı olarak üretilmiş arazi kullanımıyla ilgili kararların değiştirilmesine yol açmaktadır. Morfolojik plan değişiklikleri, kentsel yapıyı çevrelerde hacimleri ve yapı yükseklikleri, yapılanma düzeni, yapı adalarının formları, çekme mesafeleri gibi ölçülebilir değerlerde bazı değişimlere yol açmaktadır. Görsel plan değişiklikleri de binaların mimari tarzında, bina çatılarında ya da cephelerinde düzenleme gibi yaygın olarak bina ölçeğinde değişimlere yol açmaktadırlar. Binaya dair plan değişiklikleri bina yapım teknikleri, binada yer alan çıkmaların boyutları veya yapım aşamasında binalarda kullanılacak malzemelerle ilgili olabilmektedir.

Bu çerçevede, Mersin'de 1986-2003 arasındaki süreçte 1294 tane plan değişikliğine gidilmiştir. Bu sayı, Mersin'de ortalama beş günde bir plan değişikliğine gidildiği anlamına gelmektedir. Planlarla ilgili kararlara müdahale ve bunlarda değişiklik yapmak anlamlarına gelen mevzii imar planları ve ıslah imar planları, planlarda yapılan değişiklikler kapsamında değerlendirildiği zaman, 1986-2003 arasındaki süreçte toplam 1614 plan değişikliğine gidilmiş ve böylece ortalamada dört günde bir değişikliği yapıldığını ortaya koymaktadır.

Mekânsal olarak plan değişikliklerinin Mersin'in genelinde yaygın olduğu ve kentsel bağlamın değişiminde etkin bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişikliklere bağlı olarak kentsel bağlamda, yapı yüksekliklerinde, arazi kullanımında, yapılanma düzeninde, yapı adası biçimlerinde değişikliklere gidilmiş ve planlarla ilgili kararlarda parça parça değişimlere gidileceği söz konusu olmuştur.

Ayrıca, Mersin genelinde yapılan büyük öneme sahip yatırımların yer belirleme kararlarında ve gerçekleştirilme süreçlerinde plan değişiklikleri, yüksek etkiye sahip bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca plan değişiklikleri,

ağırlıklı olarak kentin merkezinde ve Yenişehir'in güneyinde yer alan mahallelerde kat yüksekliklerini artırma düşüncesinin bir aracı olmuştur. Yenişehir'in kuzey bölgesinde ise plan değişiklikleri, genellikle yapı adalarının birleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Toroslar Belediyesinin sorumluluk alanında olan bölgede plan değişiklikleri işlevsel değişimlerle birlikte genellikle yapı adası biçimlerini ve yapılanma düzenini değiştirmekte kullanılmıştır.

3.7.6. Mersin İl Gelişme Planı

Mersin İl Gelişme Planı, hazırlık süreci 2001-2002 döneminde tamamlanmış il ölçekli sosyo-ekonomik planlamadır.

Mersin İGP (İl Gelişme Planı) raporu, genel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda temel olarak o günkü duruma dair saptamalar ve sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunulmakta, "gelişmenin planlanması" adı verilen ikinci kısımda ise temel politika, eylem alanları ve stratejiler tespit edilmeye çalışılmaktadır (Mersin İGP, 2004). Birinci kısım beş alt bölümden oluşmaktadır; bu bölümler sırasıyla şunlardır;

1. Sosyal yapı,
2. Ekonomik yapı,
3. Kırsal ve kentsel altyapı,
4. Çevre
5. Devam eden, planlaması yapılmış kamu sektörü ve özel sektör yatırımları, kredi ve teşvikler.

İkinci kısım ise beş alt bölümden oluşmaktadır; bu bölümler sırasıyla şunlardır;

1. Mersin ili ve bölgesel gelişme politikaları,
2. Mersin ilinin Türkiye ve dünya içindeki konumu,
3. Gelişme sorunsalı, Gelişme hedef ve stratejileri,
4. Eylem planı
5. Uygulama düzenine dair bilgiler.

Raporun mevcut durumlarla ilgili değerlendirmelere yer verilen ilk kısmı incelendiği zaman, sözü edilen çalışmanın başlangıç kısmında farklı iki ekip tarafından gerçekleştirildiğinden dolayı bazı tutarsızlıklar bulunmaktadır. 2001’de 2000 yılında yapılan nüfus sayım verileri ilan edilmemiş olmasından ötürü en güncelleri 1997 ve 1990 yıllarından alınan veriler özömlenerek yazılmış olan “Nüfusun Sosyo-Ekonomik Yapısının Mekânsal Olarak özömlenmesi ve Nüfus Tahminleri” başlığına sahip raporda yer alan bazı konular, 2000 nüfus sayımında elde edilen veriler baz alınarak İGP’nin nihai raporunda güncellenmek amaçlanmış fakat ancak ilk çalışmada uygulanan özömlenme tekniklerinden bazılarının tam anlaşılamamasından dolayı bazı tutarsızlıklar oluşmuştur. Özellikle yoğunlaşma katsayısı özömlenmesiyle belirginleştirilmiş hususların yeteri düzeyde anlaşılmadığı görölmektedir. Genel olarak raporla ilgili buna benzer tespitlerin çoğaltılması mümkün olabilmekle beraber, çalışmanın giriş bölümünde, araştırma raporlarının birbirlerinden kopuk farklı iki ekip tarafından gerçekleştirildiği dikkate alınırca, bunun gibi tutarsızlıkların doğal olarak ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır (Ergüzeloğlu Kilim ve Kilim, 2014).

Raporun ikinci kısmında, temel politika, eylem alanları ve uygulanacak stratejiler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Mersin ili ve bölgesel gelişme politikaları başlığında dünyada yaşanan bölgesel bloklaşmalar göz önüne alınarak genel bir özetlenmeye gidilerek Mersin ilinin de içinde olduğu Doğu Akdeniz havzasının o dönemdeki durumu bu kısımda, irdelenmiştir. Bundan dolayı raporun ikinci kısmının birinci başlığındaki gelişme politikaları, esas olarak bloklaşma eğilimleri kapsamında takip edilebilecek stratejileri açıklamayı amaçlamaktadır. İkinci alt başlığın yer aldığı kısımda dünya ve Türkiye’de Mersin’in konumu irdelenerek, ilin tarım ve tarımsal sanayiler, turizm ve ticaret açısından bir potansiyelinin olduğu üzerinde durulmuştur. Bu başlık altındaki bölümde, mevcut değişkenler ve eğilimler göz önünde bulundurularak Mersin’in nüfusunun 2023 yılında 2.950.000 kadar olacağını gösterdiğinden söz edilmekte, ancak bu öngörünün nasıl yapıldığına raporun ilk kısmında da ikinci kısmında da değinilmemiştir.

İGP hazırlık sürecinde yapılan anketler, ayrıca rapordaki ikinci kısmında üzerinde özellikle durulan konulardan biridir. Bu aşamaların tamamında da sanayicilerin ve iş adamlarının plana yoğun bir ilgi ve katılımlarının olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmanın bütün aşamalarında yoğun katkılar sunan bu grup, projenin ısrarlı takipçileridir. Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulması gibi henüz o dönemde hükümetlerin gündeminde olmayan konulara sanayici anketlerinde yer verilmiştir. Mersinli sanayici ve iş adamları, bu önerilerinin ısrarlı takipçileri olarak sanayi ve ticaret odası bünyesinde Türkiye'nin ilk kalkınma ajansı olarak adlandırılabilir bir kurumun nüvesini oluşturmuşlardır. Buna karşın plana başını sendikaların oluşturduğu diğer demokratik kitle örgütlerinin aktif katılım sağlamadıkları, ilgi göstermedikleri de görülmüştür. Plan raporundan bu çerçevede anlaşılabilirdiği kadarıyla, 2. kısmın 3. bölümünden başlamak üzere, "Mersin İlinin Gelişim Sorunsalı" sözü edilen anketlerle elde edilen verilerden hareketle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla da ankete bağlı olarak, Mersin'in gelişmişlik düzeyi, genel ve yönetsel sorunlar gibi gelişimi etkileyen sorunlar, gelişim olanakları, gelişim önlemleri ve yönlerine dair birtakım ipuçları belirlenmeye çalışılmaktadır. Mersin İGP'de Mersin İli seçilmiş ve atanmış yöneticilerine uygulanan ankette Mersin'i az gelişmiş, gelişmiş, çok gelişmiş gibi seçeneklerle değerlendirmeye gitmeleri istenmiştir. Bunun sonucunda da anketi cevaplayan 1277 kişinin sadece ancak 17'sinin (%1,33) Mersin'le ilgili nitelendirmesinin "çok gelişmiş" olduğu, 361 kişinin (%28,27) ise Mersin İli için "gelişmiş" nitelendirmesini kullandığı, 432 kişinin (%35) de Mersin İlini "az gelişmiş" sınıfında gördüğünün belirlemiştir. Raporda, soruya yanıt vermeyen 436 kişinin bulunduğu ifade edilerek konu hakkında bu bireylerin kararsız olduklarının öngörülebileceği yargısına varılmıştır (Ergüzeloğlu Kilim ve Kilim, 2014).

Raporda bu türdeki yanıtlardan dolayı yapılan anketlerle amaçlanan sonuca ulaşamadığının ifade edildiği, DPT'nin 1996'da yaptığı bir çalışma verilerine göre Mersin'in bütün ilçelerinin gelişmişlik sıralamasında üstlerde yer aldığı belirlenerek, Mersin'in, ilde yaşamakta olan seçilmiş ve atanmış yöneticiler bakımından "az gelişmiş" olarak değerlendirilmiş olmasının, yaşanan sorunların varlığının nicelik ve niteliğini olduğu gibi daha ileri bir gelişim

standardı beklenti göstergesi olarak değerlendirilmesinin mümkün olabileceği belirtilmektedir.

Raporda yer alan ikinci kısmında, aynı şekilde katılımcı planlama yaklaşımının gereği olarak, öne çıkan sorunların neler olduğunun ve çözümlenmesi gereken ilk sorunların atanmış ve seçilmiş yöneticilerin yaklaşımlarıyla değerlendirilmesinin gerektiğine vurgu yapılarak, bu istikametteki anket sorunları değerlendirilmiştir. Raporda, ankete sorularına verilen cevapların değerlendirilmesinde, ankette yer alanlar birden çok seçeneği belirttiğinden dolayı toplam alınamamış, çalışma amacına uygun olarak genel eğilimlerin tespit edilmesi dikkate alınmıştır, denilmektedir. Raporda yer alan 2. kısmında, İGP çerçevesinde şekillendirilen ankette 629 kişiye: “Size göre Mersin İlinin en önemli sorunları hangileridir?” şeklinde soru sorulduğu ve katılımcıların verdikleri yanıtlara göre; ankette yer alanların %36 kadarının temel sorun olarak plansız yapılaşma/çarpık kentleşme ve yerleşmeyi tanımladıkları, ikinci sırada altyapı yetersizliğinin, beşinci sırada çevre kirliliğinin, altıncı sırada ulaşım yetersizliğinin, yedinci sırada eğitim ve sekizinci sırada sağlık sorunlarının olduğunun belirlendiği aktarılmaktadır. Anket sonuçları ile planlama için yapılmış SWOT çözümlemesiyle birleştirildiği rapor sonucunda, Mersin’in temel üç sorunu aşağıdaki gibi tespit edilmiştir ;

1. Plansız ve çarpık yapılaşma ve kentleşme,
2. Yetersiz ve sağlıksız altyapı,
3. Dış ve iç göç ile göç nedeniyle artan işsizlik.

Raporda, kırsal alanları sorunlarının belirlenmesi için köy muhtarlarına uygulanan anket sonucunda ortaya çıkan en önemli sorunun “gelir düşüklüğü” olduğuna değinilmektedir. Bundan başka da muhtarların, altyapı eksikliği, eğitim yetersizliği, işsizlik, su sorunu ulaşım sıkıntıları gibi kendilerince önemli gördükleri diğer sorunları sıraladıkları ifade edilmektedir.

Anket çalışması yapılarak “Mersin İlinin Gelişme Sorunsalı” tespit edildikten sonra, bu sorunların çözülmesine yönelik olarak da raporun ikinci

kısımında, dört tane gelişme senaryosu tespit edilmiştir. Bu gelişme senaryolarından birincisi (laissez faire); gelişimin sürecine müdahalede bulunmayarak kendi seyrine bırakılmasını ve yalnızca mevcut sorunları çözmek için çalışılmasını öngörmektedir. Sözü edilen senaryoda yer alan temel varsayım; “Mersin’in potansiyelinin zaten kullanılmış olduğu, çevreye zarar vermeden bu potansiyelden en verimli şekilde faydalanılabilmesi için geleceğe yönelik bazı önlemlere ihtiyaç duyulmakta olduğudur. İkinci senaryo, “Ticaret ve Sanayi Potansiyeli Ağırlıklı Gelişme Senaryosu” olarak adlandırılmış; bu bağlamda Mersin’in sanayi potansiyelinin geliştirilmek suretiyle bunun kentin ticari potansiyeliyle birleştirilmesinin yararlı olacağı öngörülmektedir. Tarım ön plana çıktığı üçüncü senaryoda, “ticaret, tarım ve turizm” sektörlerinin birbirleriyle belli bir uyum içinde geliştirilebileceği, Mersin İlinin potansiyelleri ve mevcut kaynakları bu doğrultuda kullanıldığı zaman Mersin’in doğal yapısına ve çevresine en uygun düşecek gelişmenin sağlanabileceği öngörülmüştür. “Bilim, Kültür, Sanat ve Sanayi Destekli Tarım-Ticaret Turizm” adı verilen dördüncü senaryoda Mersin kentinin uzmanlaşması gerektiği öngörülen sektörleri daha geniş bir platformda tanımlanmıştır. Son senaryo ise İGP çerçevesinde gerçekleştirilen SWOT analiz sonuçlarından faydalanılarak geliştirilmiştir; Mersin’in temel nitelikleri, ilgililerin ve halkın beklentileri dikkate alınarak, minimum beş odaklı bir gelişim yapısı öngörmektedir (Beyhan, 2009).

Mersin İGP’de, farklı kuruluşlardan 80 kişinin katılımıyla yapılan SWOT analizi sonucunda kentin gelişim hedefleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir;

1. Coğrafi konumunun ve doğal kaynakların değerlendirilmesi,
2. Eksiksiz bir altyapının gerçekleştirilmesi,
3. Planlı kentleşmenin örneği olabilecek bir anakent oluşturulması,
4. Tarım, ticaret ve turizmde gelişmişlik,
5. Toplumsal ve kültürel gelişmişlik.

İlin temel gelişme stratejileri belirlenirken de “Sanayi ve Bilim, Kültür, Sanat Destekli Tarım, Ticaret, Turizm Merkezi Mersin” adındaki Mersin İl Gelişme Senaryosu odağa konulmuş, bu senaryoyu gerçekleştirebilmek üzere sektörle, kurumsal ve mekânsal stratejiler tespit edilerek belirli bir eylem planı

çerçevesinde uygulamaya geçirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda, sektörle gelişme stratejileri ekonomik ve iktisadi gelişim stratejileri şeklinde iki farklı başlıkta incelenmiş, bilhassa iktisadi gelişim stratejileri kendi bünyesinde sanayi, tarım, ticaret, turizm ve genel olarak çeşitli başlıklarda incelenmiştir. Mekânsal gelişim stratejileri ise, kırsal ve kentsel gelişme, ulaşım, altyapı, iletişim, çevre ve su kaynakları başlıkları altında tespit edilmiş; ne var ki söz konusu stratejiler bir mekânsal belgede gösterilmemiştir. Bu noktada stratejilerin detaylarına girmenin mümkün olamamasıyla birlikte, sözü edilen stratejilerin tanımının yapılmasında mümkün olduğu kadar raporun ilk kısmında yer alan bilgi ve verilerin kullanıldığını söylemek mümkündür. Kurumsal gelişim stratejileri çerçevesinde, özellikle bütün kuruluşların devamlı planlı çalışma ve planlama anlayışına uygun olarak hareket etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Eylem planları tanımlandıktan sonra en iyi uygulama düzeninin belirlenmesi gerektiği üzerinde duran raporun son kısmında yeniden durulan söz konusu “sürekli planlama” bakış açısının, Mersin İGP’nin temel çıkarımı olduğunu söylemek mümkündür.

Mersin İGP’ye, gerçekleştirmek amacıyla buna yönelik eylemlerin, üç zaman diliminde planlanmaları ve bu dilimlerdeki planlarıyla uyum içinde olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda; 2003-2005 yılları arasındaki sürecin kısa, 2006-2012 yılları arasındaki sürecin orta, 2013-2023 yılları arasındaki sürecin ise uzun vadeli çalışmaları içermesi planlanmıştır. Mersin İl Gelişme Planı çerçevesinde öngörülen gelişme stratejilerinin uygulamaya konulabilmesi için gereken psikolojik, örgütsel ve yönetsel altyapının oluşturulması, kısa dönem olarak adlandırılan sürecin temel özelliğidir. Bir diğer ifadeyle bu dönemin tanımı; kalkınmak amacıyla gerekli hazırlıkların yapılma ve bir derlenip toparlanma aşaması olarak yapılmıştır. Orta vadeli dönem olan 2006-2012 sürecinin temel niteliği Mersin’in fiziksel, toplumsal ve ekonomik altyapısının 2012’de olması gerekli seviyede tamamlanarak yeni ihtiyaçların önceden karşılanabildiği yönetsel bir faaliyet performansına ulaşılmasıdır. Bu dönemde özellikle, dere ve nehir yataklarının temizlenmesi, istinat duvarı yapımlarının tamamlanması, sel tehlikesi olduğu yerlerde öncelikli olarak gölet ve barajlar yapılması ele alınması gerekli önemli konular olarak tespit edilmiştir.

Dengeli gelişme ve hızlı büyüme, her alanda Avrupa standartlarına ulaşma, uzun dönemin temel özelliğidir (Ergüzeloğlu Kilim ve Kilim, 2014).

Raporun ikinci kısmının son bölümleri, stratejik belge niteliğindedir; bu bölümde planın nasıl bir uygulama düzeninin olacağı tanımlanmıştır. Bu amaçla da planın uygulanması amacıyla irdelenen araç, önlem ve yaklaşımlar aşağıdaki başlıklar altında irdelenmiştir;

- Sürekli planlama,
- Katılımcılık ve kurumsallaşma,
- Finansman kaynakları,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,
- İdari ve yasal tedbirler.

Planın uygulanmasında takip edilecek genel yaklaşımların üzerinde durulduğu sürekli planlama kısmında, planlamanın süreklilik niteliğine sahip bir süreç olma özelliğine vurgu yapılarak, bu istikamette bir yöntemin geliştirilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Ancak, takip edilecek yöntemle dair, başlıkta kullanılan “sürekli planlama” ifadesi dışında başka bir açıklamaya gidilmemektedir. Sektör bazındaki sanayi, turizm, tarım, sağlık, eğitim ana planlarıyla birlikte, yer bazında da köy, belde ve ilçe gelişim planlarının tutarlı bir bütünlük meydana getirecek biçimde hazırlanması öngörülmektedir. Sözü edilen bu planlamaların da, milli kalkınma planlarının hedef ve ilkelerine uygunluk göstermesi gerektiğine yeniden vurgu yapılmıştır. İGP'nin hedeflerine varmasının, birçok kuruluşların etkin bir eşgüdüm içinde olmasına bağlı olduğuna değinilmek suretiyle; (1) en başta planın benimsenerek tanıtılması”, (2) öncelikle kent düzeyindeki uygulama odaklı düzenlemeler üzerinde durularak gerçekleştirilmesi, (3) tespit edilen öncelikli projelerin en başta gerçekleştirilerek toplumsal ve yönetsel özgüven duygusunu güçlendirilme ve geliştirilmeye yönelik çalışmalarının yapılması öngörülmektedir (Beyhan, 2009).

“Katılımcılık ve kurumsallaşma” uygulama düzeninin ikinci başlığıdır; bu konuda; bütün hizmetlerin, o hizmetleri gerçekleştirecek niteliklere sahip örgütler ile o örgütlerin belli bir disiplinde çalışması suretiyle başarılı

olabileceğine vurgu yaparak İGP çalışmalarının başarılı olunmasının da, bu gereğin ifa edilmesine, ilgili örgütlerin oluşturulmasına, mevcut örgütlerin geliştirilmesine ve belirli kuralları olan çalışma düzenlerinin oluşturulmasına bağlı olduğu üzerinde durulmaktadır. Kurumsallaşma ve katılımçılık hakkında nasıl bir uygulama düzenin olacağı ise aşağıdaki başlıklar altında irdelenmiştir;

1. İlçe ve il kalkınma kurulları önerisi,
2. İl koordinasyon ve planlama müdürlüğü,
3. Mersin kalkınma bankası önerisi,
4. Mersin kalkınma ajansı önerisi,
5. Mersin yerel yönetimler birliği
6. Mesleki eğitim merkezi ve yönetimi geliştirme önerisi.

Nihayet, uygulama düzeni içinde (1) yine kalkınma bankası ve ajansı önerilerine göndermede bulunarak finansman kaynakları ile (2) sanayi odaklarına göndermede bulunarak da insan kaynaklarının geliştirilmesinin önemleri üzerinde ayrı ayrı durulmuş ve planın uygulamaya konulabilmesi için geleceğe dönük (3) ne türde idari ve yasal tedbirlerin alınması gerektiğinin tanımı yapılmıştır.

3.7.7. Çukurova Bölge Planı (2010-2013) Ve Çukurova Bölge Planı Taslağı (2014-2023):

5449 sayılı kanunla 2006'da kurulan kalkınma ajansları uygulamalarının ilk örneklerinden biri de Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) olmuştur. Bu ajanslar, yerel kalkınma stratejileri tespit etme görevleri üstlenen sosyo-ekonomik bölgesel planları da hazırlamaktadır. Mersin ve Adana illerini de içine alan TR62 Düzey 2 bölgesinde faaliyette bulunan ÇKA da 2010'dan itibaren bölgeyle ilgili planlar hazırlamaktadır. Bu ajansın hazırladığı ilk plan, mevcut durum analizi ağırlıklı bir görünümde dir. Rekabet gücü, çevre, yaşam kalitesi, toplumsal uyum gibi soyut tematik kavramlarla şekillenmiştir. ÇKA planları hazırlığı basamağında bilgi-veri toplama konusunda sıkıntılar yaşandığı ifade edilmektedir. Diğer kamu kurumlarının gözünde ajanslar, planlama birimleri olarak tanınma konusunda sorunlar yaşamıştır (Koç, 2010: 285).

Planın sermaye sahiplerine proje ve yatırım konularını gösteren bir tür kataloğa haline gelmiş olması, ÇKA'nın hazırladığı ikinci plan taslağında daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Temel amaç, bölgede değişim değeri yaratabilecek, meta mübadelesinin konusu olabilecek her şeyin ortaya dökülmesi olmuştur. daha önce yapılmış planlarda yerel kaynaklara dayalı kalkınma amacı taşıyan gelişme hedefi bırakılmış, bunun yerini coğrafi konuma dayalı lojistik, enerji koridoru olmak ve ulaştırma sağlamak gibi hedefler ağır basmıştır. Bütün bunlar yapılırken aynı sektörün kendi iç tutarlılığı da gözden uzak tutulmuştur. Örnek olarak bölge; bir taraftan hidro elektrik, termik ve nükleer santrallerin merkezi haline gelirken, bir taraftan da doğal gaz ve petrol boru hatlarıyla öne çıkmaktadır. Böylesine kirliliği ve yoğun enerji yatırımlarının tamamının aynı anda bir arada sürdürüleceği kabul edildiği gibi, turizm ve tarım sektörlerinden bahsedilirken iklime, sahil bandının elverişliliğine, toprak yapısına vurgu yapılmaktadır (2014-2023 Çukurova Bölge Planı, 2013).

Söz konusu planda turizm hakkında şu ifadeler yer verilmiştir:

“Çukurova Bölgesinin turizm çeşitliliği yüksek olmasına rağmen, çok az türde Türkiye genelinde öne çıkabilmektedir. Adana’da kent turizmi yoğunlaşırken, Mersin’de kent, kıyı ve inanç turizmi yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Çukurova Bölgesi Doğu Akdeniz ve Güneydoğu inanç ve gastronomi turizmi aksında yer almaktadır. ... TR62 Bölgesinin çeşitli doğal kaynakları ve kültürel değerleri farklı turizm türleri için potansiyel oluştursa da Bölge turizmden yeterince pay alamamaktadır. Sağlık turizmi, kongre ve fuar turizmi, kıyı ve kurvaziyer turizmi, gençlik ve spor turizmi, kültür ve inanç turizmi, gastronomi turizmi, eko turizm Bölge’de geliştirilebilecek alanlar arasındadır. Adana’da iş, sağlık, fuar, etkinlik, kültür gibi alt dallardan oluşan şehir turizmi yoğunlaşmaktadır. Mersin ise turizmde en büyük payı deniz turizmi ve inanç turizminden (özellikle Tarsus) almaktadır

1980’li yıllardan önce olduğu gibi ÇKA planlarında da bölgede ön plana çıkan il, Adana olmuştur. Bunda plan hazırlık çalışmalarında Adana ili aktörlerinin daha aktif yer almasının etkisi olabilmektedir. Plan, yerel sermayenin önceliklerini dikkate almış olsa da, yerel sermayenin öncelikleriyle çelişen nükleer santral gibi ölçeği büyük projeleri de kolayca sahiplenmişlerdir. Çatışan çıkarlar arasında öncelik gözetmek tercihi veya çıkarlar arasında bir

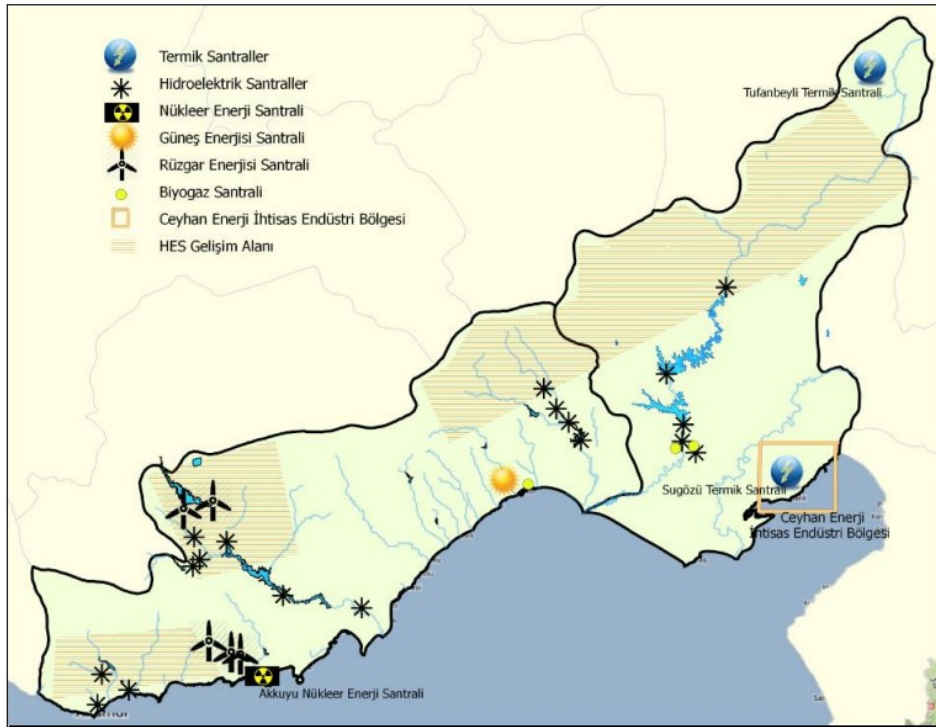
tarafı tutmak, piyasanın görünmeyen eline bırakılmıştır (2014-2023 Çukurova Bölge Planı, 2013).

3.7.8. Sektörel Master Ve Rıs-Mersin Planlar

Toplumsal ve ekonomik planlama çerçevesinde ele alınabilecek son çalışma, Türkiye’de yapılan ilk inovasyon stratejisi olan Regional Innovation Strategy (RIS-Bölgesel İnovasyon Sistemleri)-Mersin Projesi’dir. Avrupa Komisyonu 6. Çerçeve Programı’na uygun olarak yürütölmekte olan bu projeye birlikte, Mersin Avrupa Yenilikçi Projeler Ağı’nın (IRE) üyelerinden birisi olmuştur. ODTÜ Teknopark koordinatörlüğü ve Mersin Valiliğı liderliğinde, Mersin Üniversitesi, Yunanistan Epirus Bölgesi İnovasyon Merkezi, Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odası’nın katılımlarıyla yürütölen projeye 2016 yılına kadar Mersin’in lojistik, turizm ve tarım alanlarına özgü master planlarının yapılması kararları verilmiştir (Ergüzeloğlu Kilim ve Kilim, 2014).

3.7.9. Mersin’de Fiziksel/Mekânsal Planlama

Çevre düzeni planları, fiziksel/mekânsal planlamalarda üst ölçektir. Aynı zamanda bu planlar, yatırımcısı hazır toplumsal ve ekonomik plan kararlarının yer yüzeyindeki bir tür gösterimidir. 16 Eylül 2013 tarihinde Adana-Mersin-Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca onaylanmıştır. Daha önce hazırlanmış olan Mersin-Karaman Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planının Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğı’nin (TMMOB) açtığı dava sonucunda iptal edilmesinden dolayı Adana-Mersin planı hazırlanmıştır. TMMOB’nin açtığı davada planlama ilkeleri ve mevzuata aykırılık iddiasıyla birlikte planda Akkuyu Nükleer Güç Santrali’nin de olması itiraz konusu olmuştur.

Şekil 15: TR62 Bölgesi Enerji Santralleri Haritası (Adana-Mersin- Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, 2013)

30 Mart 2014'te yapılan yerel seçimlerden önce Adana-Mersin planının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanarak onaylanması da Mersin kamuoyunda bir tepkiye yol açmıştır. 6360 sayılı yasayla 2014'ten itibaren büyükşehir belediyesi sınırları ile il sınırları ortaklaştırılmış 30 kentte uygulama ve nazım imar planı ile il çevre düzeni planlarını yapma yetkileri büyükşehir belediyelerinin uhdesine verilmiştir. Plan çalışmalarının 30 Mart 2014'ten sonra yapılması halinde Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne geçecek yetkinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca gasp edildiği ileri sürülmüştür.

Mersin Nükleer Karşıtı Platform adındaki bir grup tarafından aynı dönemde yürütülen bir kampanyayla Büyükşehir Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi'nin de içinde olduğu belediye meclislerinde Mersin'de nükleer santral inşa edilmesine karşı çıkmaya yönelik ilke kararlarına varılmıştır.

Adana-Mersin planı hazırlık aşamasındayken Valilik tarafından yapılan çalışmalara katılımların sınırlı tutulması da Mersin'de bulunan demokratik kitle örgütleri ve genel kamuoyu tarafından eleştirilmiştir. Akkuyu Nükleer Güç Santraline dair Çevresel Etki Değerlendirmesinin (ÇED) yapıldığı süreçte halkın

görüşlerinin göz önünde bulundurulmadığını ileri süren demokratik kitle örgütleri, nükleer santralin Çevre Düzeni Planından çıkarılmasına ilişkin kampanyalar da yapmış, askı sürecinde plana itirazlarını ifade etmişlerdir. Yerel sermaye gruplarının da içinde olduğu büyük kitlelerin karşı olduğunu ortaya koyduğu halde Bakanlık kanalıyla nükleer santral, çevre düzeni planına dahil edilmiştir.

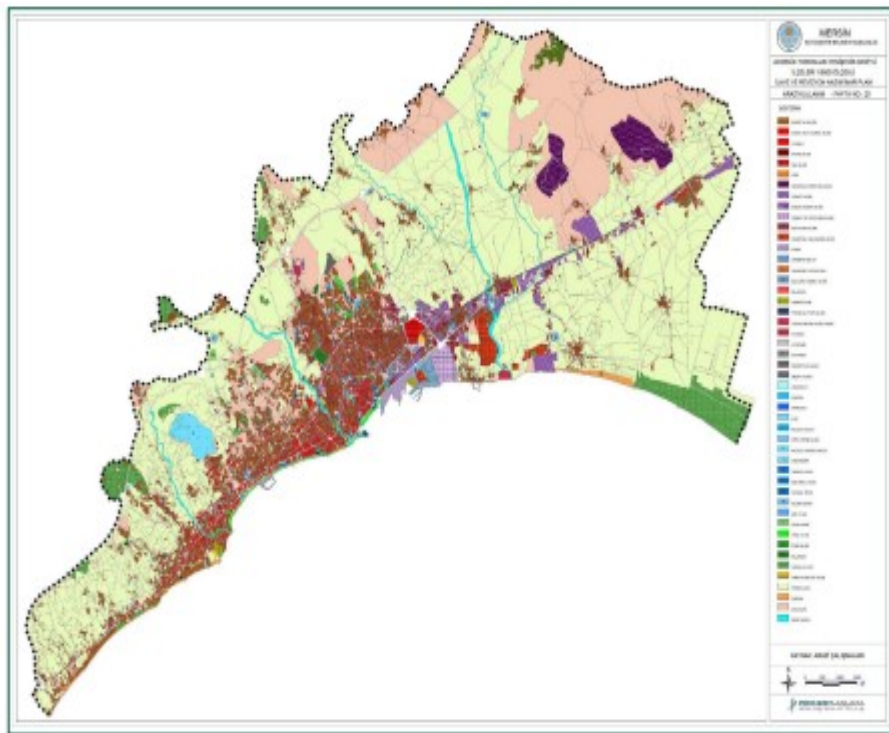
Fiziki/Mekânsal planlara merkezin müdahaleleri, TOKİ ve benzeri merkezi yönetim kurumları tarafından da sık sık yapılabilmektedir. Adında bulunan “çevre” ve “düzen” vurgularından dolayı çevre düzeni planı, doğanın yok edilmeden kendisini tekrar üretmesi beklentisi yaratmış olsa da, bu işlevini yapabilecek bir araç olmadığı anlaşılmaktadır.

3.7.10. Mersin Büyükşehir Belediyesi Akdeniz-Toroslar-Yenişehir-Mezitli İlçeleri 1/5000 Ölçekli İlave Ve Revizyon Nazım İmar Planı

“Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli İlçeleri 1/5000 ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı” çalışmalarının amacı; üst ölçekten kaynaklı vizyon ve hedeflere uygun olarak alt ölçek plan kararlarına yön vermenin yanı sıra yerel ölçek kaynaklı dinamiklerin üst ölçekli kabuller sayesinde eşgüdümünü kolaylaştırmaktır. Bu amaçla, daha önceler farklı dönemlerde onay almış, birbirleriyle uyum göstermeyen farklı planlama kararları ile anlayışlarını kapsayan planlarla gelişmiş, bütünsel planlama yaklaşımından uzak, Mersin ilinin merkezde bulunan dört ilçesinin, bütüncül bir çerçevede yaklaşan bir planla yeniden kurgulanması da amaçlar içindedir. Birbiriyle iç içe geçmiş, birbirinden bağımsız düşünülemeyen bu dört ilçenin aynı vizyon ve planlama kararları altında birleştirilerek, çalışma alanları, yerleşme alanları, sosyal ve kültürel hedefler ve ulaşım ilişkileri bağlamında, ortak bir dil ve bütüncül bir yaklaşımla yeniden planlanması bu çalışmanın temel hedefidir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2018).

Bu çerçevede, “Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli İlçeleri 1/5000 ölçekli Revizyon ve İlave Nazım İmar Planı” adlı çalışmanın alt hedefleri aşağıda verilmiştir:

- Sosyal donatı alanları, konut alanları ve çalışma alanlarıyla belli dengelere sahip i bir mekân kurgulamak,
- Kentin tarihi değerler, sit alanları gibi kültürel birikimlerini ve orman alanları, tarım alanları, tabiat parkları, dereler gibi doğal değerlerini muhafaza etmek,
- Yoğunluk dağılımını dengeli ve adil bir çizgiye getirmek,
- Kentin yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla yeşil alan ve donatı standartlarını arttırmak,
- Ulaşım kurgu ve kademelenme sürecini sağlamak,
- Muhtemel afetlere karşı stratejik ve mekânsal kararlar almaktır.
- Sektörel gelişmelere destek olarak bunları yönlendirmek.

Şekil 16: Planlama Alanı Arazi Kullanım Analiz

Şekil 8’de de görüldüğü üzere, planlama alanının sınırlarında yürürlükte olan üst ölçekli plan 18.08.2017’de Mersin Büyükşehir Belediye Meclisi’nin 825 sayılı kararıyla onaylanan 1/100.000 ölçekli Mersin İl Çevre Düzeni Planı’dır. Söz konusu plan kararları çerçevesinde planlama alanı, ayrı üç alt planlama bölgesine ayrılmış olan Mersin ilinin Doğu Planlama Alt Bölgesi içinde bulunmaktadır. Doğu Mersin Planlama Alt Bölgesini oluşturan ilçeler; Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir, Çamlıyayla ve Tarsus ilçeleridir. Söz konusu bölge nüfus büyüklüğü, yapı yoğunluğu, kentsel işlev alanları bakımından, bilhassa da sanayi, üretim ve hizmet sektörleri bakımından ilin lokomotif konumundadır.

Serbest Bölge, Mersin Limanı, lojistik alanlar, uluslararası ve şehirlerarası ulaşım bağlantı noktaları, merkezi iş sahaları, üniversiteler ve ticari bölgelerle birlikte farklı niteliklere sahip kültür, eğitim kurumları çoğunlukla bu alt bölgede bulunmaktadır.

- Dört ilçeden Akdeniz ilçesi, en yoğun çalışma alanlarına sahip ilçe olarak kurgulanmıştır. Mevcut sanayi alanları, liman ve serbest bölge gibi önemli işlevleriyle birlikte ilçenin büyük bir lojistik bölge olarak geliştirilmesi öngörülmektedir. İşyerleri-konutlar ilişkileri bağlamında öteki ilçelerle ulaşım bağlantılarının zenginleştirilmesi yönünde de çalışmalar bulunmaktadır. İle genel olarak hitap edecek Merkezi İş Alanları ile kentsel servis alanları da bu ilçede kurgulanmıştır.

- Toroslar İlçesi Akdeniz ilçesine yönelik çalışmalarının devamı niteliğine sahip kentsel ve ticari servis alanları kullanımlarına sahip olsa da ilçe geneli için öne çıkan işlevi kentsel yerleşim alanı olmasıdır. Toroslar ilçesinin kuzeyinde yapılarak ve faaliyete geçen Şehir Hastanesi’nin bölgenin kentsel gelişmesini destekleyecek bir etkisi olacağı beklenmektedir.

- Ağırlıklı olarak kentsel yerleşim ve ticaret alanları olarak planlanana Yenişehir İlçesi, hizmetler sektörünün ağırlıkta olduğu ilçedir. Mersin Üniversitesi’nin büyük kampüslerinde Çiftlikköy Kampüsü ile bilgi teknolojilerinin gelişmesinin öncüsü ve üniversite-sanayi işbirliğinin lokomotif teknopark alanı bu ilçenin sınırları içindedir.

- Konut ve ticaret alanları olarak planlanan Mezitli İlçesinin kıyı alanları, aynı zamanda Tercihli Kullanım Alanı olarak tasarlanmıştır. Tercihli Kullanım Alanları kapsamında turizm faaliyetlerine yönelik konutlar ve bunların tamamlayıcısı niteliğindeki toplumsal, kültürel ve ticari faaliyetleri de kapsamaktadır. Planla ilgili kararlarda Tece-Otoban bağlantı yolunun doğu yönünde önerilmiş bir Kentsel Servis Alanı ile zirai üretim ve ürün işleme işlemlerinin birlikte yapılmasına imkan sağlayan bir Organize Tarım Bölgesi planlanmaktadır.

Planlama alanı içinde özel yasalara tabi alanlar; sit alanları (Pompeipolis Antik Kenti 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Yumuktepe Höyüğü 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Tırmıl Höyüğü 1. Ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Askeri Kışla 2. Derece Doğal ve Tarihi Sit Alanı); tabiat parkları (Kuyuluk Tabiat Parkı, Gümüškum/Yüzüncü Yıl Tabiat Parkı ve deniz kaplumbağalarını koruma alanları olmak üzere farklı üç statü kapsamında sınıflandırılabilir. Planlama alanı içinde özel yasalara tabi alanlar; sit alanları (Pompeipolis Antik Kenti 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Yumuktepe Höyüğü 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Tırmıl Höyüğü 1. Ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı, Askeri Kışla 2. Derece Doğal ve Tarihi Sit Alanı); tabiat parkları (Kuyuluk Tabiat Parkı, Gümüškum/Yüzüncü Yıl Tabiat Parkı ve deniz kaplumbağalarını koruma alanları olmak üzere farklı üç statü kapsamında sınıflandırılabilir.

Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir ilçeleri sınırlarını içine alan planlama alanı, ilin doğu yönünde konumlanmaktadır. 16.524 hektarlık çalışma alanı içinde 99 mahalle yer almaktadır. Planlama alanının doğu yönünde Tarsus, batı yönünde ise Erdemli ilçeleri yer almakta ve alanın güney yönünde ise Akdeniz kıyıları bulunmaktadır. Mersin ilinin önemli bir kent merkez niteliğindeki söz konusu dört ilçenin oluşturduğu alanda TÜİK'in 2020 yılı verilerine göre toplam 1.100.920 kişi yaşamaktadır.

0-545 arasındaki yükselti kuşağında yer alan planlama alanının %80'lik kısmı 0-100 metre arasındaki "kıyı düzlüğü" adı verilen alanda yer almaktadır. Alan içinde yaylalar ve dağlık bölgeye geçiş alanları çok fazla bulunmamaktadır. Alanın geneli düz arazi niteliğindedir ve bunun yanında kıyıda kuzey yönüne gidildikçe eğimli alanlara tesadüf edilse de bu alanların alan toplamı içinde yüzdesi oldukça düşüktür. Yerleşim alanı bakımından riskli alan olarak görülen %20'den fazla eğime sahip alanlar planlama alanlarının %2.9 kadarını meydana getirmektedir. Topografik yapı konusundaki bütün verilere göre planlama alanında topografik bakımdan büyük bir eğim olmadığı belirlenmiştir.

Planlama alanında yer alan genel arazi kullanımıyla ilgili kararlar incelendiği zaman kent makroformunun tarım alanları ile çevrili olduğu görülmektedir. orman alanları en önemli doğal eşik konumundadır ve kentin kuzeyinde yoğun biçimde yer almakta; 660 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Bundan başka alan sınırlarında bulunan Kuyuluk ve Yüzüncü Yıl Tabiat Parkları adındaki iki tabiat parkı, sadece planlamanın öngörüsü bakımından değil; Mersin'in geneli adına korunmasında yarar olan önemli değerlerdir. Mezitli ilçesinin sınırlarında yer alan Davultepe Kumsalındaki "Deniz Kaplumbağaları Üreme ve Koruma Alanı" Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern Konvansiyonu) kapsamında uluslararası yasalar ile koruma altına alınmıştır. Söz konusu sözleşmelere bağlı olarak çevresindeki yapılaşmaya kısıtlama getiren etkileri söz konusudur.

Dereler, yerleşim alanları için risk teşkil eden önemli faktörlerden biridir. Alanda ıslah edilmemiş veya geçmişteki uygulamalarla üzeri tamamen kapatılmış dereler de yer almaktadır. Taşkına yol açan ihtimalleri yüksek söz konusu derelerin, plan kararları çerçevesinde gereken tedbirlerin alınmasıyla afet risklerinin minimuma indirilmelidir.

Planlamayı yönlendiren ve planlama üzerinde etkili olan bir başka etken ise otoyol, anayollar, sit alanları, demiryolları ve enerji iletim hatlarının oluşturduğu fiziksel eşiklerdir. Planlama alanının kuzey yönünde bulunan Mersin-Adana E-982 otoyolu, D-400 karayolu ile D-400 ile otoyolu birbirlerine bağlayan 151. Cadde plan alanı içindeki önemli karayolu güzergahlarıdır. Söz konusu fiziksel eşiklerden özellikle E-982 otoyolu, kuzeye doğru gelişmenin sınırlayıcısı konumundadır. Adana istikametinden devam ederek Mersin Limanı'na ulaşan demiryolu güzergahı da planlama çalışmalarına yön verecek ve raylı sistemlerle ilgili yönelik plan kararları üzerinde etkili olan bir unsurdur.

Alanda yer alan enerji ve doğal gaz iletim hatları da kamu kurum ve kuruluş görüşleri doğrultusunda planlama kararlarına yansıtılacak akslardır. Planlama kararlarını yönlendirecek bir diğer faktör de sit alanlarıdır.

Planlama alanında 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Pompeipolis Antik Kenti, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Yumuktepe Höyüğü, 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Tırmıl Höyüğü Mersin Kentsel Sit Alanı, ile 2. Derece Tarihi ve Doğal Sit Alanı olan Askeri Kışla önemli sit alanları içinde yer almaktadır. Bunlardan başka bölgede ölçekleri daha küçük arkeolojik sit alanları da yer almaktadır. Sözü edilen sit alanlarında Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından alınan kararlar dikkate alınarak uygulamalar yapılacaktır.

Planlama alanındaki demografik yapı verileri değerlendirildiğinde alanda yaşayan 866.223 kişinin Mersin ili genelinde yaşayanların %48'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu nüfusun %49,6'sının cinsiyeti erkek, %50,4'ünün ise kadındır. Çalışma çağındaki nüfus oranı %67,51, çalışmayan nüfus oranı %32,49 ve bağımlı nüfus oranı ise %45,77'dir. Planlama alanındaki nüfus yoğunlukları incelendiğinde brüt nüfus yoğunluğu (nüfusun planlama alanına oranı) 21,51 ki/ha iken net nüfus yoğunluğu (nüfusun konut alanlarına oranı) ise 239 ki/ha'dır.

Ekonomik yapı verilerine göre planlama alanındaki tarım alanları birinci öncelikli olarak meyve, içecek ve baharat bitkileri yetiştirmek, ikinci öncelikli olarak ise sebze bahçeleri amacıyla kullanılmaktadır ve alanda narenciye üretimi öne çıkmaktadır.

Mersin'in mevcut kent merkezinde devam eden yoğunluğun artmasına yol açacak yapılaşma baskısına engel olmayı, yeni Kent Merkezi planlamasıyla gelecekteki konut ve ofis kullanımı arasında bir denge oluşturmayı; diğer parsellerin daha iyi ve verimli kullanılmasını; kentsel ticari kullanımının ve kamu parklarıyla birlikte toplumsal donatı alanları kurulmasını; sokakların bisiklet kullanıcıları ve yayalar için en iyi duruma getirilmesini ve kent merkezinin genel estetiğinin güzelleştirilmesini amaçlamaktadır. gelecekteki konut ve ofis kullanımında bir denge kurmak; diğer parsellerde daha iyi ve verimli kullanılmasını özendirmek; kent merkezinde stratejik konumda olan kentsel ticari aktivite alanlarına odaklanmak; gelişime açılması planlanan parsellerin

kurulacak ana yaya aksıyla sahile ve denize düzenli erişimine imkan sağlayacak arazi kullanımı önerilmektedir.

- Kent merkezinin tamamını karma ve tekil kullanım bölgelerine ayırmak,
- Planlama alanı silüetinde ve çevresinde yer alan birincil gelişmemiş alanlara öncelik vermek ve kurumsal ofis/ticaret konut yoğunluğunu daha da yükseltebilmek amacıyla ulaşım imkanlarını sağlamak,
- Kent merkezinde kentsel ticari aktivitelere odaklanmak,
- Kent merkezinde market, restoranlarla hizmet odaklı diğer ticari alan lokasyonlarına yönelik girişimler sağlamak,
- Planlanacak aks ve tali koridorlarda yeni ticari imkanlara odaklanmak,
- Demiryolu ve güneyde bulunan caddeye dönük parselleri, daha yüksek karma kullanım ve yüksek değer alanları için yönlendirmek,
- Gelişime açılan parsellerde blok boylarının sınırlana getirilmesi ve planlanan sokaklara, yayaların ve araçların ortak kullanımları için özel çözümler getirilmesi.

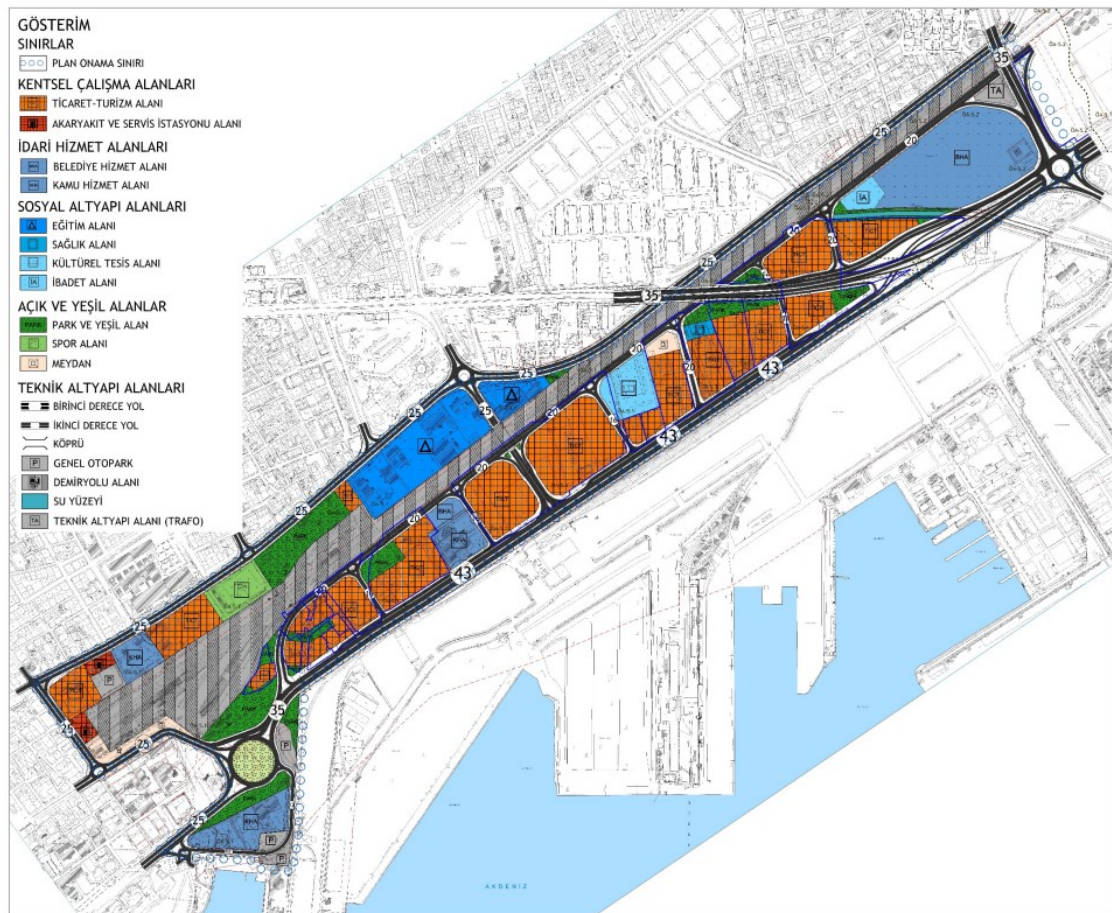

Şekil 18: Mersin kentinden görseller.

3.7.10.1. Mersin Kent Merkezi 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu

1. Kısım Alan Kullanımı Örneği

1/5.000 ölçekli Mersin Özel Proje Alanı kapsamında hazırlanmış olan Nazım İmar Planı Revizyonu 1. Kısımında alan dağılımı, idari hizmet alanları, kentsel çalışma alanları, kentsel sosyal donatı alanları, teknik altyapı alanları ile yeşil ve açık alanlar olarak beş bölümde değerlendirilmiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Şekil 19: 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Alan Kullanımı (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

1. Kentsel Çalışma Alanları

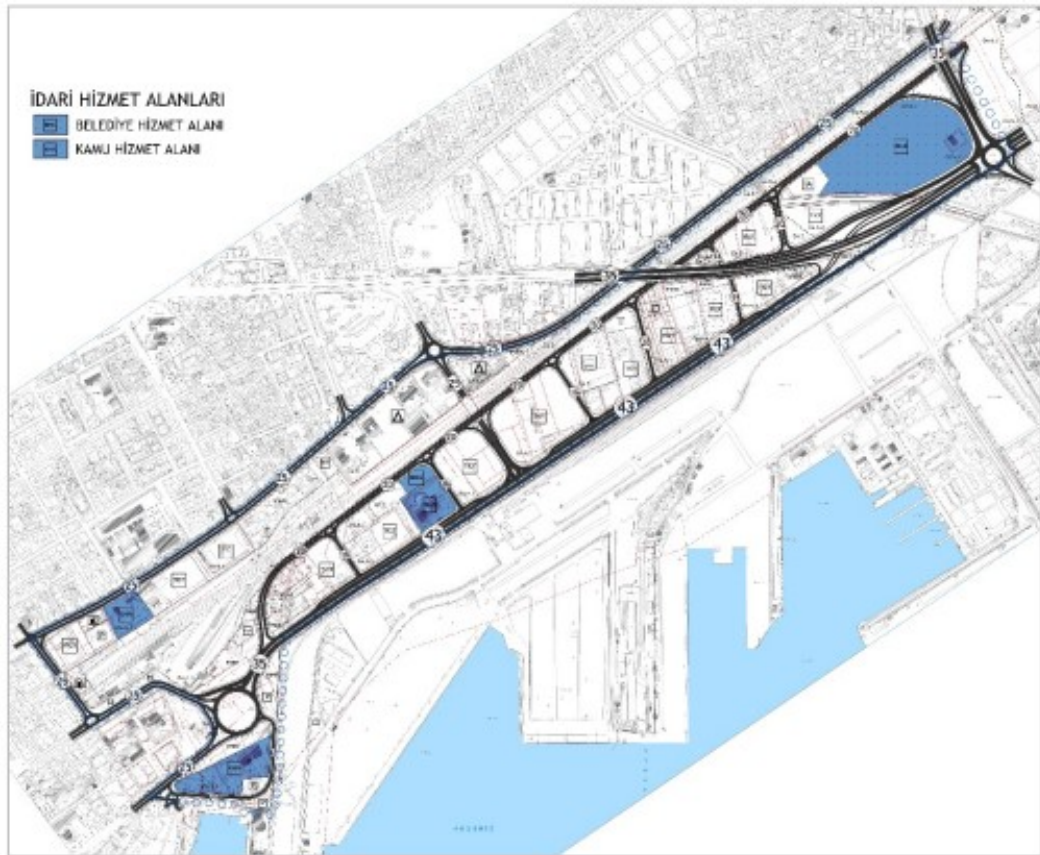
Planlamaya alınan alanının %21.7'lik kısmı, kentsel çalışma alanlarından oluşmaktadır; turizm, ticaret ve akaryakıt istasyonu alanlarını kapsamaktadır. Planlama alanının %21.7'lik kısmını meydana getiren ticaret ve turizm alanları liman ile demiryolu arasındaki bölgede kalmaktadır. Bu bölgede, merkez niteliğini öne çıkarmak amacıyla konut işlevi önerilmemiştir. Planlama alanı içinde yer alan ve ana ulaşım akslarında bulunan, büyüklük toplam 10.50 hektar olan mevcuttaki akaryakıt istasyonları muhafaza edilmiştir.

Şekil 20: Çalışma Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

2. İdari Hizmet Alanları

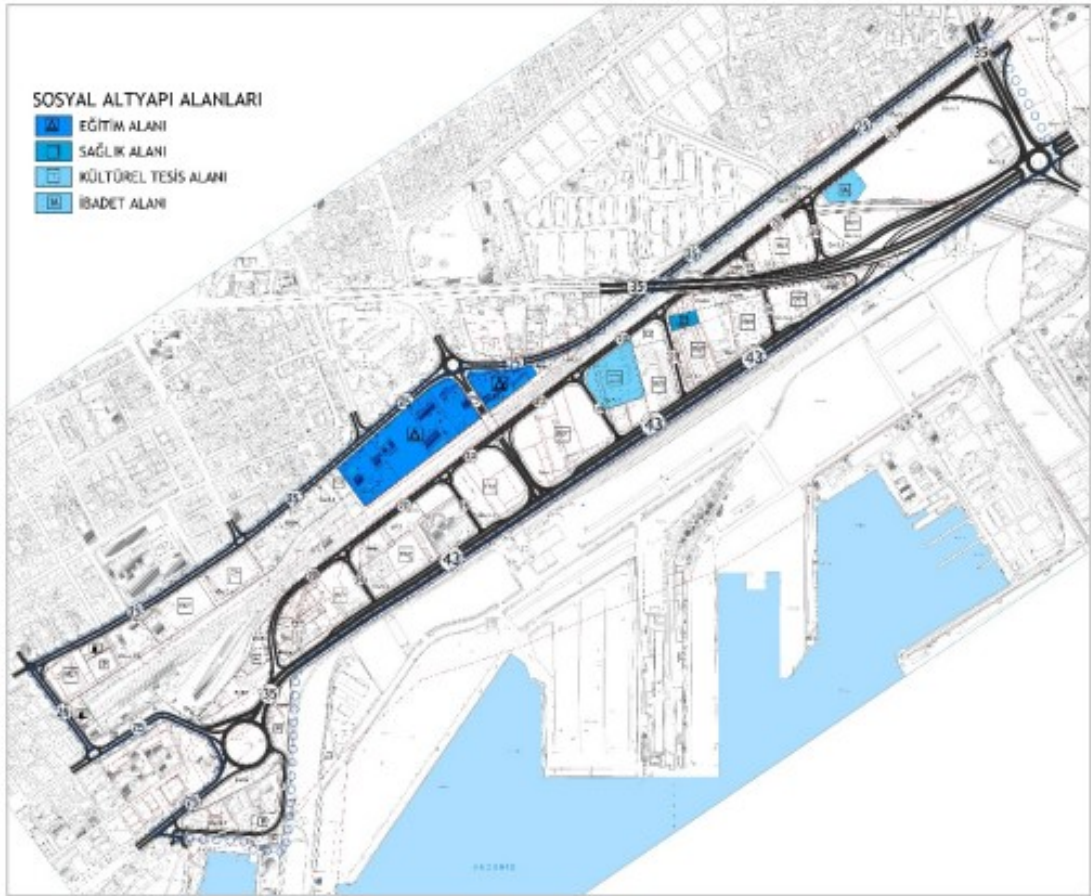
Planlama alanı içinde 2 tane belediye hizmet alanının, 3 tane kentsel hizmet alanının düzenlenmesi yapılmıştır. Bu alanlar, kamu idari ve hizmet birimlerinin yer aldığı alanlardır. Planlama alanın bulunan belediye hizmet alanının projesi Mersin Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası şeklinde yapılmıştır. Belediye hizmet binası ve ek hizmetleriyle bölgenin ticari ve turizm alanı olmasının yanında idari bir merkeze dönüşeceği anlaşılmaktadır.

Şekil 21: İdari Hizmet Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

3. Kentsel Sosyal Donatı Alanları

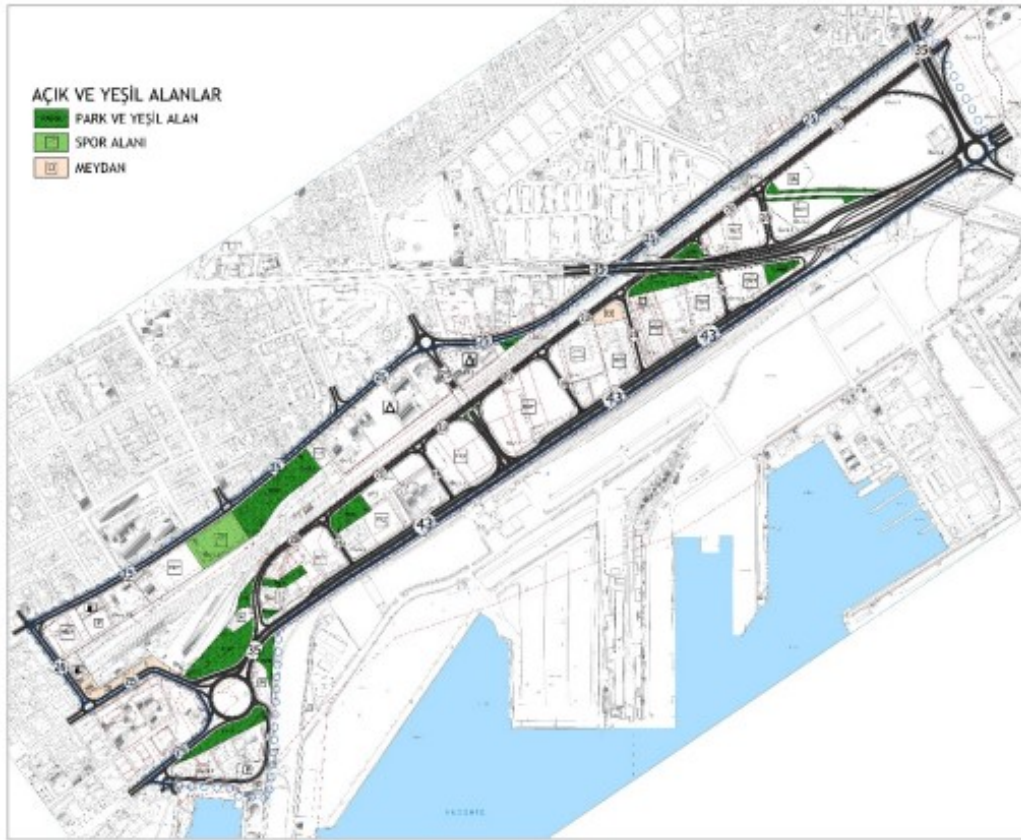
Planlama alanında tanımlanmış olan eğitim, kültür, ibadethane ve sağlık tesisi alanları, kentsel sosyal donatı alanlarıdır. Planlama alanının odak noktasında eğitim tesisleriyle kültürel ve sosyal etkinlik alanları kurulmuştur. Kentsel donatı alanlarının konumlandırılması, erişim mesafeleri dikkate alınarak yapılmıştır.

Şekil 22: Kentsel Sosyal Donatı Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

4. Açık ve Yeşil Alanlar

Planlama alanı kapsamında tanımlaması yapılan açık ve yeşil alanlar; spor ve park alanları, meydan gibi kullanma alanlarıdır. Plan çerçevesinde düzenlemeye gidilen meydanlar ve park alanları alt ölçekli planlar kapsamında ana yaya akslarıyla bütünleştirilmek suretiyle etkin kullanımının ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Planlama alanının kuzey doğusundaki spor alanı mevcutta da açık futbol sahasıdır.

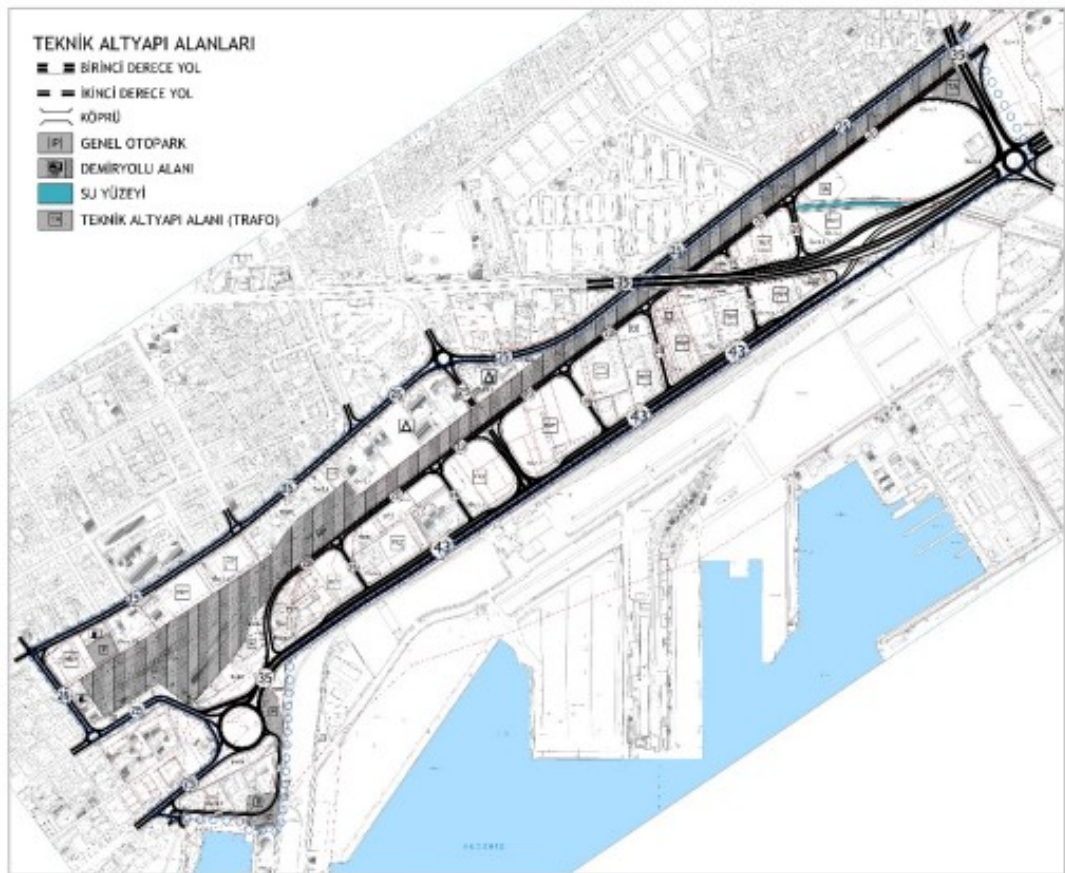
Şekil 23: Açık ve Yeşil Alanlar (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Şekil 24: Mersin kentinden görseller.

5. Teknik Altyapı Alanları

Planlama alanı, Mersin’le ve çevresiyle bağ kurmasını sağlayacak liman ve demiryolu gibi önemli ulaşım bağlantılarını içermektedir. Bu açıdan planlama alanında bulunan kullanımların söz konusu uluslararası ve ulusal bağlantıların getirdiği imkanlardan yararlanmalarını sağlamasının yanında yine aynı bağlantıların yol açtığı olumsuz etkilerin minimum düzeylere indirildiği bir ulaşım düzenlenmesi yapılmak suretiyle kara yolu ve yaya dolaşımı bakımından kesintisiz erişime imkan sağlayacak düzenlemelere gidilmiştir.

Şekil 25: Teknik Altyapı Alanları (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Şekil 26: Mersin kentinden görseller.

3.7.11. 2020-2024 Mersin Stratejik Plan

2022-2024 Mersin stratejik planı, kapsayıcı hizmet sunumu ve kaynakların etkin kullanımı amacıyla yapılmakta olup, hazırlık ve uygulama sürecinde tüm paydaşların katılımının sağlanmasını hedefleyen, izleme ve değerlendirmeleri Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığınca yapılan bir plandır. Planın beş temel amacı Tablo 5'de özetlenmiştir.

Tablo 6: 2020-2024 Mersin Stratejik Plan'nın amaçları (MBB, 2022)

Alan	Amaç
Kurumsal Yönetişim	İhtiyaç analizine dayanarak kurumsal gelişim çalışmalarının yürütülmesi, kurumsal performansın yükseltilmesi, belediyenin daha kapsayıcı, etkin ve sürdürülebilir hizmet sunumunun sağlanması
Çevre ve Sağlık Hizmetleri Yönetimi	Kentte sağlık ve kaliteli yaşam hizmetleri, sürdürülebilir çevre ve ekolojik korumayı destekleyen hizmet sunumunun sağlanması
Kültür ve Sosyal Destek Hizmetleri Yönetimi	Belediyenin çeşitlenen kültür hizmetleriyle somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması, teşvik edilmesi ve gelecek nesillere bozulmadan aktarılması Belediyenin sosyal destek hizmetleri ile sosyal içermenin, sosyal uyumun ve toplumsal birlikteliğin kapsayıcı bir anlayışla desteklenmesi
Sürdürülebilir Kent ve Toplum Düzeni Hizmetleri Yönetimi	Kentin altyapı ve üst yapı hizmetleriyle toplumsal refahın, içermenin ve markalaşmanın ivme kazanması

2020-2024 Mersin Stratejik Planı, sosyal ve ekonomik kalkınma, sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve verimlilik çerçevesinde, kentsel-kırsal yerleşimlerin niteliğini arttırmayı hedefleyen dört yıllık bir plandır. Tablo 4.2'de görüldüğü üzere, temel hedefleri, kurumsal gelişimin sağlanması ve kurumsal performansların yükseltilmesi, etkin sürdürülebilir hizmet sunumu, sürdürülebilir çevre ve ekolojik korumayı destekleyen hizmet sunumu, somut ve somut

olmayan kültürel mirasın korunması, sosyal destek hizmetleri ve kentsel altyapı ve üst yapı hizmetlerinin sunumu çerçevesinde özetlemek mümkündür.

SONUÇ

İmar planı, tarihsel belirli bir oluşumun, zamanla geliştirdiği, işlevlerde uzmanlaşmış, bu devrin yerleşik alanlarında bunların çevresinde yer alan gelişme alanlarının meydana getirdiği, çeşitli alan kullanım yöntemleri arasında en uygun kentsel gelişim tarzını tespit eden ve uygulamaya dönük ayrıntıları içeren bir plandır. İmarla yapı yoğunluğu, yerleşim alanlarının gelişim süreci, ulaşım ağı, yapı adaları, okul, hastane, ibadethane, yeşil alanlar gibi kamu tarafından kullanılması için ayrılmış olan alanlar belirlenmektedir. İmar planlarıyla düzenleme kapsamına alınan alanlarda bir arazinin kamu yararına en uygun kullanıma durumu belirlenmektedir. Bundan dolayı plan hiyerarşisi çerçevesinde imar planları, yönetmelik ve ruhsattan önce uygulanması gerekli bir mevzuattır.

Mersin, Osmanlı kentlerine katı planlama düzenlemelerinin getirildiği 19. yüzyılın ikinci yarısında geliştiği için, Tanzimat'ın ilan edildiği 19. yüzyıldan çok önce kurulan diğer kentlerin eski kesimlerinde gözlenen organik bir kent dokusuna sahip değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nda, böylelikle kentte baskın bir ızgara örüntüsünün ortaya çıkması kaçınılmazdı. Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarında hakim olan planlama tarzına paralel olarak kentin bu özelliğine 1938'de ilk kentsel gelişim planını hazırlayan Jansen, yeni bir planlama düzenine ısrar etmiştir. Bu plan, kentin tüm özelliklerini yansıtıyordu. Cumhuriyet'in liderleri ve aydınlarının Türkiye'deki kentleri modernleştirmeyi seçtiği bir durum, planın ekonomik yönlerine adanmış güçlü düşünceler aracılığıyla eski ile yeninin, kentsel ve kırsalın ortak yaşamını içeriyordu.

Nitekim Ankara, Adana ve planlanan diğer kentler için de olduğu gibi Jansen, Mersin'de de sokak sistemini yeniden düzenleyerek ve yeşil alanlar sağlayarak tarihi dokuyu olabildiğince uzun süre korumuştur. Bu amaçla, Camillo Sitte ideolojisi doğrultusunda, tarihi binalar sadece tanımlanıp korunmakla kalmadı, aynı zamanda yeşil akslar aracılığıyla yaya dolaşımının önemli düğümleri olarak belirlendi. Yine Garden City hareketine paralel olarak Jansen, sadece Mersin'in bir liman kenti olarak büyümesini kısıtlamakla kalmayıp, aynı zamanda sakinlere bir tür kendi kendine yeterlilik sağlayan

bahçelerle donatılmış yerleşim alanlarında yaşayan topluluklar yaratmaya çalışmıştır. Jansen'in Stadtlandschaft arayışı, yalnızca yapılı çevre ve doğa arasında bir uyumla karakterize edilen düşük yoğunluklu bir kentsel çevrenin yaratılması için gösterilen aktif bir çaba değil, aynı zamanda tarihi çekirdeğin entegrasyonu açısından da Mersin planında önem arz etmektedir. Yerleşim alanları, sanayi bölgesi ve peyzaj "ulaşım ağları tarafından yapılandırılmış birleşik bir sisteme" dönüşmüştür. Jansen'in Mersin için hazırladığı kentsel gelişim planına yansıyan tüm bu özellikler Cumhuriyet'in lider ve aydınlarının motifleriyle birleştiğinde, aslında kenti farklı ve biraz da özgün bir şekilde modernleştirme iradesini ortaya koymaktadır. Planın hazırlanmasını takip eden yıllarda, çağdaş dünyanın ihtiyaçları, gelecekteki bir araştırma olarak planın uygulanmasının detaylı ve ciddi bir şekilde incelemesini gerektiren şehrin gelişimi ile ilgili bazı sorunlar yaratmış olabilir.

Mersin'in ikinci imar planı niteliğine sahip "İller Bankası Planı" 1964'te, 6785 sayılı İmar Kanunu'nun 1956'da yürürlüğe girmesinden sonra gündeme gelmiş bir plandır. İller Bankası Planı, edilgen kararlara sahip ve mevcut eğilimler dikkate alınarak geliştirilmiştir. İller Bankası Planı'nda kentler form olarak yağ lekesi biçiminde düşünülmekte; kent, merkezden başlamak üzere çeperele doğru kademeli olarak azalan yoğunluklara sahip konut alanlarıyla sonlanmaktadır. Planda ağırlıklı eğilim, kuzeye ve batıya doğru gelişme yönündedir. Bundan dolayı 1985'ten sonra yapılan planlarda da kentin belirgin bir biçimi oluşmamış, kent çeperinde yer alan yerleşim alanlarını da içine alarak büyümesini sürdürmüştür.

1963-1979 yılları arasındaki süreçte Mersin'de farklı büyüklüklere sahip 235 plan değişikliğine gidilmiştir. Bu değişikliklerin yoğun şekilde yollarla ilgili değişiklikler olduğu gözden kaçmayacak kadar dikkat çekicidir. Kent içinde yapılan çeşitli plan değişikliklerinin yol genişletme amacını taşıdığı ifade edilmektedir. Yönetmeliklere göre kat sayısını yolun genişliği dikkate alınarak belirlemesi bunun temel nedenidir.

1985 yılında yürürlüğe girmiş olan 3194 sayılı İmar Kanunu, önceki dönemlerin merkeziyetçi yapısının kırılmasını sağlamış, merkezi yönetimde olan

kentsel ölçekteki planlama yetkisi yerel yönetimlere devredilmiştir. Mersin kenti, 1993 yılında büyükşehir statüsünü elde etmesinden sonra Mersin Belediyesi, mekânsal ve yönetsel bakımdan üç alt belediyeye bölünmüştür.

1993 yılından sonra alanlara özel uygulama imar planları; ilgili kanunlar gereğince Akdeniz, Yenişehir ve Toroslar belediyeleri tarafından yapılmıştır. Kentin biçiminin değişimine yol açan plan değişikliklerinin önemli sonuçları olmuştur. Kentsel biçimin, bunlarda da bina yüksekliklerinin değişime uğradığı plan değişikliklerinde özellikle niteliksel bir dönüşüm yaşandığı net olarak görülmektedir. Bir başka plan değişiklik tipi de yapı adalarını birleştirerek kentsel yerleşim biçiminde değişikliğe gidilmesine yol açan değişikliklerdir. Bu tipteki değişiklikler, genel anlamda Mersin’de kentsel mekân üretme konusunda imar planlarının yetersiz olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Mersin kentinde kentsel mekânların biçimlendirilme süreci, bu süreci yönetmekteki en etkin araçlardan imar planları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Mersin ili özelinde en dikkat çekici sonuç, kendine özgü niteliklere sahip olduğu dönemin plansız dönem olmasıdır. Plansız dönemde, Mersin genelinde hem tekil olarak binalarda hem de genel yerleşme örüntüsünde bir nitelikten söz edilebilmektedir. Bu nitelikler Mersin’in kentsel bir karaktere sahip olmasını sağlamıştır. XIX. Yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın ilk çeyreğini içine alan bu dönemde, Mersin’in ölçeği ve fiziksel büyüklüğü, bir karakter edinmesine yardım etmiştir. Geliştirdiği planlarla Jansen’in, Mersin’in özelliklerini korumak suretiyle, gelişim sürecinde tasarım ve planlama ilkeleri dikkate alınarak farklı karaktere sahip yerleşim alanları oluşturmayı amaçladığı görülmektedir. Ancak, Jansen Planı’ndan sonra hazırlanan planların Mersin’e bir karakter vermediği, kentsel mekânda aynılaşmaya yol açtığı anlaşılmaktadır. Mekânda aynılaşmanın üretilmesinde özellikle, İller Bankası Planı’nın çok etkin olduğu anlaşılmaktadır. 1980’lerden sonra yoğunluk kazanan planlama çalışmaları da bir kent karakterinin oluşmasını, Mersin’in kendine özgü özellikler kazanmasını sağlamaktan uzak kalmıştır. Plansız dönemle karşılaştırıldığı zaman, planlı dönemde kentin özellikle hızla büyüdüğü görülmektedir. Özellikle İller Bankası planıyla başlayan dönemde, Mersin kenti için üretilen planlar

edilgen kalmış ve kentsel gelişmeyi bir tarafa bırakarak parsel üretimine odaklanmıştır. Buna bağlı olarak Mersin, parseller üretilen bir kent ve kentsel mekânın nitelikli hale gelemediği bir yapı yığınınına dönüşmüştür. İmar planları, kentsel mekânda biçimlenme noktasında yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda ise bireylerin kendi çözümlerini üretme çabasının bir yansıması olarak kabul edilen plan değişiklikleri Mersin'in kentleşme sürecinde etkin kullanılan bir araç olmuştur.

Plancılar ve planlanan kent arasındaki ilişki karşılıklı bir ilişkidir ve planlama sürecinde, plancıların kentin kimliğini göz önünde bulundurmaları önemli ve dikkat edilmesi gereken bir husustur. Türkiye'deki yabancı mimar ve planlamacıların deneyimleri onların mimarlık anlayışını etkilemiştir. Jansen Planı, Mersin'in kentsel gelişimi ve planlama tarihinde önemli bir konuma sahiptir, çünkü bugün de halen tartışılan özellikle sahil yürüyüş yolları gibi deniz kent ilişkilendirilmesi, kente "plaj şehri" "ticaret şehri" olarak kimlik kazandırılması ulaşımda raylı sisteme geçilmesi gibi konuların da gündeme gelmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- “Mersin Nüfusu” *Nüfusu*. 2021, <https://www.nufusu.com/il/mersin-nufusu>, (Erişim Tarihi: 27.02.2021).
- “Urban Threats”, *Nationalgeographic*, 2019. <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/urban-threats>, (Erişim Tarihi: 27.02.2021).
- 3194 Sayılı İmar Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 09.05.1985, Sayı: 18749, 6669-(6676-3) (mevzuat.gov.tr), (Erişim tarihi: 02.06.2021).
- Abadan-Unat, N. Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Açıkgöz, U.F. A Case in French Colonial Politics of Architecture and Urbanism: Antioch and Alexandretta During the Mandate, unpublished Master thesis, *Graduate School of Social Sciences, Middle East Technical University*, Department of History of Architecture, Ankara, 2008.
- Akal, Seval K., Elmacı, A. ve Payan, F. “Kentleşmenin Ekolojik Sisteme ve Çevreye Etkileri ile Çözüm Önerileri”, *Kent ve İnsan*, Ed. İzzet Öztürk, Mustafa Aykaç, Ahmet Ekerim, C.1, Kent Yönetimi ve Çevre Sorunları Sempozyumu’99, 17–19 Şubat 1999, İstanbul: IBB İSTAÇ Yayını No: 6/1.
- Akbarishahabi, L, (2020, August). *A Comprehensive Approach in Urban Identity Analysis*, 3rd International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Management in Iran.
- Akçura, T. *İmar Kurumu Konusunda Gözlemler*, ODTÜ, Ankara, 1981.
- Akdemir, A. M. Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, 3(1), 43-50.
- Akgün, M. (2017, Kasım 29). Dünden Bugüne Akdeniz’de Bir Liman Kenti Mersin, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/dunden-bugune-akdenizde-bir-liman-kenti-mersin-40631582>, (Erişim tarihi: 01.04.2022).
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2015, 1 (2), 58-83.
- Akpınar, R. Kent Kimliği Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Beş Şehrinin Analizi: Erzurum Örneği, *Akademik Barış Dergisi*, 2017, 63, 228- 240.

- Aktan, C.C. ve Şen, H, *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*. Tosyöv Yayınları, Ankara, 2009.
- Antrop, M. (2004) Landscape change and the urbanization process in Europe. *Landscape and Urban Planning*. 67 (1-2); 9-26.
- Antrop, M. (2005) Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning*. 70 (1-2); 21-34.
- Aşkın, M. Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, 10(2), 213-220.
- Bayar, F. Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 2008, s. 25-34.
- Beyhan, B. Türkiye'deki İlk İl Gelişme Planı Girişimi: Mersin İl Gelişme Planı. *Planlama*, 2009/3-4.
- Beyhan, B. ve Uğuz, S. Planning As a Tool For Modernization In Turkey: the Case of Hermann Jansen's Plan For Mersin (1), *METU JFA* 2012/2 (29: 2) 1-34.
- Beyhan, Ş. G. ve Gürkan, Ü. Ç. Analyzing The Relationship Between Urban Identity And Urban Transformation Implementations in Historical Process: The Case Of Isparta, *International Journal of Architectural Research*, 2015, 9 (1), 158-180.
- Boratav, K. ve Türkcan, E. *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Bozkurt, B. ve Bozkurt, İ. Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı 'Müfide İlhan' ve Mersin'deki Çalışmaları, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2014, 10 (19).
- Brabec, E. (2004). landscape change: the influence of external cultural forces. *Landscape Architecture & Regional Planning Faculty Publication Series*. Paper 4. Available at: http://scholarworks.umass.edu/larp_faculty_pubs/4 (Erişimi tarihi: 01.03.2022).
- Bürgi, M., Hersperger, A. M., Schneeberger, N. (2004). Driving forces of landscape change-current and new directions. *Landscape Ecology*, 19(8):857-868
- Castells, M. *Power of Identity: Economy, society, and Culture* (2nd Edition). Wiley-Blackwell, USA, 2009.

- Çakır, S. Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, 23, 209- 222.
- ÇKA. 2014-2023 Çukurova Bölge Planı, Adana, 2013, http://www.cka.org.tr/dosyalar/CukurovaBolgePlani_05092013_taslak.pdf, (Erişim tarihi: 10.07.2021).
- David Held vd. Global Transformations: Politics, *Economics and Culture*, Standford, Standford University Press, 1999, s. 2-5.
- Dinç, A. *Özelleştirme Kapsam ve Programındaki Taşınmazlara İlişkin Planlama Faaliyetinin Taşınmazın Değeri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Doğaner, M., Akdeniz Bölgesi Coğrafyası, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, İstanbul, 2020.
- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005), Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron- YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 1(1): 67-87.
- Ergüzeloğlu Kilim, E. ve Kilim, Y. Ölçek ve Örgüt Boyutları İle Mersin’de Planlama, *Prof. Dr. Tayfur Özşen Anısına 70. Yaş Armağanı* (Ed. A. Güneser Demirci, E. Ergüzeloğlu Kilim, E. Dik), Memleket Yayınları, 2014, 353-367.
- Erjem, Y. *Mersin’de Göç Kentleşme ve Sosyal Problemler*. Mersin Valiliği Yayınları, Mersin, 2009.
- Erkal, M. Baloğlu, B. ve Baloğlu F. “Şehirleşme Maddesi”, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1997.
- Erses, S. M. Mutlu, A, Şenol, P. Sertel, S. Kamiller, T. T. Planlama ve Uygulamada Katılım ve Denetim, *İzmir Yerel Gündem 21, İzmir’in Kentleşme- Çevre-Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri, Kentleşme Raporu*, I. C., İzmir, 1998.
- Everest, A. ve Yılmaz, L. “Mersin Kent Kimliği, Gelenek ve Yenilik: Mersin’de Kent Ekolojisi”. *ASEAD*, 2019, 6 (5), 30-53.
- Fasli, M. *A Model for Sustaining City Identity: Case Study: Lefkosha*. (Nicosia) in North Cyprus. VDM Verlag Dr. Müller, 2010.

- Fichter, J. *Sosyoloji Nedir?*, Çev. Nilgün Çelebi, 2.bs., Atilla Kitabevi, Ankara, 1994.
- Freeman, A. ve Kagarlitsky, B, Dünya İmparatorluğu mu yoksa İmparatorluklar Dünyası mı?" *Küreselleşmenin Krizi*, (Haz. Alan Freeman ve B. Kagarlitsky), Yordam Kitap, İstanbul, 2007.
- Gospodini, A. (2004). Urban morphology and place identity in European cities: built heritage and innovative design. *Journal of Urban Design*, 92, 225-248.
- Gökçe, B. *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara, 1996.
- Göregenli M. (2005). *Çevre Psikolojisi: İnsan Mekan İlişkileri (Environmental Psychology: People Place Relationships)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, Açık G. *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2010.
- Gürbüz, E. K. ve Sandal, M. (2003). Mersin Şehrinin Mekânsal Gelişimi Ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1 (1), 117-130.
- Güvenç, B. (2020), *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Han, E. ve Kaya, A. A. *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- Işıklı, A. "Yeni Dünya Düzeninde Emek- Sermaye Çelişkisi", *Cevat Geray'a Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2001, 25, 481-502.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, (der. Oya Baydar), *75 Yılda Köylerden Kentlere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kalabalık, H. *İmar Hukuku Dersleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Kane, H. Leaving Home, *Society*, May/June95, 1995, 12 (4).
- Karaduman, S. "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü", *Journal of Yaşar University*, 2010, 17 (5), 2886-2899.

- Karaduman, S. Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 2010, 17(5), 2886- 2899.
- Karagül, M. Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2003, 3(5), 79-90.
- Kaya, E. *Kentleşme ve Kentlileşme*. İlke Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Kaya, M. Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, 13, 1-16.
- Kaymaz, I. (2013). Urban Landscapes and Identity. *Advances in Landscape Architecture*, DOI: 10.5772/55754, (Erişim tarihi: 01.03.2022)
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (54): 373-392.
- Kazgan, G. et. Al. Research in Kustepe 1999, Bilgi University Pub., İstanbul, 1999.
- Keleş, . *Kentleşme Politikası*. 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- Keleş, R. *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- Keleş, R. *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- Keleş, R. *Kentleşme Politikası*. İmge Yayınevi, Ankara, 2015.
- Keskinok, H.Ç. Urban Planning Experience of Turkey in the 1930s, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 2010, 27, 173-88.
- Keyman, Fuat E. (2002). Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak , *Doğu Batı Dergisi*, 18, 27-54.
- Koç, T. *Yönetişim Sarmalında Bir Kent; Yerel Demokrasi ve Katılım Söylemiyle İktidarın Kullanımı*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2010.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. Türkiye'de Göç Olgusu. Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *KAÜ İİBF Dergisi*, 2012, 3 (3), 163-184.
- König, R. *Günümüz Sosyolojisi*. Çev. Battal Inandı, İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.
- Kutlu, E. "üreselleşme ve Etkileri." *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1998, XIV (1-2).

- Küçüker, E., Türkiye’de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2012, 20 (1), 9-26.
- Littlefield D. (Re) generation: Place, Memory, Identity. *Architectural Design*, 82(1), 8-13, 2012.
- Lynch K. *A Theory of Good City Form*. Cambridge, MA: MIT Press, 1981.
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*, Resmi Gazete Tarihi: 14.06.2014, Sayı: 29030, GeneratePdf (mevzuat.gov.tr), (Erişim tarihi: 02.06.2021).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 Mersin Stratejik Plan.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi. Mersin Büyükşehir Belediyesi Akdeniz-Toroslar-Yenişehir-Mezitli İlçeleri 1/5000 Ölçekli İlave Ve Revizyon Nazım İmar Planı, Mersin, 2018, <https://mersin.bel.tr/upload/dosyalar/Plan%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Raporu.pdf>, (Erişim tarihi: 20.12.2021).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi. Mersin Kent Merkezi Doğu Girişi Özel Proje Alanı (Öpa-5) Nazım İmar Planı Revizyonu Plan Açıklama Raporu, Mersin, 2020, https://www.mersin.bel.tr/upload/dosyalar/Teklif_1-5000%20%C3%B6l%C3%A7ekli%20Naz%C4%B1m%20%C4%B0mar%20Plan%C4%B1%20A%C3%A7%C4%B1klama%20Raporu.pdf, (Erişim tarihi: 20.12.2021).
- Mersin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Mersin İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu. Mersin, 2017.
- Mersin Valiliği. *İlçelerimiz*. 2021, <http://www.mersin.gov.tr/ilçelerimiz>, (Erişim Tarihi: 27.02.2021).
- Nar, Mehmet Ş. Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşım mı? *Antropoloji*, 2019, 37, 72-80
- Oğuz, İ. *Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*. Mersin Sanayi ve Ticaret Odası, Mersin, 2006.
- Oran, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*. İmaj Yayınevi, Ankara, 2009.
- Övgün, B. Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi, Doktora Tezi, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, 2010.

- Özcan, Ü. İmar Mevzuatının ve Kentsel Toprak Mülkiyetinin İrdelenmesi, *TODAİE*, Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi Yerel Temsil Araştırması (Yeryön/İmar), Ankara, 2000.
- Özdemir, H. *Kent ve Göç: Malatya Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2008.
- Özkaplan, N. *Çalışma Ekonomisi*. Kavram Yayınları, İstanbul, 1993.
- Özkaya Özlüer, I. "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Işığında İmar Planlarında Yetki Sorunu". *AÜHFD*. 2015, 64 (2).
- Özkul, E., ve Demirer, D., Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü, Bölge Planları Üzerine Bir Doküman İncelemesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2021, 4(4), 157–181.
- Özkul, O. *Kültür ve Küreselleşme*. Açılım Kitap, İstanbul, 2013.
- Öztürk, M. Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2007, 52, 245-264.
- Özveren, E. (2006) Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler, *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*, Ed. Özveren, E., Özel, O., Ünsal, S., Emiroğlu, K., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyakışır, D. *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Özyurt, C. Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam." (Düzenleyen Zübeyde Güneş Yağcı ve Cevdet Avcıkurt). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, 10 (18), 111-126.
- Resmi Gazete. *Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)*, 2013, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (Erişim tarihi: 24.01.2021).
- Rıza, M., Doratlı N., Faslı M. *City Branding and Identity. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2012, 35, 293-300.
- Sakaoğlu, N. *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası*. Denizbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

- Sandal, E.K. ve Gürbüz, M.. “Mersin Şehrinin Mekânsal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1 (1), 117- 130.
- Sarıkaya Levent, Y. Yayılan Kentlerde Kırdan Kente Dönüşüm: Mezitli İlçesinde Morfolojik Bir İnceleme, *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, 22-23 Ekim 2015.
- Self, P. Planlama Mekânizması, Sanayi Kuruluş Yeri ve Yeni Şehirler, *Yedinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları*, 11–13 Kasım 1964, İskan ve Şehircilik Derneği Yayını, Ankara, 1964.
- Selvi Ünlü T. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği. *Planlama*; 27(1): 75–93.
- Sezal, İ. Şehirleşme, Ağaç Yayınları, İstanbul., 1992.
- Siddharth Agarwal. Urban Migration and Social Exclusion: Study from Indore Slums and Informal Settlements. IIED Working Paper. IIED, London, 2016.
- Somuncu, M., Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Stager, Manfred B. *Küreselleşme*. Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Stephenson, J. (2008). The cultural values model: an integrated approach to values in landscapes. *Landscape and Urban Planning*. 84; 127-139.
- Stiglitz, Joseph E. *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. Plan B. Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Şengün, M.T., Üstündağ, Ö., “Türk İmar Mevzuatındaki Plan Türleri ve Fiziki Planlama-Coğrafya İlişkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, XXI (2), 1-25.
- Tan, T. *İdare Hukuku*. Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.
- Tankut, G. *Bir Başkent'in İmarı*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Taşmektepligil, S. K, Polat, E. Planlama Hiyerarşisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının Konumlanması: Germir-Kayseri Örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 2021, 6 (1), 301-316.

- Tekeli İ. Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler”. Kent Planlaması Konuşmaları. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 79-89, 1991.
- Tekeli, İ. Türkiye’de İmar Planlamasının Tarihsel Kökleri, *Türkiye’de İmar Planlaması* (Editör: Gök, T.), ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1980.
- The World Bank World Development Indicators Database, 2019, <https://data.worldbank.org> (Erişim tarihi: 26.01.2021).
- TMMOB ÇMO Mersin İl Temsilciliği, Mersin’in Kentleşme, Şehircilik, Altyapı Sorunları Mayıs 2007 Ve Çözüm Önerileri, Mersin, 2007.
- Topçu K. Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(2), 2011.
- Toros, A. *Sorunlu Bölgelerde Göç*. Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Tuncel, M. (2004). Mersin. *İslam Ansiklopedisi*, C. 29. TDV Yayınları, Ankara.
- Tuncel, M., Mersin, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 29, Ankara, 2004, s. 212-215.
- Tunçer M. ve Ercoşkun, Ö. Kentsel Rant Baskısıyla Şekillenen Antalya için Ekolojik Planlama, *Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu*, 23.02.2007, TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Antalya, 2007.
- Tunçer, M., (1999). “Kentsel Kültür Mirası’nın Korunması: Sürdürülebilirlik (Devamlılığın Sağlanması) Ve Koruma Bağlamında Politikalar”, 7. Kentsel Koruma-Yenileme Ve Uygulamalar Semineri, 13.Nisan.1999, İstanbul.
- Tümtaş, M. S. *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2007.
- Uzun, M. *İmar Planlarının Değiştirilmesi ve Yargısal Denetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Üçegöz, P. *Kültürlerarası İletişim*. Üstün Eserler Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Ünlü, T. Mekânsal Planlamanın Kentin Biçimlenmesine Etkisi: Mersin Örneği. *Planlama*, 2009, 3-4.
- Ünlü, T. Mersin’in Mekânsal Biçimlenme Süreci Ve Planlama Deneyimleri. *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Gazi Univ.* 2007, 22 (3), 425-436.

- Ünlü, T. Plan Modifications Within the Contexts of Planning Control Mechanisms: Mersin Case, Unpublished PhD Thesis, Ankara: METU, 2005.
- Ünlü, T., Selvi Ünlü, T. (2012). *Değişen Ticaret Gelişen Kent Mersin 1850-1950*, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Mersin Kitapları Dizisi-2, Mersin: Reptek.
- Ünügür, M. İstanbul'un Değişen Kent Kimliği Üzerine. *Arkitekt Dergisi*, 1996 (12).
- Webster, A. *Introduction to the Sociology of Developmet*. 2.bs., Hong Kong: Macmillan Education Ltd., 1990, 107–108.
- Yerasimos, S. *Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, ed. P. Dumont, F. Georgeon, (Çev. Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul; 1999, 1-18.
- Yıldız, Mehmet Z. Kasabadan Büyük Kente Mersin'in Kentsel Gelişimini Belirleyen Faktörler. *Mersin Sempozyumu 19-22 Kasım 2008*, Mersin
- Yomralıoğlu, T. *Kentsel Alan Düzenlemelerinde İmar Planı Uygulama Teknikleri*. Jeodezi ve Fotogrametri Derneği (JEFOD), Trabzon, 1997.
- Yörükan, T. *Gecekonular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Nobel Yayın, Ankara, 2006.
- Sönmez, R. (2009). Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı. *Planlama*, 3-4.